

Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden asema Suomen vahingonkorvausoikeudessa

Ari Niemi (0305213)

Pro gradu –tutkielma

Velvoiteoikeus

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden tiedekunta

Syksy 2016

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden asema Suomen vahingonkorvausoikeudessa

Tekijä: Ari Niemi

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Velvoiteoikeus

Työn laji: Tutkielma X Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__ Kirjallinen työ__

Sivumäärä: IX + 81

Vuosi: Syksy 2016

Tiivistelmä:

Sopimuksen ulkoisen vahingonkorvausoikeuden yksi keskeisimmistä kysymyksistä on perinteisesti ollut tuottamusvastuun ja tuottamuksesta riippumattoman vastuun välinen suhde. Oikeuskäytännön kehittymisen seurauksena näiden kahden jo vakiintuneen vastuumuodon rinnalle näyttää muodostuneen myös kolmas vastuumuoto, joka tunnetaan korostuneena huolellisuusvelvollisuutena. Ankaruusarvioinnissa tämä vastuumuoto sijoittuu tuottamusvastuulinjan ja tuottamuksesta riippumattoman vastuun linjan väliin.

Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden aluetta on perusteltu sillä, että vahingonkärsijän suojaa on haluttu vahventaa siitä, mihin normaalin tuottamusvastuun mukainen linja johtaisi. Vahinkotapauksissa on tyypillisesti kyse tilanteista, joissa vahingonkärsinyt on voinut perustellusti luottaa yleisön käyttöön tarkoitettujen tilojen ja erilaisten kulkuväylien riittävään turvallisuuteen. Tutkielman tarkoituksena on pyrkiä määrittämään korostuneen huolellisuusvelvollisuuden asemaa Suomen vahingonkorvausoikeudessa ja jäsentää valitsevaa oikeustilaa.

Tutkielmassa havaitaan, että oikeustila tutkittavalla alueella on osaksi epäselvä. Tämä johtuu ennen muuta vahingonkorvausoikeudelle ominaisesta avoimesta sääntelystä, minkä seurauksena tuomioistuinten ratkaisukäytäntö nousee keskeiseen asemaan voimassa olevan oikeuden tulkitsijana. Korostunut huolellisuusvelvollisuus vaikuttaa kuitenkin vakiinnuttaneen asemansa vahingonkorvausoikeuden vastuuperusteiden kentässä.

Avainsanat: korostunut huolellisuusvelvollisuus, tuottamus, käännetty todistustaakka, vahingonkorvaus

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön X

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi X

Sisällys

Lähdeluettelo	v
1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tavoite, rakenne ja rajaukset	2
1.2 Tutkimuksen metodi	4
2 Lähtökohtia vahingonkorvausoikeuteen	6
2.1 Vahingon määritelmä	6
2.2 Vahingonkorvausoikeuden systematiikka	7
2.2.1 Vastuu sopimussuhteen ulkopuolella	9
2.2.2 Vastuu sopimussuhteessa	11
2.2.3 Vastuumuotojen ja vastuuperusteiden suhde	14
2.3 Tuottamuskäsite vahingonkorvausoikeudessa	15
2.3.1 Tuottamus sopimuksenulkoisessa vastuumuodossa	16
2.3.2 Tuottamuskäsite sopimussuhteessa	20
2.3.3 Tuottamuksen merkitys rikosoikeudessa	21
2.3.4 Tuottamuksen asteet	24
2.3.5 Huolimattomuuden moitittavuusarviointi	27
2.4 Tuottamuksesta riippumaton vastuu	30
2.4.1 Tuottamukseton vastuu säädetyn lain nojalla	32
2.4.2 Tuottamukseton vastuu säädetyn lain ulkopuolella	33
2.5 Tahallisuus vahingonkorvausoikeudessa	35
3 Korostunut huolellisuusvelvollisuus	37
3.1 Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden tunnusmerkkejä	38
3.2 Ekskulpaatiosäännön perustelut	39
3.3 Alueen epäyhtenäisyys	43
4 Kiinteistön ja rakennuksen omistajan vastuu	47
4.1 Kiinteistön ja rakennuksen omistajan tuottamusarviointi	48
4.2 Vastuu kiinteistön rakennuksista ja laitteista	51
4.3 Kiinteistön piha-alue	54
4.3.1 Katu osana kiinteistöä	56
4.3.2 Kiinteistöllä olevan yleisen tien kunnossapito	58

4.3.3 Kiinteistöön kuuluvan yksityisen tien kunnossapito	60
4.4 Putoava lumi, jää ja muut esineet	63
4.5 Kiinteistöllä olevat puut	66
4.6 Vastuutaho kunnossapitotehtävien siirron johdosta	67
4.6.1 Toimeksisaajan vastuu	68
4.6.2 Vastuutaho kun osakkaat tai asukkaat huolehtivat itse kunnossapidosta.....	70
5 Loppupäätelmät	73
5.1 Ongelma nimeltä korostunut huolellisuusvelvollisuus.....	77
5.2 Toimenpiteet vallitsevan oikeustilan selkeyttämiseksi	80

Lähdeluettelo

Oikeuskirjallisuus

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Helsinki 2012.

Haapasaari, Riitta: Korostettu huolellisuusvelvollisuus vahingonkorvausoikeudessa. Korkeimman oikeuden ja Vakuutuslautakunnan ratkaisukäytäntöä. Teoksessa Kuluttajien vakuutustoimisto ja Vakuutuslautakunta 30 vuotta. Toim. Leena Sisula-Tulokas – Irene Luukkonen – Marja Saario. Kuluttajien vakuutustoimisto & Vakuutuslautakunta 2001. s. 60 - 82. Helsinki 2001.

Hahto, Vilja: Ennakoitavuus tuottamuksen arvioinnissa. Oikeustieto 2005/4. Kommentoituja oikeustapauksia. s. 2 - 4. Julkaistu Edilexissä 1.7.2005.

Hahto, Vilja: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa. Juva 2008.

Hakalehto-Wainio, Suvianna: Korvausvastuu koulukiusauksella aiheutetusta vahingosta. Teoksessa Oikeustiede – Jurisprudentia. Suomalainen lakimiesyhdistys 2003. s. 63 - 134.

Hemmo, Mika: Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus. Vammala 1996.

Hemmo, Mika: Sopimus ja delikti. Jyväskylä 1998.

Hemmo, Mika: Oikeustapauskommentti KKO 2001:1. Teoksessa Pekka Timonen (toim.): KKO:n ratkaisut kommenttein. Helsinki 2001.

Hemmo, Mika: Sopimusoikeus II. Helsinki 2003.

Hemmo, Mika: Oikeustapauskommentti KKO 2004:50. Teoksessa Pekka Timonen (toim.): KKO:n ratkaisut kommenttein. Helsinki 2004.

Hemmo, Mika: Vahingonkorvausoikeus. Porvoo 2005.

Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki 2008.

Kuhanen, Petteri – Kanerva, Ari – Furuohjelm, Marina – Kinnunen, Helena: Asunto-osakeyhtiölaki kommentaari. Helsinki 2010.

Laine, Juhani: Eräs näkökohta osakeyhtiön johdon ja osakkeenomistajien kolmanteen kohdistuvasta vastuusta. Julkaisussa Defensor Legis N:o 2/2011. s. 163 - 176. Julkaistu Edilexissä 1.5.2011.

Lappalainen, Juha: Siviiliprosessioikeus II. Helsinki 2001.

Mielityinen, Sampo: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet. Helsinki 2006.

Norros, Olli: Vastuu sopimusketjussa. Helsinki 2007.

Pöyhönen, Juha – Korhonen, Petteri: Kolmannelle aiheutuneiden vahinkojen korvaaminen osana vahingonkorvausoikeuden yleisiä oppeja. Teoksessa Oikeustiede – Jurisprudentia. Suomalainen lakimiesyhdistys 1996. s. 208 - 295.

Pöyhönen, Juha: Korvausmallit vahingonkorvausoikeudessa. Teoksessa Oikeustiede – Jurisprudentia. Suomalainen lakimiesyhdistys 1999. s. 297 - 372.

Rikkilä, Petri: Maantienpitäjän kunnossapitovastuu, vahingonkorvaus ja näyttötaakka. Julkaisussa Oikeustieto 3/2013. s. 6 - 11.

Routamo, Eero – Hoppu, Esko: Suomen vahingonkorvausoikeus. Vaasa 1977.

Saarnilehto, Ari: Vahingonkorvauslaki. Käytännön kommentaari. Turku 2007.

Saarnilehto, Ari: Todistustaakasta vahingonkorvausasioissa. 2010. Artikkelijulkaistu Edilexissä 29.3.2011.

Saarnilehto, Ari – Annola, Vesa – Hemmo, Mika – Karhu, Juha – Kartio, Leena – Tammi-Salminen, Eva – Tolonen, Juha – Tuomisto, Jarmo – Viljanen, Mika: Varallisuusoikeus. Toinen, uudistettu painos. Helsinki 2012.

Saranpää, Timo: Näyttöenemmyys riita-asioiden normaalinäyttökynnykseksi? Julkaisussa Defensor Legis N:o 5/2011. s. 592 - 612. Julkaistu Edilexissä 1.11.2011.

Saxén, Hans: Skadeståndsrätt. Åbo 1975.

Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha: Suomen vahingonkorvausoikeus. Kuudes, uudistettu painos. Liettua 2013.

Tuori, Risto: Yksityisen tienpitäjän kunnossapitovastuusta. Julkaisussa Defensor Legis N:o 2/2000. s. 274 - 289.

Viljanen, Mika: Mikä on vahinko? Oikeus 2008/4. s. 437 - 452. Julkaistu Edilexissä 15.12.2008.

Muut julkaisut

Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINEn vuosikertomus 2015. Julkaistu internet-osoitteessa <https://www.fine.fi/>.

Virallislähteet

HE 36/1961 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisiä teitä koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 187/1973 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle Vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 20/2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi turvallisuuden edistämistä yleisillä paikoilla koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 44/2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 17/2004 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle maantielaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 281/2004 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kadun ja eräiden yleisten alueiden kunnossa- ja puhtaanapidosta annetun lain muuttamisesta.

HE 24/2009 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi asunto-osakeyhtiölainsäädännöksi.

HE 46/2014 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Oikeustapaukset

Korkein oikeus

KKO 1930 I 12

KKO 1957 II 10

KKO 1958 II 38

KKO 1967 II 85

KKO 1969 II 42

KKO 1972 II 97

KKO 1980 II 89

KKO 1982 II 103

KKO 1982 II 162

KKO 1985 II 82

KKO 1989:114

KKO 1992:123

KKO 1993:114

KKO 1995:169

KKO 1997:151

KKO 1998:28

KKO 1998:87

KKO 1998:146

KKO 1998:147

KKO 2001:1

KKO 2004:50

KKO 2007:62

KKO 2010:28

KKO 2015:83

KKO 2015:95

Hovioikeudet

Itä-Suomen HO 9.12.2010, S 10/537, 1183

Vaasan HO 31.3.2011, S 09/1530, 391

Turun HO 13.6.2011, S 10/1436, 1311

Turun HO 11.10.2011, S 10/2114, 2182

Turun HO 16.11.2011, S 10/1967, 2610

Vaasan HO 18.11.2011, S 10/854, 1323

Turun HO 11.4.2014, R 13/1565, 116434

Vaasan HO 8.5.2014, R 12/1227, 369

Vakuutuslautakunnan antamat ratkaisusuositukset

VKL 422/13, ratkaisu on annettu 21.2.2014

VKL 126/14, ratkaisu on annettu 15.8.2014

VKL 635/14, ratkaisu on annettu 27.2.2015

VKL 643/14, ratkaisu on annettu 22.5.2015

Lyhenteet

HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
VKL	vakuutuslautakunta
vp	valtiopäivät

1 Johdanto

Suomen vahingonkorvausoikeuden lähtökohtana pidetään sitä, että vahinko jää sen karsijan kannettavaksi. Vain erityisten edellytysten vallitessa vahingonkärsinyt voi säilyttää vastuun vahingosta toisen kannettavaksi. Korvausvastuun perustavia säännöksiä sisältyy Suomen vahingonkorvausoikeuteen lukuisia, joista yksi keskeisimmistä on vahingonkorvauslain korvausvastuun edellytystä koskeva lainkohta, jonka mukaan se, joka tahallisesti tai tuottamuksellisesti aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen.

Tahallisuuden osaa määritellä varmasti lähes kuka tahansa, joten termi ei tässä yhteydessä tarvinne selitystä. Sen sijaan tuottamuskäsitteestä ei voida sanoa samaa, vaikka tuottamuksella on monin verroin suurempi merkitys vahingonkorvausoikeudessa kuin tahallisuudella. Vahingonkorvausoikeudellista tuottamuskäsitettä on kyllä pyritty määrittelemään usean eri tahon toimesta, mutta toistaiseksi kukaan tai mikään ei ole kyennyt antamaan termille tyhjentävää ja yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Tämä johtunee siitä, että tuottamuskäsite on liukuva, joka kätkee sisäänsä lukemattomia erilaisia tapahtumia ja toimintoja, jotka voidaan nimetä tuottamuksellisiksi. Lyhyesti tiivistettynä vahingonkorvausoikeudellisella tuottamuksella tarkoitetaan vahingonaiheuttajan toimintaan sisältyvää huolimattomuutta, moitittavuutta tai jonkin velvoitteen laiminlyöntiä.

Oikeuskehityksen ja –käytännön tarkastelu osoittaa, että korvausvastuu on erällä elämän osa-alueilla vähitellen ankaroitunut siitä, mihin normaalin tuottamusvastuun mukainen arviointi johtaisi. Osaksi kehitys on johtanut siihen, että lainsäädännön ja oikeuskäytännön nojalla on syntynyt tuottamuksesta kokonaan riippumattoman vastuumuoto, jolloin vahingonaiheuttajalla ei ole käytettävissään vastuusta vapautumisperusteita muutoin kuin poikkeustilanteissa. Osaksi kehitys näyttää kuitenkin johtaneen ainoastaan siihen, että voidaan puhua korostuneesta huolellisuusvelvollisuudesta, mutta vastuun ei voida sanoa kuitenkaan olevan kokonaan tuottamuksesta riippumatonta.

Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden osa-alue on oikeuskäytännössä ja –kirjallisuudessa kehittynyt osaksi Suomen vahingonkorvausoikeutta vuosikymmenten saatossa eikä tämä kehitys näytä pysähtyneen. Tästä kertoo se, että korostuneeseen huolellisuusvelvollisuuteen on toistuvasti viitattu korkeimman oikeuden ja alempien tuomioistuinten antamissa ratkaisuissa. Tämän lisäksi vahingonkorvausoikeuden tutkijat ovat pääsääntöisesti hyväksyneet alueen kuuluvan osaksi Suomen vahingonkorvausoikeutta.

Toisaalta korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alue näyttäisi olevan epäyhtenäinen. Epäyhtenäisyyttä selittää ainakin osaksi alueen soveltamistilanteiden laajuus, jolloin esiin nousee kysymys siitä, milloin korostuneen huolellisuusvelvollisuuden vastusäännöt tulevat ylipäättänsä sovellettavaksi. Vakiintuneesti korostunutta huolellisuusvelvollisuutta sovelletaan tilanteissa, joissa vahinko on sattunut yleiseen käyttöön, yleiseen liikenteeseen tai muuhun sellaiseen tarkoitettuun paikassa tai yleisölle tarjottavien palvelujen yhteydessä. Alueen kehitys ei kuitenkaan näytä pysähtyneen, vaan todennäköistä on, että uusia vastuualueita syntyy jatkuvasti lisää modernin yhteiskunnan kehittymisen myötä.

1.1 Tutkimuksen tavoite, rakenne ja rajaukset

Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella kyse on tilanteista, joilla on vaikutus ihmisten jokapäiväiseen elämään, joten alueen käytännön merkitystä ei voi väheksyä. Tästä huolimatta aihealueesta ei liioin ole julkaistu kattavia alan tutkimuksia toisin kuin esimerkiksi tuottamuksesta riippumattoman vastuun yhteydessä, joka on korostuneen huolellisuusvelvollisuuden tavoin oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden muovaama vahingonkorvausoikeuden vastuumuoto. Edellä sanotusta johtuen koen, että tutkimuksen tarve aihealueesta on ilmeinen, minkä vuoksi päädyin tutkielman tekemiseen kyseessä olevasta aiheesta.

Tutkielman tarkoituksena on ensinnäkin pyrkiä määrittämään korostuneen huolellisuusvelvollisuuden asemaa Suomen vahingonkorvausoikeudessa. Lisäksi tavoitteena on jäsentää vallitsevaa oikeustilaa, jotta korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alue hahmotuisi yleisölle riittävän selkeästi. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi ja tutkielman selkeyden vuoksi työ etenee vahingonkorvausoikeuden teoreettisesta tarkastelusta kohti käytännön soveltamistilanteita.

Tutkielman toisessa luvussa käsitellään vahingonkorvausoikeuden yleisiä oppeja. Vahingonkorvausoikeuden yleisten oppien tunteminen on tärkeää, koska niiden ymmärtäminen johdattelee lukijan tutkielman aihepiiriin. Tarkastelun kohteena ovat sopimusperusteinen ja sopimuksenulkoisen vahingonkorvausvastuu, jotka muodostavat Suomen vahingonkorvausoikeuden selkärangan. Huomio keskittyy kuitenkin enemmälti sopimuksenulkoiseen vahingonkorvausvastuuseen, koska sillä on lähempi liityntä tutkittavaan aiheeseen. Tutkielman kannalta keskeinen on myös kysymys vahingonkorvausoikeudellisesta tuotamuskäsitteestä ja sen sisällöstä, minkä vuoksi tuottamuksen tutkimiselle on varattu verraten monta jaksoa.

Kolmannessa luvussa perehdytään korostuneen huolellisuusvelvollisuuden teoriaan. Tarkoituksena on löytää syitä sille, miksi ja miten alue on ylipäättään syntynyt osaksi Suomen vahingonkorvausoikeutta. Erityisen mielenkiintoinen ja samanaikaisesti keskeinen aihealueen kannalta on kysymys todistustaakan jaosta vahingonkorvausoikeudessa. Todistustaakan normaalista poikkeava jakautuminen asianosaisten välillä kun on yksi korostuneen huolellisuusvelvollisuuden tärkeimmistä ominaispiirteistä. Luvun viimeisessä jaksossa tuodaan esille seikkoja, jotka alleviivaavat alueen epäyhtenäisyyttä.

Tutkielman neljännessä luvussa tarkastellaan korostunutta huolellisuusvelvollisuutta kiinteistön ja rakennuksen omistajan näkökulmasta. Tarkastelun kohdentumien kiinteistön ja rakennuksen omistajaan puoltaa monta eri seikkaa. Ensinnäkin aihe on mielestäni ajankohtainen ja merkittävä, mistä kertoo se, että kiinteistönomistajaa koskevia korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja on annettu useita. Toisekseen korostuneen huolellisuusvelvollisuuden tarkastelu luonnistuu mielestäni parhaiten juuri kiinteistönomistajan näkökulmasta, koska se kattaa melko hyvin koko aihealueen soveltamisalan ytimen.

Kiinteistön ja rakennuksen omistajan vastuuta tarkastellaan monelta eri kantilta. Aluksi perehdytään kiinteistönomistajaa velvoittaviin normeihin, jonka jälkeen tutkimus kohdistuu vastuuseen kiinteistöllä olevista rakennuksista sekä kiinteistön piha-alueeseen. Piha-alueen tarkastelun yhteydessä on sivuttu katujen sekä yleisten ja yksityisten teiden vastuuperusteita, vaikka ne liittyvät vain välillisesti kiinteistönomistajaan. Koen kuitenkin, että niiden tarkastelun on tässä yhteydessä mielekästä vahinkotapahtumien yleisyyden vuoksi. Lisäksi kiinteistön ja rakennuksen omistajan vastuun tarkastelu ulottuu rakennuksen katolta putoavan lumen ja jään problematiikkaan. Jakson lopussa etsitään vastausta kysymykseen siitä, mikä tai kuka on oikea vastuutaho, kun kiinteistön kunnossapitotehtävät on uskottu muun kuin kiinteistönomistajan hoidettavaksi.

Tutkielman viimeisessä luvussa keskitytään loppupohdintoihin. Luvun sisältönä on ensinnäkin tiivistelmä keskeisistä havainnoista, jotka liittyvät tutkimustavoitteen saavuttamiseen. Tarkoituksena on esittää seikkoja, jotka tukevat korostuneen huolellisuusvelvollisuuden asemaa osana Suomen vahingonkorvausoikeutta. Toisaalta pyrin antamaan selityksen sille, miksi korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alue on jäänyt ikään kuin harmaaksi ja vellovaksi vahingonkorvausoikeuden vastuuperusteiden kentässä. Tutkielman viimeinen luku päättyy tulevaisuuden ennustamiseen. Pohdin, mikä tulee olemaan korostuneen huolellisuusvelvollisuuden asema Suomen vahingonkorvausoikeudessa tulevaisuudessa.

Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu eräitä keskeisiä vahingonkorvausoikeuden osatekijöitä. Ulkopuolelle on jätetty vahingonkorvausoikeudellisen syy-yhteyden tutkiminen, isännänvastuuta ja julkisyhteisön vastuuta koskevat säännökset sekä korvattavan vahingon määrään liittyvät opit. Mainittujen aihealueiden juridisten ominaisuuksien liiallinen esittely ei ole tutkimustavoitteen kannalta keskeistä. Olennaisempaa on sen sijaan keskittyä korvausvastuun perustavien seikkojen sekä vastuusta vapautumisperusteiden esille tuomiseen.

1.2 Tutkimuksen metodi

Tutkimusmetodi tutkielmassa on lainoppi eli oikeusdogmatiikka. Tutkimusmenetelmänä lainoppi pyrkii antamaan vastauksen kysymykseen, kuinka aktuaalisessa tilanteessa pitäisi toimia voimassa olevan oikeuden mukaan. Lainopin tärkein tehtävä johtuu oikeusjärjestyksen sisältöä koskevasta epätietoisuudesta. Keskeisiltä osiltaan lainoppi on oikeusjärjestykseen kuuluvien sääntöjen tutkimusta ja niiden sisällön selvittämiseen tähtäävää toimintaa, jota kutsutaan tulkitsemiseksi.¹

Lainopin toinen keskeinen tehtävä on systematisoida eli jäsentää voimassa olevaa oikeutta. Systematisoinnin kautta lainoppi pyrkii luomaan ja kehittämään oikeudellista käsitejärjestelmää, jonka avulla voimassa olevaa oikeutta tulkitaan. Lisäksi systematisointi auttaa hahmottamaan kokonaiskuvaa oikeudellisista järjestelyistä ja niiden välisistä keskinäissuhteista.²

Velvoiteoikeudellisessa tutkimuksessa oikeustilan selvittäminen merkitsee usein pikemminkin olennaisten periaatteiden ja argumenttien etsimistä sekä niiden suhteuttamista toisiinsa kuin suoraan sovellettavien ratkaisusuositusten antamista. Metodille asetetaan tämän tyyppisessä tutkimuksessa keskeinen vaatimus ensinnäkin siksi, että ratkaisuharkinnassa merkityksellisistä näkökohdista pystytään ylipäänsä tunnistamaan mahdollisimman suuri osa ja niitä pystytään tarkastelemaan riittävän syvällisesti. Toisaalta metodin on oltava sellainen, että tutkimuksen lukija saa käsityksen vaihtoehtoisten argumentaatiokanavien suhteesta toisiinsa ja kunkin sisäisestä rakenteesta. Pyrkimyksenä on pystyä antamaan tutkimuksen lukijalle selkeä käsitys siitä, miten tutkittava oikeusongelma jäsennetään yhä pienempiin ja helpommin ratkaistaviin osakysymyksiin.³

¹ Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 20.

² Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 20 - 21.

³ Norros 2007, s. 24 - 25.

Oikeusdogmaattiselta kannalta tarkoitus on selventää vallitsevaa oikeustilaa korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella yllä olevaan kappaleeseen pohjautuen. Tämä tapahtuu tulkitsemalla velvoittavien keskeisten lakien säännöksiä ja niiden sisältöä. Koska korostunut huolellisuusvelvollisuus on pitkälti oikeuskäytännön luoma vahingonkorvauksen muoto, on heikosti velvoittavilla oikeuslähteillä keskeinen merkitys tässä tutkielmassa. Heikosti velvoittavilla oikeuslähteillä tarkoitetaan tässä yhteydessä korkeimman oikeuden antamia lukuisia ennakkopäätöksiä sekä lakien esitöitä.

Lisäksi sallitut oikeuslähteet tarjoavat arvokkaita tulkintoja ja soveltamismalleja voimassa olevasta oikeustilasta. Sallittuihin oikeuslähteisiin lukeutuu tässä työssä oikeuskirjallisuus, hovioikeuden ratkaisut sekä Vakuutuslautakunnan antamat uusimmat ratkaisusuositukset, jotka liittyvät tutkielman aihealueeseen.

2 Lähtökohtia vahingonkorvausoikeuteen

Järjestäytyneen yhteiskuntaelämän perussääntöjä on se, ettei toisille saa aiheuttaa vahinkoja. Mikäli vahinkoa kuitenkin aiheutuu, on jokaisella oikeus saada korvausta toisen aiheuttamista vahingoista. Tämä on yksi keskeisemmistä perusoikeuksien tarjoamista suojamuodoista. Kun vahinkoa edeltäneen tilanteen ennallistaminen ei useinkaan ole mahdollista tai taloudellisesti mielekästä, oikeussuojan toteuttamistavaksi jää aiheuttajalle asetettu korvausvelvollisuus.⁴

Huolimatta tällaisesta nyky-yhteiskuntia koskevasta luonnollisesta lähtökohdasta, vahingonkorvausoikeutemme pääsääntönä pidetään edelleen sitä, että vahinko jää sen kärsijän kannettavaksi. Vain erityisten edellytysten vallitessa vahingonkärsijä voi vyöryttää taloudellisen tappionsa jonkun toisen kannettavaksi. Tällaisia erityisperusteita ovat modernissa hyvinvointivaltiossa julkiset avustukset, vakuutukset tai aiheuttajan vahingonkorvausvelvollisuus.⁵

2.1 Vahingon määritelmä

Ympäröivään maailmaamme mahtuu monenlaisia vahinkoja. Voimme erehdyksessä särkeä toiselle kuuluvaa omaisuutta, kävellä kadulla toista ihmistä päin tai sisällyttää puheeseemme sanoja, jotka aiheuttavat toiselle mielipahaa. Kun viillämme itseämme puukolla sormeen tai unohdamme lompakkomme kaupan kassalle, on vahinko aiheutettu itselle. Koska vahingoksi nimettäviä erilaisia vahinkotapahtumia on olemassa lukematon määrä, voidaan havaita, että sanaa vahinko voidaan käyttää puhekielessä useassa eri merkityksessä. Myöskään oikeudellisena käsitteenä vahinko ei ole yksiselitteinen.

Hemmo määrittelee vahingonkorvausoikeudellisen vahingon käsitteen tapahtumakulujen vertailun avulla. Tämän mukaan vahinko on toteutuneen eli vahinkoon johtaneen tapahtumakulun ja hypoteettisen tapahtumakulun erotus. Hypoteettisella tapahtumakululla tarkoitetaan kuviteltua menettelyä, jota seuraamalla vahinkoa ei olisi lainkaan sattunut. Tätä vahingon määrittämistapaa kutsutaan vahingonkorvausoikeudessa perinteisesti differenssiopiksi. Samalla Hemmo kuitenkin toteaa, että ”tapahtumakulkuvertailu ei kuiten-

⁴ Pöyhönen – Korhonen 1996, s. 211.

⁵ Pöyhönen – Korhonen 1996, s. 211 - 212.

kaan osoita aukottomasti korvauskelpoisena pidettäviä vahinkoja. Eräiltä osin korvausvastuu voi käsittää myös sellaisia eriä, jotka eivät tapahtumakulkuja tarkasteltaessa näytä vahingoilta.”⁶

Ståhlberg ja Karhu kritisoivat differenssiopin mukaista vahingon määrittämistapaa. Heidän mukaan differenssivertailu perustuu osaltaan kuviteltuun ajatteluun, joka aiheuttaa varsin suuria vaikeuksia. He pitävät hypoteettisesti muodostettua tapahtumakulkua erilaisten oletusten tuloksena, jolloin se ei milloinkaan voi olla todellinen, vaan jättää sijaa erilaisille tapahtumakulkuvertailuille. Näin ollen ei voida esittää varsinaista perustetta sille, mikä oli oikeutetusti odotettua. Sen sijaan Ståhlberg ja Karhu määrittävät vahingon ulkoisen seikan aiheuttamaksi odottamattomaksi muutokseksi, jota on pidettävä vahingonkäräjien kannalta epäedullisena (kurs. poist.).⁷ Viljanen puolestaan pitää tätä määritelmää vain pedagogisena, jolla ei ole normatiivista voimaa.⁸ Riidatonta kuitenkin lienee, että puhekielen ilmiönä vahinko näyttäytyy tosiasiailmiönä, kun taas korvattava vahinko hahmottuu oikeudellisten määrittelyjen avulla.⁹

Vahingon määrittelystä onkin tullut yksi vahingonkorvausoikeuden ikuisuuskysymyksistä. Viljasen mukaan syy alan tutkijoiden konsensuksen puuttumiseen voi lopulta olla varsin yksinkertainen. Hän pohtii, että ehkä vahingolle on mahdotonta kehitellä yleistä ja yleispätevää määritelmää siitä syystä, että normisto on hajallaan ja samaan normistoon sisältyy monta eri vahinkoa, joilla ei ole kovin paljon yhteistä. Lisäksi vahinkolajit hajaantuvat eri suuntiin. Tilanne oli kuitenkin toinen vielä sata vuotta sitten, jolloin alan kirjallisuudessa vallitsi yksimielisyys siitä, että vahinko oli taloudellisen arvon menettämistä. Vahinko voitiin korvata siirtämällä vahingon taloudellinen arvo kokonaan vahingonkäräjineelle.¹⁰

2.2 Vahingonkorvausoikeuden systematiikka

Vahingonkorvausoikeutta voidaan jaotella monella tavalla. Vahingonkorvausoikeudellisen normiston pääjako tehdään perinteisesti erottamalla toisistaan sopimuksen ulkoinen ja sopimusperusteinen korvausvastuu. Selkeimmin tämä jako ilmenee vahingonkorvauslain (31.5.1974/412) 1 luvun 1 §:n lain soveltamisalaa koskevassa määrittelyssä. Lainkohdan mukaan vahingonkorvauslakia ei sovelleta sopimukseen perustuvaan tai muussa

⁶ Hemmo 2005, s. 144 - 146.

⁷ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 9.

⁸ Viljanen 2008, s. 438.

⁹ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 71.

¹⁰ Viljanen 2008, s. 437 - 438.

laissa säädettyyn korvausvelvollisuuteen. Sopimuksenulkoisen vahingonkorvausvelvollisuus eli deliktivastuu tulee siten sovellettavaksi silloin, kun osapuolten välillä ei ole sopimusmuotoista tai siihen rinnastettavaa suunnitelmallista yhteistoimintaa. Velvoitteet eivät tällöin perustu osapuolten keskinäisiin sitoumuksiin vaan lakiin.¹¹ Lisäksi vahingonkorvausoikeus voidaan jakaa vastuuseen sopimussuhdetta läheisesti muistuttavaan tilanteeseen. Vahingonkorvausvastuu tällä raja-alueella on vielä kehittymätöntä, minkä vuoksi tätä aluetta voidaan kutsua harmaaksi alueeksi.¹²

Vahingon korvauskelpoisuutta harkittaessa lähtökohtana on, että jokainen joutuu kantaan kärsimänsä vahingon haitalliset seuraukset itse, ellei jokin erityinen oikeusperusta perusta oikeutta korvauksen saamiseen toiselta. Mikäli on olemassa jokin oikeusperusta, joka oikeuttaa korvauksen saamisen toiselta, on korvausoikeudellisen harkinnan ensimmäisenä tehtävänä selvitettävä, onko vahinkotilannetta arvioitava sopimusperusteisena vai sopimuksenulkoisena vastuuna.¹³ Vastuumuotojen erottaminen toisistaan on vahingonkorvausoikeudessa keskeistä, koska sen perusteella valitaan, kumman vastuumuodon säännöksiä vahinkotapahtumaan sovelletaan.

Vastuumuodon valinnan jälkeen, on molempien vastuumuotojen alueella selvitettävä, kuuluuko arvioitava vahinkotilanne yleis- vai erityissääntelyn alaan. Sopimuksenulkosessa vastuussa harkinta perustuu vahingonkorvauslakiin, mikäli kyseessä on tilanne, johon vahingonkorvausoikeudellinen erityissääntely ei sovellu. Sopimusperusteisessa vastuumuodossa harkinta puolestaan perustuu sopimus oikeuden yleisiin oppeihin, mikäli sopimus oikeuden erityissäännökset eivät tule sovellettavaksi.

Jotta vahinko olisi korvauskelpoinen, on kahden perusedellytyksen täytyttävä. Ensimmäinen näistä edellytyksistä on, että on olemassa jokin vastuuperuste, jonka nojalla vahinko tulee korvattavaksi. Vastuuperusteita on olemassa vahingonkorvausoikeudessa useita. Yksinkertaisimmillaan sillä tarkoitetaan sopimus vastuussa sopimuspuolen tekemää sopimusrikkomusta ja ulkokontrahdillisessa vastuutilanteessa tuottamusperusteista vahingon aiheuttamista. Toisena korvauskelpoisen vahingon perusedellytyksenä on, onko tarkasteltava teko tai toiminta aiheuttanut korvauskelpoista vahinkoa. Pelkkä vastuuperusteen olemassaolo ei siten vielä muodosta vahingonkorvausvelvollisuutta, jos kenellekään ei ole aiheutunut vahinkoa tai jos vahinko on jostain syystä korvauskelvoton. Lisäksi on

¹¹ Hemmo 1998, s. 1 - 2.

¹² Ståhlberg – Karhu 2013, s. 36, 49.

¹³ Hemmo 2005, s.10.

pohdittava, onko epäedullinen seuraamus syy-yhteydessä väitettyyn aiheuttamistekijään, vai onko seuraus aiheutunut jostakin muusta syystä.¹⁴

2.2.1 Vastuu sopimussuhteen ulkopuolella

Sopimuksen ulkoista vahingonkorvausvelvollisuutta sääntelee yleislakina vahingonkorvauslaki. Koska vahingonkorvauslaki on yleislaki, on sitä pidettävä myös ulkokontradillisen vastuun keskeisimpänä korvaussäännöstonä.¹⁵ Korvausvastuun lähtökohtana on vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 1 momentin säännös. Lainkohdan mukaan se, joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen, jollei vahingonkorvauslain säännöksistä muuta johdu. Vahingonkorvauslain mukaisen korvausvastuun syntymisen edellytyksenä on siten ensinnäkin se, että vahinko on aiheutettu toiselle. Toisin sanoen itselle aiheutuneita vahinkoja ei korvata. Toiseksi vahingon tulee olla aiheutunut joko tahalliseksi tai tuottamukselliseksi luettavalla menettelyllä. Tahallisuuden ja tuottamuksen käsitteeseen palataan tässä tutkielmassa jäljempänä.

Vahingonkorvauslaki on siis yleislaki. Normihierarkiaoppien mukaisesti yleislaki väistyy normiristiriitatilanteessa erityislain tieltä. Sanottu ilmenee myös vahingonkorvauslain 1 luvun 1 §:n soveltamisalan määrittelystä, jonka mukaan laki ei koske muussa laissa säädettyä korvausvastuuta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vahingonkorvauslaki olisi merkityksetön, mikäli vahinkotilanteeseen sovelletaan erityislainsäädäntöä. Vahingonkorvauslakia koskevasta hallituksen esityksestä näet ilmenee, että lailla on ”toissijainen luonne”, mutta tästä huolimatta se ei kuitenkaan tule ”olemaan suppea-alainen poikkeuslaki, vaan sopimussuhteesta riippumatonta vahingonkorvausvastuuta sääntelevät perusnormit sisältävä ja vähitellen täydentyvä yleinen laki, jonka säännökset täydentävät sopimussuhteissa noudatettavia vahingonkorvaussääntöjä ja erityislainsäädännön korvausnormeja.”¹⁶

Korkein oikeus näyttää kuitenkin ratkaisussaan KKO 1982 II 103 linjanneen, että muussa kuin vahingonkorvauslaissa säädettyä korvausvastuuta täydennetään vahingonkorvausoikeudessa voimassa olevilla periaatteilla, jolloin vahingonkorvauslain säännökset eivät kelpaa täydennykseksi. Vahingonkorvauslain 1 luvun 1 §:n soveltamisalassäännöstä on siten tulkittava niin, että muussa laissa oleva säännös vahingonkorvausvelvollisuudesta

¹⁴ Hemmo 2005, s. 10 - 11.

¹⁵ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 49.

¹⁶ HE 187/1973 vp, s. 12.

syRJäyttää kaikki vahingonkorvauslain säännökset. Näin ollen vahingonkorvauslaki väistyy, kun muussa laissa on säädetty korvausvastuusta. Tämä periaate tunnetaan vahingonkorvausoikeudessa *väistymisperiaatteena*. Vuoden 1982 jälkeen korkein oikeus ei ole enää muuttanut kantaansa, vaan päinvastoin toistanut väistymisperiaatteen ratkaisussa KKO 1985 II 82. Näin ollen väistymisperiaatteen voidaan katsoa olevan voimassa olevaa oikeutta vahingonkorvauslain soveltamista ratkaistaessa.¹⁷

Vahingonkorvausoikeudellinen erityissääntely on melko runsasta. Säännöksiä on esimerkiksi tuotevastuulaissa (17.8.1990/694), raideliikennevastuulaissa (5.2.1999/113) sekä laissa ympäristövahinkojen korvaamisesta (19.8.1994/737, jatkossa ympäristövahinkolaki). Erityissäännösten osalta on huomattava, että usein niissä on tyydytty sääntelemään vain vähäistä osaa vahingonkorvausoikeudellisista kysymyksistä tai ainoastaan todettu, että vastuu syntyy tuottamuksen perusteella. Usein erityislaeissa on viitattu vahingonkorvauslakiin, jolloin soveltuvuutta koskevaa ongelmaa ei synny.¹⁸ Esimerkiksi tuotevastuulain 8 §:n 1 momentin mukaan tuotevastuulain mukainen korvaus määrätään noudattamalla soveltuvien osin vahingonkorvauslakia. Näin ollen vahingonkorvauslaki vaikuttaa jatkuvasti ikään kuin taustalla, vaikka tuotevastuulaki tulisikin sovellettavaksi.

Ulkokontrahdillisissa suhteissa erityislain ja vahingonkorvauslain suhde ei kuitenkaan useimmiten aiheuta ongelmia oikeuskysymyksen yhteydessä. Esimerkiksi korvauksen sovittelua koskevat kohtuus- ja myötävaikutusperusteet ovat joka tapauksessa voimassa vahingonkorvauksen yleisinä oppeina.¹⁹ Erityissääntelyn lisäksi oikeuskäytäntö on muovannut eräitä ratkaisulinjoja, jotka joko täydentävät tai muuttavat vahingonkorvauslain sääntöjä. Täydentävä vaikutus ilmenee sellaisten kysymysten yhteydessä, joita ei ole lainkaan säännelty vahingonkorvauslaissa. Tällaisista oikeuskäytännön muovaamista ratkaisulinjoista voidaan mainita syy-yhteysvaatimus sekä korvausvastuun rajoittaminen vahingon ennalta-arvaamattomuuden tai normin suojatarkoituksen perusteella. Vahingonkorvauslain mukainen sääntely on puolestaan sivuutettu vastuuperusteen osalta niissä tapauksissa, joissa vahingonaiheuttajalle on asetettu tuottamuksesta riippumaton vastuu huolimatta sitä koskevan lainsäädännön puuttumisesta.²⁰

¹⁷ Saarnilehto 2007, s. 30.

¹⁸ Hemmo ym. 2012, s. 505.

¹⁹ Hemmo 2005, s. 20.

²⁰ Hemmo ym. 2012, s. 503.

Oikeuskäytännön lisäksi vahingonkorvausoikeudellisia linjauksia on löydettävissä Vakuutuslautakunnan ratkaisuksista. Vakuutuslautakunta käsittelee vakuutussuhteeseen liittyviä, lain ja vakuutusehtojen tulkintaa sekä soveltamista koskevia erimielisyyksiä. Vakuutuslautakunnan käsiteltävissä asioissa on usein kyse vakuutuksenantajan velvollisuudesta hyvitykseen vastuuvakuutuksen perusteella, jolloin käsiteltävä asia liittyy läheisesti vahingonkorvausoikeudelliseen sääntelyyn. Vakuutuslautakunnan ratkaisut ovat luonteeltaan suosituksia, joten niillä ei ole prejudikaattiarvoa, eivätkä ne siten ole osapuolia juridisesti velvoittavia.²¹

Vahingonkorvauslain 5 luku koskee vahingon perusteella korvattavia vahinkoja. Luvun 1 §:n mukaan päävahinkolajeina sopimuksenulkoisessa vastuussa ovat henkilö- ja esinevahingot. Puhdas varallisuusvahinko eli vahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon, tulee korvattavaksi vahingonkorvauslain perusteella ainoastaan, milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädettyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka korvaukseen on muita erittäin painavia syitä. Luvun 2 §:n mukaan henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista, ansionmenetyksestä, kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta pysyvästä haitasta. Luvun 5 §:n mukaan esinevahinkona on puolestaan korvattava esineen korjauskustannukset ja vahingosta aiheutuneet muut kulut sekä arvonalennus taikka tuhoutuneen tai hukatun esineen arvo ja lisäksi tulojen tai elatuksen vähentyminen.

2.2.2 Vastuu sopimussuhteessa

Sopimussuhteeseen perustuva vahingonkorvaus eroaa ulkokontrahdisesta vastuusta ensinnäkin siten, että vahingonaiheuttaja ja vahingonkärsijä eivät ole toisiinsa nähden ulkopuolisia tai vieraita. Toiseksi sopimusoikeudessa vallitsevan keskeisen opin mukaan sopimukset on pidettävä. Sopimukseen sitoutunut ottaa siten vastattavakseen kaikki sopimuksen mukaan tuomat velvoitteet, sellaisetkin joita ei olisi syntynyt ilman sopimusta. Lisäksi on huomioitava, että sopimusvastuu on lähtökohtaisesti laajempaa kuin ulkokontrahdillinen vastuu, koska sopimukseen sitoutuminen ei yleensä vähennä ulkokontrahdillista vastuuta. Samanaikaisesti se tuo mukanaan kuitenkin lisää velvoitteita. Toisaalta sopimusvastuuta voidaan vapaasti rajoittaa sopimukseen sisällytettävillä ehdoilla.²²

²¹ Hemmo ym. 2012, s. 505.

²² Ståhlberg – Karhu 2013, s. 42.

Sopimusperusteinen vahingonkorvausvastuu syntyy sopimussuhteesta johtuvien velvoitteiden rikkomisena. Sopimussuhteissa useimmat vahingot aiheutuvat siitä, että sopimuksen täyttäminen on laiminlyöty, suoritus on viivästynyt tai se on muutoin virheellinen. Kyse on siten tilanteesta, jossa sopimuspuoli rikkoo sopimuksen luomaa käyttäytymisnormia, minkä vuoksi toisen sopijapuolen varallisuusasema muodostuu heikommaksi, kuin mitä se olisi ollut, mikäli sopimusta olisi noudatettu.²³

Tunnettuja sopimusperusteisia vastuuperusteita ovat ainakin tuottamusvastuu, jossa vahingonkärsijällä on todistustaakka, ekskulpaatiovastuu, kontrollivastuu, ankara vastuu sekä poikkeukseton vastuu. Lievimpänä sopimusperusteisena vastuumuotona pidetään tuottamusvastuuta, jossa vahingonkärsineellä on todistustaakka. Ankarin vastuumuoto puolestaan on poikkeukseton vastuu.²⁴ On kuitenkin huomattava, että sopimusoikeudellisten vastuuperusteiden suurehko määrä on osaksi harhaanjohtavaa, koska vastuuperusteiden tosiasiallinen erottuvuus on eräiltä osin vähäistä.²⁵

Vahingonkärsijän näyttövelvollisuuteen perustuva tuottamusvastuu on yleinen sopimusenulkoisessa vastuussa, mutta sopimussuhteissa sen käytännön merkitys on vähäinen ja asema epäselvä. Lainsäädännön tukea tai korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä on vain niukasti saatavilla. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että vahingonkärsijän näyttötaakka voisi tulla sovellettavaksi eräiden pääsuoritusvelvollisuuteen liittymättömien vahinkojen yhteydessä.²⁶ Joissakin tilanteissa vastuumuodon käyttöä voidaan puoltaa osapuolten asemien, sopimusvelvoitteiden laadun ja muiden erityispiirteiden vuoksi.²⁷

Ekskulpaatiovastuu on perinteinen pääsääntö sopimukseen perustuvassa vahingonkorvausvastuussa.²⁸ Vastuumuotoa sovellettaessa korvauksen määrääminen ei edellytä, että velallisen toiminnan huolellisuus arvioitaisiin ja hänen todettaisiin menetelleen tuottamuksellisesti. Tuottamuskysymys tulee selvitettäväksi ainoastaan, jos velallinen väittää menetelleensä huolellisesti. Mikäli velallinen menestyy tässä ekskulpaatiododistelussaan eli kykenee osoittamaan, että hän on toiminut riittävän huolellisesti, välttää hän korvaus-

²³ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 42 – 43.

²⁴ Hemmo 1998, s. 39.

²⁵ Hemmo 1998, s. 43.

²⁶ Hemmo 1998, s. 40.

²⁷ Hemmo 2003, s. 242.

²⁸ Hemmo 1998, s. 41.

vastuun. Kääntäen samaa tarkoitetaan sillä, että ekskulpaatiosäännön vallitessa, velallinen vapautuu korvausvastuusta, mikäli hän kykenee näyttämään, ettei hän ole menetellyt huolimattomasti.²⁹

Kontrollivastuu sai ensimmäisen ilmaisunsa Suomen lainsäädännössä, kun sitä koskeva vastuuperuste kirjattiin kauppalakiin (27.3.1987/355) myyjän viivästystä ja virhettä koskevinä välittöminä vahinkoina.³⁰ Vastuumuoto on noussut perinteisen ekskulpaatiovastuun haastajaksi sen jälkeen, kun sitä koskeva vastuuperuste on kauppalain säätämisen jälkeen otettu myös muihin lakeihin.³¹ Kontrollivastuun vallitessa voidaan esittää neljä eri vapautumisperustetta, joiden kaikkien on täytyttävä, jotta velallinen välttäisi korvausvastuun. Ensinnäkin sopimusrikkomuksen on johduttava esteestä ja esteen on oltava velallisen vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Lisäksi vaaditaan, että velalliselta ei voida kohtuudella edellyttää kyseisen esteen huomioon ottamista sopimuksentekohetkellä. Viimeisenä edellytyksenä on, että velallinen ei voi kohtuudella voittaa eikä välttää seurauksia. Velallisen tuottamuksella ei tässä vastuuperusteessa ole liioin merkitystä. Näyttötaakka siitä, että sanotut tunnusmerkit täyttävä este on ollut käsillä, on velallisella.³²

Sopimusoikeudessa ankara ja poikkeukseton vastuu eivät juuri eroa toisistaan. Poikkeuksettomalla vastuulla tarkoitetaan tilanteita, joiden yhteydessä ei tunneta ankaraan vastuuseen yleensä liitettyjä *force majeure* -tyyppisiä vapautumisperusteita. Korvausvastuun edellytyksenä on ainoastaan suorituksessa oleva virhetyyppi, joka perustuu lain säännökseen. Esimerkin tällaisesta säännöksestä tarjoaa kuluttajansuojalain (20.1.1978/38) 5 luvun 20 §:n 1 momentti, jonka mukaan ostajalla on aina oikeus korvaukseen välittömästi vahingosta, jonka hän kärsii tavaran virheen vuoksi. Vastuu ei siten edellytä muuta lisäperustetta virheen ohella. Näin ollen suoritusvelvollinen ei voi vapautua vastuusta ylivoimaisen esteen tai minkään muunkaan seikan perusteella. Poikkeukseton vastuu on saanut ilmaisunsa lähinnä kuluttajasopimusten yhteydessä tilanteissa, joissa se koituu kuluttajan eduksi.³³

Korvattavat vahinkolajit eroavat merkittävästi ulkokontrahdisessa ja sopimusperusteisessä vastuussa. Ulkokontrahdillisessa vastuussa päävahinkolajeina ovat henkilö- ja esi-

²⁹ Hemmo 2003, s. 234 - 236.

³⁰ Hemmo 2003, s. 227.

³¹ Hemmo 1998, s. 41.

³² Hemmo 2003, s. 229 - 230.

³³ Hemmo 2003, s. 221 - 227.

nevahingot. Puhdas varallisuusvahinko korvataan pääsääntöisesti vain, mikäli joku vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n asettamista edellytyksistä täyttyy. Sen sijaan sopimussuhteissa vahingot ovat laadultaan yleensä vain taloudellisia. Sopijakumppanin henkilöön tai esineisiin kohdistuvat vahingot ovat sopimusvastuussa poikkeuksellisia, mutta eivät tuntemattomia.³⁴

2.2.3 Vastuumuotojen ja vastuuperusteiden suhde

Vastuumuotojen suhde jäsennetään usein niin, että sopimuksenulkoisen vahingonkorvausvastuu on kaikissa tilanteissa vaikuttava minimitasoinen vastuumuoto. Sopimusperusteinen vastuu on tähän nähden vastuuvellollisen kannalta ankarampi vastuumuoto, jonka legitimaatio perustuu tehtyyn sopimukseen. Sopimus ilmentää osapuolten vapaaehtoisesta yhteistoimintaa, kun taas sopimuksen ulkoinen vastuu syntyy sattuman kautta. Sopimukseen sitoutuminen on tapahtuma, jolla siirtymä ulkokontrahdisesta vastuusta sopimusvastuuseen toteutetaan.³⁵

Vastuumuotojen erottamisella on merkitystä ensinnäkin siksi, että lain soveltamisala on sidottu vastuumuotoon. Toiseksi sopimussuhteisiin ja sopimuksenulkoisiin suhteisiin liittyvät eroavuudet voivat estää toisessa vastuumuodossa omaksuttujen sääntelyratkaisujen hyödyntämisen toisella alueella, vaikka normeille voitaisiinkin antaa laajahko merkitys saman vastuumuodon sisällä. Kolmanneksi kun kyse on lailla sääntelemättömästä tilanteesta oikeudenalojen yleisiin oppeihin ja oikeusperiaatteisiin liittyvät erot tulevat esille.³⁶

Kuten todettua, vastuuperusteiden lukumäärä on pienempi sopimuksenulkoisessa vastuussa, kuin sopimusvastuussa. Yleisimmät vastuumuodot ulkokontrahdisessa suhteessa ovat tuottamusvastuu ja tuottamuksesta riippumattoman vastuun perusmuodot. Kontrollivastuuta ja poikkeuksetonta vastuuta ei ilmeisesti tunneta. Ekskulpaatiovastuu eli käännettyyn todistustaakkaan perustuva tuottamusvastuu on harvinainen ilmiö, jonka positiivisoikeudellinen asema on samalla tavalla hieman epäselvä, kuin kantajan todistustaakan mahdollisuus sopimusoikeudellisessa tuottamusvastuussa.³⁷

Käännettyyn todistustaakkaan perustuva vastuu sopimuksenulkoisissa suhteissa ei kuitenkaan ole aivan uusi ilmiö Suomen vahingonkorvausoikeudessa. Saxénin mukaan kään-

³⁴ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 42 - 43.

³⁵ Hemmo 1998, s. 2.

³⁶ Hemmo 1998, s. 39 - 40.

³⁷ Hemmo 1998, s. 41.

netty todistustaakka kehittyi sopimusoikeuteen todennäköisyyssnäkökohdista ja käytännön syistä. Samoin perustein käännettyä todistustaakka voidaan soveltaa joillakin alueilla myös sopimuksenulkoiseen vastuuseen. Kyseessä on tällöin keino vastuun ankaroittamiseksi, mutta kyse ei kuitenkaan ole tuottamuksesta riippumattomasta vastuusta.³⁸ Mahdollisina käännetyt todistustaakan soveltamisalueina sopimuksenulkoisissa suhteissa Saxén mainitsee eräät koneiden ja laitteiden aiheuttamat vahingot sekä kiinteistöjen, teiden ja katujen puutteellisesta kunnosta aiheutuneet vahingot.³⁹ Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella kyse on tyypillisesti juuri ulkokontrahdisesta vastuumuodosta, jossa noudatetaan sopimusvastuulle tyypillistä käännettyä todistustaakkaa.

Soveltuva vastuuperuste voi myös olla yhtäläisesti arvioitava, riippumatta siitä kumpaan vastuumuotoon se kuuluu. Esimerkiksi erityisasiantuntemukseen perustuva ankaroitettu tuottamusarviointi soveltunee yhtä lailla sopimuksenulkoiseen kuin sopimusperusteiseen vastuuseen, koska sen oikeuspoliittiset perustelut pätevät kummassakin vastuumuodossa.⁴⁰ Tätä voidaan puoltaa sillä, että erityisasiantuntemusta vaativan toiminnan harjoittaminen sisältää asiakkaan näkökulmasta implisiittisen lupauksen riittävästä taidoista. Tuottamusarviointi säilynee tällöin vaativana silloinkin, kun arvioidaan muuhunkin kuin sopimuskumppaniin kohdistuvaa vastuuta. Näin ollen erityisasiantuntijan asema on molempiin vastuumuotoihin soveltuva tiukentamisperuste.⁴¹

2.3 Tuottamuskäsite vahingonkorvausoikeudessa

Tuottamusmalli on vahingonkorvausjärjestelmän peruslähtökohta sekä johtava periaate. Tuottamusmallissa korvausvastuun liiallista laajenemista normaaleista ja yhteiskunnallisesti hyödyllisinä pidetyistä toiminnoista pyritään välttämään omaksumalla yleisnormi, jonka mukaan vahingot jäävät niiden kannettaviksi, joita ne sattuvat kohtaamaan, ellei ole erityisperustetta siirtää niitä aiheuttajille. Vahingonkorvauksen lähtökohtana on siten korvauksettomuusolettama. Velvollisuus korvata aiheutunut vahinko on aina poikkeus tästä lähtökohdasta, ja juuri poikkeuksena se edellyttää erityistä vastuuperustetta.⁴²

Tuottamus on vahingonkorvausoikeuden keskeinen peruskäsite. Vahingonkorvauslain mukainen vastuuperusteen lähtökohta on aiheuttajan tuottamus. Lisäksi termillä on mer-

³⁸ Saxén 1975, s.47 - 48.

³⁹ Saxén 1975, s.240 - 241.

⁴⁰ Hemmo 1998, s. 43.

⁴¹ Hemmo 1996, s. 282.

⁴² Pöyhönen 1999, s. 322 - 323.

kitystä korvausoikeudellisissa erityissäännöksissä, vakuutuskorvauksissa sekä sopimusvastuun yhteydessä. Korvausoikeuden lisäksi rikosoikeudellinen vastuu voi perustua tekijän tuottamukseen. Tuottamuksen asema eri oikeudenaloilla ei kuitenkaan ole vakio. Oikeudenalakohtaiset tulkinnat voivat myös johtaa erilaisiin vastauksiin siitä, mitä tuottamus kussakin konkreettisessa tapauksessa merkitsee.⁴³

Vahingonkorvausoikeudelliselle tuottamukselle on luonteenomaista, että se on varsin yleinen ja laaja-alainen. Tästä syystä lainsäätäjä ei mahdollisesti ole voinut eikä halunnut ottaa enemmälti kantaa tuottamuskäsitteeseen, koska uhkana on, että jotkut vahinkotapahtumat jäisivät lakien soveltamisalan ulkopuolelle, vaikka vahingonaiheuttajaan voitaisiinkin kohdistaa moitearvostelua. Tällaista riskiä lainsäätäjä ei ole halunnut ottaa kantakseen, vaan tuottamuskäsitteen määrittely on jätetty oikeustieteen ja oikeuskäytännön varaan. Tuottamuskäsitteen yleisluontoisuus takaa lisäksi sen, että tulevaisuudessa uudenlaisia vahinkotapahtumia voidaan sisällyttää käsitteen alle, jolloin vahingonkorvausoikeuden jatkuva muovautuminen yhteiskunnan edellyttämiin erilaisiin vaatimuksiin on mahdollista.

Kun korvausvastuun perustana oleva vahingonaiheuttajan tuottamus on laaja-alainen, on selvää, että ratkaisijan subjektiivinen käsitys vahinkotilanteesta on merkityksellinen korvausvastuun syntymisen kannalta. Tuottamusarvioinnissa ratkaisijoiden henkilökohtaiset näkemyserot, erilaiset painotukset ja ennakkokäsitykset vahinkotilanteesta korostuvat, vaikka tuottamusarvioinnin tulisi kaiken muun oikeudellisen harkinnan tavoin lähtökohdaisesti olla objektiivista. Tästä seuraa, että on ainakin vähäisessä määrin sattumanvaraista millaista tekoa on pidettävä yksittäistapauksessa tuottamuksellisenä. Tällaista kehitystä ei ole pidettävä toivottavana oikeudenkäytön yhtenäisyyden ja yleisen oikeusturvan vuoksi. Toisaalta ratkaisun tuottamusta koskevat yksityiskohtaiset perustelut vähentävät sattuman mahdollisuutta ja selkeyttävät oikeustilaa.

2.3.1 Tuottamus sopimuksenulkoisessa vastuumuodossa

Sopimuksenulkoisen vahingonkorvausvastuu on joko tuottamusvastuuta tai ankaraa vastuuta. Vahingonkorvauslain mukainen yleinen korvausvastuu perustuu lain 2 luvun 1 §:n 1 momentin säännökseen, jonka mukaan korvausvelvollisuus on sillä, joka tahallisesti tai tuottamuksellisesti aiheuttaa toiselle vahingon. Tätä ja erityislakien mukaista huolimatto-

⁴³ Hahto, 2008, s. 1.

muutta edellyttävää korvausvastuuta kutsutaan tuottamusperusteiseksi vastuuksi. Vahingonkorvausoikeudellisissa esityksissä sanaa tuottamus käytetään useimmiten vaaditun huolellisuuden tasoa kuvaavana yleiskäsitteenä, joka sisältää sekä tahallisuuden että huolimattomuuden.⁴⁴

Tuottamusvastuussa teon tuottamuksellisuus on yksi kolmesta vahingonkorvausvastuun edellytyksestä. Muut edellytykset vahingonkorvausvastuun syntymiselle ovat korvauskelpoisen vahingon aiheutuminen ja oikeudellisesti merkityksellinen syy-yhteys tuottamuksen ja vahingon välillä. Tuottamus kuvaa sitä, millainen huolellisuusvaatimus kussakin vahinkotilanteessa asetetaan ja miten on meneteltävä, jotta välttäisi korvausvastuun.⁴⁵

Vahingonkorvauslaissa tai sen esitöissä ei kuitenkaan ole määritelty tuottamuskäsitettä, vaan lainsäätäjä on tarkoituksellisesti jättänyt sen oikeuskäytännön ja oikeustieteen vaaraan.⁴⁶ Tuottamuksen tyhjentävää määrittelyä on oikeustieteissä pidetty varsin vaikeana tehtävänä, mitä kuvastaa alan tutkijoiden käsitteelle antamat erilaiset selitykset. Ståhlbergin ja Karhun mukaan ”tuottamus on vaadittavan huolellisuuden laiminlyöntiä. Laiminlyömällä huolellisuuden henkilö samalla aiheuttaa vahinkoriskin. Tuottamusta voidaanakin luonnehtia myös moitittavaksi riskinottamiseksi. Mitä arvokkaampaan oikeushyvään vahinkoriski kohdistuu, sitä helpommin tuottamuskynnys ylittyy.”⁴⁷ Hemmo puolestaan toteaa, että ”menettelyn toteaminen tuottamukselliseksi merkitsee kannanottoa, jonka mukaan arvioinnin kohteena olevan henkilön olisi tullut toimia toisin tai pidättäytyä kokonaan toiminnasta ottaen huomioon käsillä ollut ennalta arvattava vahinkoriski.”⁴⁸

Hahto pitää vahingonkorvausoikeudellista tuottamuskäsitettä kirjavana, eikä sen merkityksestä ole olemassa yleisesti hyväksyttyä käsitystä. Käsitteen kirjavuus tulee esille siinä, millainen menettely katsotaan tuottamukselliseksi kussakin tilanteessa. Aikaisemmin huolellisuusvaatimustaso oli sidottu *bonus pater familias* -malliin, joka perustui huolellisen henkilön käyttäytymiseen. Näin saatua huolellisuusvaatimusta saatettiin alentaa tai korottaa tietyissä erityistilanteissa. Tällaista huolellisuusstandardia on kuitenkin Hahdon mukaan pidettävänä fiktiona, koska sen avulla ei voida ratkaista eriytyvässä nyky-

⁴⁴ Hahto, 2008, s. 1.

⁴⁵ Hahto, 2008, s. 1 - 2.

⁴⁶ HE 187/1973 vp, s. 12.

⁴⁷ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 84.

⁴⁸ Hemmo 2005, s. 27.

yhteiskunnassa esiintyviä vahinkotilanteita. Sen sijaan huolellisuusvaatimus on asetettava siten, että tuottamusarvostelussa huomioidaan erilaiset toimijat ja vaihtelevat toimintaympäristöt. Tuottamusstandardeja on siten lukematon määrä.⁴⁹

Myös Hemmo kritisoi bonus pater familias –mallia. Ensinnäkin vertailukohdan perusteella ei yleensä kyetä määrittämään erityisen tarkkoja toimintavaatimuksia. Tämän lisäksi arviointimalli johtaisi lievään vaatimustasoon silloin, kun vahingonaiheuttaja on toiminut asiantuntijaroolissa, koska arvioperusteena olisi ainoastaan yleisesti huolellinen henkilö ilman erityistä kvalifikaatioita. Hemmon mukaan vertailukohta tulisikin etsiä samasta henkilöluokasta. Esimerkiksi asianajajan toimintaa on verrattava huolellisen asianajajan käyttäytymiseen.⁵⁰

Vaikka vahingonkorvauslaki on vahingonkorvauksen keskeisin laki, voivat muidenkin säännösten perusteella tehdyt tuottamusarviointit vaikuttaa vahingonkorvauslain mukaiseen tuottamuskäsitteeseen ja päinvastoin.⁵¹ Vahingonkorvauslakiin perustuvan tuottamusvastuun asema korvausoikeuden johtavana ajatuksena onkin Hähdön käsityksen mukaan heikentynyt ja sirpaloitunut. Ensinnäkin tämä johtuu siitä, että korvausta koskevien vastuusääntöjen merkitys on kasvanut, mikä ilmenee, esimerkiksi korvattavien vahinkojen alan on laajentumisena. Toiseksi heikkeneminen on havaittavissa erilaisten korvausjärjestelmien määrän, kuten isännänvastuun, ankaran vastuun ja vakuutusperusteisen korvausjärjestelmän lisääntymisenä.⁵²

Vahingonkorvausoikeudessa vaadittava huolellisuusstandardi asetetaan pääsääntöisesti sen mukaan, mitä henkilö teon tai laiminlyönnin hetkellä tietää tai mitä hänen pitäisi tietää vallitsevista olosuhteista ja niistä luonnonlaeista sekä taloudellisista ja yhteiskunnallisista säännönmukaisuuksista, joiden tapahtumat seuraavat toisiaan.⁵³ Tätä pääsääntöä tukee vahingonkorvausoikeudellinen oikeuskäytäntö, josta on havaittavissa, että huolellisuusstandardi asetetaan ensisijaisesti objektiivisen mittapuun mukaan. Ratkaisun perusteena ei siten ole ainoastaan se, mitä joku tiesi, vaan mitä hänen olisi tullut tietää. Tästä seuraa, että tuottamusharkinta keskittyy vahingonkorvausoikeudessa siihen, miten henkilöiden yleensä tulee käyttäytyä kyseessä olevassa tilanteessa, tai samassa henkilöluokassa, johon

⁴⁹ Hahto 2008, s. 1.

⁵⁰ Hemmo 1996, s. 87 - 88.

⁵¹ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 81.

⁵² Hahto 2008, s. 5 - 6.

⁵³ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 84.

vahingonaiheuttaja kuuluu. Vahingonaiheuttaja ei voi siten yleensä vedota sellaisiin yksilöllisiin tekijöihin, joiden vuoksi hän on aiheuttanut vahingon.⁵⁴

Tuottamusoppien lähtökohtana on vahingonkorvauksuhan sanktioima velvollisuus toimia tiettyjä huolellisuusvaatimuksia noudattaen. Milloin huolellisuusvaatimus ei perustu täsmennettyyn normiin, on toimittava perusteetonta riskinottoa välttäen. Tuottamus on kärsillä silloin, kun edellä mainittuja velvollisuuksia on laiminlyöty ilman hyväksyttävää syytä. Kysymys on tällöin eräänlaisesta tahdon passiivisuudesta tai virheellisestä suuntautumisesta.⁵⁵

Tuottamusarvioinnille on ensisijaisesti pyrittävä löytämään normiperuste soveltamalla normaaleja oikeuslähdeopin keinoja.⁵⁶ Toimintavaatimuksia määritellään lainsäädännössä, lakia alempiasteisissa normistoissa, järjestyssäännöissä, ammattikunnan tapaohejeissa, yrityksen sisäisissä ohjenormistoissa sekä useissa muissa lähteissä. Nimenomaisen säännösten ja käyttäytymisohjeiden lisäksi arvioperusteeksi saattavat käydä yleisesti noudatettavat käyttäytymistavat. Tietyillä erityisaloilla vakiintuneet käytännöt tähtäävät vahinkoriskien vähentämiseen, ja niistä poikkeamisena saatetaan pitää tuottamuksellisenä.⁵⁷

Mikäli normiperusteinen tuottamusarvio ei oikeuslähteiden tarjoaman niukkuuden vuoksi johda riittävän selkeän käyttäytymisstandardin perustaksi, on toimintaa vaihtoehtoisesti ajateltava riskiperusteisesti. Riskiperusteinen arviointi on toissijaista suhteessa normiperusteiseen tuottamusarviointiin. Varsin tavallista on, että vahinkoon johtanutta tekoa ei koske mikään muu täsmällisempi normi, kuin vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 1 momentti.⁵⁸

Riskiperusteisen arviointitavan lähtökohtana on, että ulkopuolisiin kohdistuvien riskien luominen omalla toiminnalla ei vielä sellaisenaan merkitse tuottamuksen olemassaoloa, vaan tämän lisäksi joudutaan ottamaan kantaa perustetun riskin ja toiminnalla tavoitellun hyödyn suhteeseen.⁵⁹ Tällöin kysytään, mitä vahinkoriskejä tekoon on liittynyt ja kuinka perusteltua niiden ottaminen on ollut. Riskiarviointi tapahtuu reaalisen argumentaation

⁵⁴ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 101.

⁵⁵ Hemmo 1996, s. 86.

⁵⁶ Hemmo 1996, s. 94.

⁵⁷ Hemmo 2005, s. 27 - 28.

⁵⁸ Hemmo 1996, s. 94 - 95.

⁵⁹ Hemmo 2005, s. 30 - 31.

tasolla, eikä se voine johtaa yhtä yleisluontoisiin huolellisuusvaatimuksiin kuin velvoitavampien oikeuslähteiden perusteella muodostettu toimintavaatimus.⁶⁰

Riksiperusteinen tuottamusarviointi on *law and economics* –taustainen. Ajatuksena on, että huolellisuutta voidaan vaatia tiettyyn optimitasoon saakka, minkä jälkeen turvallisuutta lisäävät keinot muodostavat enemmän kuluja ja vaivaa kuin vähentävät vahinkokustannuksia.⁶¹ Kansainvälisesti tunnettu lähtökohta tälle arvioinnille on niin sanottu *Learned Hand* –kaava. Menettely on kaavan mukaan tuottamuksellista, jos vahingon välttämisen edellyttämät kustannukset olisivat alhaisemmat kuin vahingon todennäköisyyden ja odotettavissa olevan vahingon tulo.⁶²

2.3.2 Tuottamuskäsite sopimussuhteessa

Tuottamuskysymys sopimussuhteessa tulee arvioitavaksi lähinnä ekskulpaatiovastuun ja kantajan todistustaakkaan perustuvien vastuiden yhteydessä. Tuottamusarvioinnissa ei kuitenkaan ole yhtäläinen näissä vastuuperusteissa. Arvioinnissa on eroja sen mukaan, onko kyse pääsuorituksen viivästymisestä tai virheen aiheuttamasta varallisuusvahingosta, aineettoman asiantuntijapalvelun puutteellisuus vai velkojalle muulla tavoin aiheutunut henkilö- tai esinevahinko.⁶³

Kun pääsuoritusvelvollisuuden virheellinen täyttäminen on aiheuttanut sopijapuolelle varallisuusvahinkoa, huolellisuusarvioinnin lähtökohtana ovat sopimuksen mukaiset velvoitteet. Mikäli sopimusvelvoitteen sisältönä on ollut konkreettisen tuloksen aikaansaaminen, velallinen voi yleensä vapautua vastuusta ainoastaan sillä perusteella, että ulkopuolinen, hänestä riippumaton syy on estänyt suorituksen. Riittävä peruste vastuusta vapautumiselle ei ole velallisen väite siitä, että hän on asianmukaisesti pyrkinyt täyttämään sopimusvelvoitteensa siinä kuitenkaan onnistumatta. Tulosvelvoitteiden osalta tuottamusarviointi johtaa suoritusestetyyppisiin pohdintoihin, jotka muistuttavat kontrollivastuun mukaista suoritusesteiden arviointia.⁶⁴

Muunlaisten sopimusvelvoitteiden osalta tuottamusarviointi painottuu eri tavoin. Tulosvelvoitteisiin nähden eri asemassa ovat sellaiset toimintavelvoitteet, jotka perustavat ve-

⁶⁰ Hemmo 1996, s. 95.

⁶¹ Hemmo 1996, s. 95.

⁶² Hemmo 2005, s. 31.

⁶³ Hemmo 2003, s. 243.

⁶⁴ Hemmo 2003, s. 243.

lalliselle velvollisuuden ainoastaan asianmukaiseen menettelyyn ilman konkreettista tu-
losvaatimusta. Samaa voidaan sanoa sellaisista turvallisuusvelvoitteista, jotka ovat voi-
massa sopimuskumppanin suojaamiseksi henkilö- tai esinevahingoilta. Toiminta- ja tur-
vallisuusvelvoitteiden yhteydessä tuottamusarvointi muistuttaakin enemmän sopimuk-
sen ulkoiselle vastuulle ominaista harkintaa, jolloin tukea voidaan hakea normi- ja riski-
perusteisista tuottamuksen arviointitavoista. Suoritusestekysymys on tällöinkin huomioi-
tava siten, että riittävän vaikutuksellisen ulkopuolisen seikan olemassaolo merkitsee tuot-
tamuksen puuttumista, jolloin sopimusvelvoitteen laiminlyönyt lähtökohtaisesti välttää
korvausvastuun.⁶⁵

Sopimussuhteissa huolellisuusvaatimusten yleisinä edellytyksinä voidaan pitää sopimus-
velvoitteiden täyttämisen kannalta tarvittavaa ammattitaitoa, riittäviä henkilöresursseja
sekä asianmukaisia työvälineitä. Sopimuspuolen on lisäksi kohtuullisessa määrin varau-
duttava suoritusten tekemisessä mahdollisesti ilmeneviä häiriöitä vastaan. Toisinaan vaa-
dittavan huolellisuuden piiriin kuuluu sopimuskumppanin riittävä informointi sopimus-
suhteeseen liittyvistä seikoista, kuten sopimuksen kohteen käyttötarkoituksesta ja käyttö-
tavasta tai osapuolta koskevista riskeistä.⁶⁶

2.3.3 Tuottamuksen merkitys rikosoikeudessa

Vahingonkorvausoikeudella on historiallinen kytkös rikosoikeuteen, koska yleiset vahin-
gonkorvausoikeutta koskevat säännökset sisältyivät aiemmin rikoslain (19.12.1889/39)
9 lukuun. Vahingonkorvausoikeus eriytyi omaksi oikeudenalakseen vahingonkorvauslain
astuttua voimaan vuonna 1974. Samalla rikos- ja vahingonkorvausoikeudellisen tuotta-
muskäsitteen välinen muodollinen yhteys katkesi. Osittain ehkä oikeudenalojen yhtei-
sestä historiasta johtuen, virheellisesti usein oletetaan, että vahingonkorvausoikeudelli-
nen tuottamus on yhtenevä rikosoikeudellisen tuottamuksen kanssa.⁶⁷ Koska rikoslain 9
luku ennätti toimia itsenäisen Suomen vahingonkorvausoikeuden yleissäännöstonä yli 50
vuotta, on sen aikana syntyneellä vahingonkorvausoikeudellisella aineistolla kuitenkin
edelleen merkitystä modernissa vahingonkorvausoikeudessa.⁶⁸

Vahingonkorvauslain tapaan, tuottamusvastuu oli myös rikoslain 9 lukuun perustuvan
korvausvelvollisuuden pääsääntönä. Tätä ilmentää ensinnäkin rikoslain 9 luvun 1 §, jonka

⁶⁵ Hemmo 2003, s. 243 - 244.

⁶⁶ Hemmo 2003, s. 245 - 246.

⁶⁷ Hahto 2008, s. 4.

⁶⁸ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 21.

mukaan rikoksella aiheutettu vahinko oli syyllisen korvattava, olipa teko sitten tahallinen tai tuottamuksesta tapahtunut. Toisekseen tuottamusvastuun asemaa korostaa tuolloin voimassa ollut rikoslain 3 luvun 5 §, joka sisälsi määräyksen siitä, että teosta, joka harkitaan tapahtuneeksi ennemmin tapaturmasta kuin tuottamuksesta, ei tuomita rangaistusta.⁶⁹

Suomen rikosoikeudessa teon rangaistavuuden edellytyksenä on tekijän tahallisuus tai tuottamus, mikä ilmenee rikoslain 3 luvun 5 §:n 1 momentista. Säännöksestä johtuen kaikki rikostyytit voidaan luokitella tahallisiin ja tuottamuksellisiin delikteihin. Saman lainkohdan 2 momentin mukaan teot ovat vain tahallisina rangaistavia, jollei toisin ole säädetty. Näin ollen tekijän tuottamuksesta aiheutuneet teot eivät ole rangaistavia, ellei toisin ole säädetty. Vielä erotuksena vahingonkorvausoikeuteen, rikosoikeudessa ei tunneta ankaraa vastuuta, koska rikoslain 3 luvun 7 §:n 3 momentin määräys rajaa sen rikosoikeudellisen vastuun ulkopuolelle. Lainkohdan mukaan pikemmin tapaturmaan kuin tuottamukseen perustuvasta teosta ei rangaista.⁷⁰

Kuten rikoslain säännöksistä voidaan havaita, tahallinen toiminta muodostaa koko rikosoikeudellisen systematiikan perustan ja lähtökohdan. Vahingonkorvausoikeudessa vahingon korvauskelpoisuutta koskevan harkinnan lähtökohtana on sen sijaan vahingonaiheuttajan tuottamus, joten rikosoikeudellinen syyllisyysarviointi eroaa tässä suhteessa oleellisesti vahingonkorvausoikeudellisesta korvausvastuuharkinnan perusteista. Rikosoikeudellinen vastuu on kuitenkin ulotettu myös tuottamuksellisiin tekoihin. Tekijän huolimattomuuteen perustuvien tekojen varsinaisena soveltamisalueena on kuitenkin erikoisrikosoikeus, ja siinäkin erityisesti tieliikennelainsäädäntö, joka kytkeytyy vahvasti laiminlyönteihin.⁷¹

Vahingonkorvausoikeudesta poiketen, rikosoikeudessa tuottamus on määritelty lakitasoisesti rikoslain 3 luvun 7 §:n 1 momentissa. Säännöksen mukaan tekijän menettely on huolimattonta, jos hän rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta, vaikka hän olisi kyennyt sitä noudattamaan (*tuottamus*). Rikosoikeudessa on perinteisesti katsottu, että tuottamus ilmenee perusmuodossaan joko tietoisena (*luxuria*) tai tiedottomana (*negligentia*) tuottamuksena. Jaottelulla ei kuitenkaan ole merkitystä rikosoikeudellisen vastuun kannalta. Tietoinen muoto on kuitenkin törkeysarvos-

⁶⁹ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 22.

⁷⁰ Frände 2012, s. 60.

⁷¹ Frände 2012, s. 190.

telussa ja rangaistuksen mittaamisessa huomioon otettava seikka, joten käsitteiden määrittelyllä voi olla merkitystä myös vahingonkorvausoikeudellisessa tuottamusasteharkinnassa.⁷²

Tietoisessa tuottamuksessa tekijä toimii huolimatta tietoisuudestaan siitä, että teosta voi aiheutua tietty seuraus, ja tämä riskinotto on kielletty. Tietoinen huolimattomuus on käsitteellisesti, kun tekijä mieltää, että rikosoikeudellisesti relevanttia olosuhdetta ei voida konkreettisesti tilanteesta sulkea pois. Kun kyse on seurauksesta, huolimattomuuden tiedottomassa muodossa tekijällä ei ole tietoa riskistä tai hän arvioi riskin niin vähäiseksi, että se on sallittu. Jos tiedoton huolimattomuus koskee olosuhdetta, tekijän tulee olla kokonaan vailla todennäköisyystietoutta.⁷³

Vaikka rikosoikeudellinen tuottamuskäsite on määritelty lakitasoisesti, ei rikoslain tarjoamaa määritelmää voi silti pitää täysin kattavana. Esimerkiksi Fränden mukaan määritelmä on epätäydellinen ja fragmaattinen, koska se ei peitä kaikkia teon huolimattomuuden osia.⁷⁴ Rikoslain tuottamusmääritelmä sisältää vain huolimattomuusarvioinnin yleisen määritelmän. Asiaa koskevasta hallituksen esityksestä käy ilmi, että tuottamuksen tarkempi täsmentäminen on jouduttu jättämään oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön varaan. Tuottamuksen määritelmän kirjaamista rikoslakiin perustellaan kuitenkin sillä, että se on tarpeen oikeustilan selkeyttämiseksi ja syyllisyysperiaatteen vaatimusten tähdentämiseksi.⁷⁵

Tuottamukselliset rikokset eivät eroa tunnusmerkistön objektiivisen puolen osalta tahallista rikoksista. Tunnusmerkistön mukaisuus edellyttää rikosoikeudessa kausaalisuhteen lisäksi kiellettyä riskinottoa, joka on toteutunut relevantilla tavalla. Kiellettyä riskinottoa arvioidaan tekijän positioista, kun taas teon huolimattomuutta arvioidaan objektiivisesti.

Tekijän huolimattomuusarvioinnissa huomio kohdistetaan konkreettiseen tekijään, joka merkitsee sitä, että tekijän huolimattomuus edellyttää teoriassa täysin yksilökohtaista arviointia. Käytännössä tuomioituimet noudattavat kuitenkin sangen pitkällä tiettyjä kokemuslauseita, josta syntyy väistämättä epäoikeudenmukaisuutta. Tämä johtuu siitä, että henkilö, joka ei selviydy vertailuryhmältään vaadittavalta tasolta, voi joutua rangaistavaksi, vaikka näin ei pitäisi tapahtua, jos asiaa arvioitaisiin täysin yksilökohtaisesti. Vas-

⁷² Frände 2012, s. 191.

⁷³ Frände 2012, s. 191.

⁷⁴ Frände 2012, s. 90.

⁷⁵ HE 44/2002 vp, s. 90 - 91.

takohtaisesti erittäin kyvykäs henkilö voi selvitä ilman rangaistusta siksi, että hänen vertailuryhmällään on matalammat mittapuut. Frände kutsuu tätä järjestelmän ”sisäiseksi epäoikeudenmukaisuuspotentiaaliksi”, jota ei voida poistaa, mikäli oikeudenkäyntikustannukset halutaan pitää siedettävänä.⁷⁶

Useimmissa käytännön tapauksissa nousee rikosjutuissa esille rikokseen perustuva vahingonkorvausvaatimus. Vahingonkorvausoikeuden kannalta kysymys on siitä, mikä merkitys teon rangaistavuudella on korvausvastuun syntymiselle. Mikäli tahallisella rikoksella on aiheutettu vahinkoa, voidaan korvausta tuomita vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n mukaan, koska tahallisuus arvioitaneen rikosoikeudessa samalla tavoin kuin vahingonkorvausoikeudessa. Samaan lopputulokseen voidaan päätyä myös tuottamuksellisina rangaistavien rikosten osalta, koska perinteisesti ajatellaan, että rikosoikeudellinen tuottamus edellyttää enemmän kuin vahingonkorvausoikeudellinen. Näin ollen vahingonkorvausvastuun syntymiselle riittää, että jokin rikollinen teko on tuomittu tuottamuksellisena.⁷⁷

Edellä sanotusta seuraa, että mikäli vahinko johtuu rangaistavasta teosta, toteutuu aina myös vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n vaatimus siitä, että vahinko on aiheutettu joko tahallisesti tai tuottamuksellisesti. Toisaalta on mahdollista, että vahingonkorvauslain asettamat korvausvastuun edellytykset täyttyvät, vaikka teko ei ole rikosoikeudellisesti rangaistava. Näin käy esimerkiksi silloin, kun rikollinen teko on vain tahallisenä, mutta ei tuottamuksellisena rangaistava.⁷⁸

2.3.4 Tuottamuksen asteet

Vahingonkorvausoikeudellisessa syyllisyysarvostelussa teot jaetaan tahallisiin, tuottamuksellisiin ja tapaturmaisiin vahingon aiheuttamisiin. Tuottamus voidaan vielä jakaa kolmeen eri huolimattomuuden tasoon. Nämä ovat lievä huolimattomuus, tavallinen huolimattomuus ja törkeä huolimattomuus.⁷⁹ Vahingonkorvauslaki tuntee huolimattomuuden asteista ainoastaan lievän ja törkeän huolimattomuuden. Huomionarvoista on siten se, että

⁷⁶ Frände 2012, s. 193.

⁷⁷ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 113 - 116.

⁷⁸ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 117.

⁷⁹ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 103 - 104.

vahingonkorvauslaki ei tunne lainkaan tavallista huolimattomuutta, vaikka termi on korvausvastuun arvioinnin lähtökohtana. Huolimattomuuden kolmiportaisuus näyttää kuitenkin vakiintuneen Suomen vahingonkorvausoikeuteen.⁸⁰

Tuottamusasteiden erottaminen ei ole ollut vahingonkorvausoikeuden klassisten lähtökohtien mukaan välttämätöntä, sillä jo tuottamuksen lievinkin aste täyttää vahingonkorvauslain tarkoittaman tuottamusvaatimuksen. Tuottamusasteiden erottelu ilmenee nykyisin kuitenkin useissa vahingonkorvausoikeudellisen järjestelmän kohdissa. Se tulee esille ainakin vastuuperusteen, sopimusperusteisten vastuunrajoitusehtojen, vahinkojen ennakoitavuutta koskevan korvausvastuun edellytyksen sekä sovittelun yhteydessä. Viimeisinä vuosikymmeninä voimistunut oikeuskehitys on johtanut siihen, että etenkin yksityishenkilön ja muun taloudelliselta kantokyvyltään heikon vastuusubjektin korvausvelvollisuuden laajuus voi riippua muun muassa häneen kohdistuvan moitearvostelun tarkemmasta luokittelusta.⁸¹

Tuottamuksen eri asteiden merkitys ilmenee etenkin vakuutussuhteissa, joissa tuottamusasteiden väliset rajanvedot ovat selvästi keskeisempiä, kuin varsinaisessa vahingonkorvausoikeudessa. Tämä johtuu siitä, että vakuutuksenottajan menettelyvirheiden vaikutus vakuutuskorvaukseen riippuu usein juuri moitittavuuden asteesta.⁸²

Vakuutussopimuslain (28.6.1994/543) 30 §:n 1 momentin mukaan vakuutuksenantaja on vakuutettua kohtaan korvausvastuusta vapaa, mikäli vakuutustapahtuma on aiheutettu tahallisesti. Lainkohdan 2 momentin mukaan vakuutuskorvausta voidaan alentaa tai evätä se kokonaan, mikäli vahinko on aiheutettu törkeällä huolimattomuudella. Lisäksi tuottamusastearvostelussa on huomioitava vakuutussopimuslain 75 §:n 1 momentin mukainen regressi- eli takautumisoikeus, joka syntyy vakuutuksenantajalle silloin, kun vakuutettu on aiheuttanut vakuutustapahtuman tahallaan tai törkeästä huolimattomuudestaan.

Vahingonkorvausoikeudessa jo tuottamuskäsitteen määrittämistä on pidetty vaikeana tehtävänä. Samaa voidaan sanoa syyllisyysasteiden eri tasojen määrittelyistä, joiden välisiä rajoja pidetään liukuvina. Raja törkeän tuottamuksen ja tahallisuuden välillä sen enempää kuin raja lievän tuottamuksen tai tapaturman, eivät ole kielellisesti siten kuvattavissa, että

⁸⁰ Hemmo 2005, s. 48.

⁸¹ Hemmo 1996, s. 103 - 104.

⁸² Hemmo 2005, s. 48.

kuvaus kelpaisi ratkaisun perusteeksi kaikissa tilanteissa. Samaa voidaan sanoa rajoista tuottamuksen eri asteiden välillä.⁸³

Tapaturma on lähellä lievää huolimattomuutta ja termillä onkin vahingonkorvausoikeuden kielenkäytössä erityismerkitys. Termillä viitataan tuottamuksettomaan aiheuttamiseen, joka ei perusta korvausvastuuta muuten kuin ankaran vastuun vallitessa. Tapaturman ja huolimattomuuden välisellä rajanvedolla on korvausoikeudessa aina olennainen merkitys, koska vahingonkorvausseuraamuksen käyttöala ratkeaa tällä perusteella.⁸⁴ Mikäli vahinkotapahtuma todetaan tapaturmaksi, jää se vahingonkorvauslain soveltamisalan ulkopuolelle. Tällöin voidaan todeta, että väitetty vahingonaiheuttaja ei ole voimassa olevan oikeuden mukaan vahingonkorvausvastuussa tapahtuneesta, jolloin sovelletaan vahingonkorvausoikeudellista korvauksettomuusolettamaa. Tämän mukaan vahingot jäävät niiden kannettaviksi, joita ne sattuvat kohtaamaan.⁸⁵

Lievästä huolimattomuudesta voi olla kyse esimerkiksi silloin, kun olosuhteet ovat sellaiset, että vahinkoriski on vaikeasti mielletävissä tai se on pieni.⁸⁶ Tyypilliseksi lieväksi huolimattomuudeksi voidaan nimetä tilanne, jossa vahingonaiheuttaja poikkeaa vain vähän häneen kohdistuvista huolellisuusvaatimuksista ja tekee tämän tiedottomasti.⁸⁷ Arvioinnissa merkitystä voidaan antaa esimerkiksi tilanteen yllättävyydelle, jolloin henkilö ei onnistu valitsemaan optimaalisinta tapaa toimia vahinkoriskien pienentämiseksi. Huolimattomuuden lievyyteen viittaavia tekijöitä ovat lisäksi pyrkimys asianmukaiseen menettelytavan valintaan, toimintaolosuhteiden poikkeuksellinen vaikeus sekä omasta valinnasta riippumaton joutuminen omat kyvyt ylittävään tilanteeseen. Oikeuskäytännössä lievä huolimattomuus on saanut vain vähän huomiota.⁸⁸

Törkeän huolimattomuuden käsite on vahingonkorvausoikeudessa kapea-alainen ja on sanottu, että se on ilmiönä lähellä tahallisuuden käsitettä. Törkeän huolimattomuuden tunnusmerkkinä on ainakin tekijän subjektiivinen moitittavuus. Esimerkiksi täysin välinpitämätön suhtautuminen toiminnasta annettuihin ohjeisiin tai teon seurauksiin voi olla törkeän huolimatonta. Subjektiivisen elementin lisäksi, arvioinnissa voidaan ottaa objektiiv-

⁸³ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 104.

⁸⁴ Hemmo 2005, s. 24.

⁸⁵ Pöyhönen 1999, s. 322.

⁸⁶ Ståhlberg-Karhu 2013 s. 105

⁸⁷ Hemmo 1996, s. 109 - 110.

⁸⁸ Hemmo ym. 2012, s. 525.

visena elementtinä huomioon se, kuinka paljon vahingonaiheuttajan menettely määrällisesti poikkeaa siitä, mitä häneltä olisi vaadittu.⁸⁹ Olennainen törkeään huolimattomuuteen viittaava tekijä on se, että vahingonaiheuttaja poikkeaa asetetuista huolellisuusvaatimuksista huomattavasti ja tämä tapahtuu tietoisesti.⁹⁰

Vahingonkorvausoikeudessa vastuuperusteena oleva tuottamusedellytys perustuu objektiiviseen arviointiin, eikä huolimattomuuden tietoisuudella tai tiedottomuudella ole tässä yhteydessä merkitystä. Sen sijaan tuottamuksen tietoisuus tai tiedottomuus on syytä ottaa huomioon toiminnan kokonaisarvostelussa, mikäli tuottamusastemäärittelyyn liittyy sellaisia välittömiä oikeusvaikutuksia, että tuottamuksen tiedottomuudelle tai tietoisuudelle voidaan antaa merkitystä. Vaikka tiedottoman tai tietoisin tuottamuksen erottelun perusteella ei voida tehdä suoranaisia johtopäätöksiä tuottamuksen asteesta, voidaan erottelu kuitenkin yhdistää huolellisuusvaatimuksista poikkeamisen suuruuteen, jolloin saadaan suuntaviivoja huolimattomuuden asteiden määrittämiseen.⁹¹

Huolimattomuuden asteiden välillä tehtävässä harkinnassa on usein tarkoituksenmukaista lähteä tavallista huolimattomuutta koskevasta oletuksesta. Tästä oletuksesta poikkeaminen tulee luokitelluksi lieväksi tai törkeäksi huolimattomuudeksi vain, jos tähän voidaan osoittaa erityisiä perusteita.⁹² Näitä perusteita ovat ainakin edellä mainitut vahingonaiheuttajassa ilmenevät subjektiiviset tekijät sekä odotettavissa oleva vahinkoriski.

2.3.5 Huolimattomuuden moitittavuusarviointi

Kuten edellä on todettu, tuottamuksen asteiden välisiin pohdintoihin on oikeustieteessä kiinnitetty enemmän huomiota rikosoikeuden saralla kuin vahingonkorvausoikeudessa. Huomioiden näiden kahden oikeudenalan välinen historiallinen kytkös, voidaan rikosoikeuden tarjoamia moitittavuusarviointikriteerejä – ainakin varovaisesti – hyödyntää myös vahingonkorvausoikeudessa.

Korkein oikeus on rikosoikeudellisessa ratkaisussa KKO 2015:8 pohtinut, oliko A aiheuttanut vakavan vaaran B:n hengelle tai terveydelle, kun A oli tietoisena HIV-infektiostaan ollut useita kertoja suojaamattomassa anaalisessa sukupuoliyhteydessä B:n kanssa kertomatta tälle sairaudestaan. HIV-infektio ei ollut tarttunut B:hen.

⁸⁹ Hemmo ym. 2012, s. 525.

⁹⁰ Hemmo 1996, s. 110.

⁹¹ Hemmo 1996, s. 108 - 111.

⁹² Hemmo 2005, s. 49.

Keskiössä korkeimman oikeuden arvioinnissa vaikuttaa olevan olosuhteiden edellyttämä huolellisuusvelvollisuus. Törkeysarvostelussa merkitystä on annettu ensinnäkin sille, mitä tekijä on tietänyt taudistaan, siihen liittyvistä tartuntariskeistä ja suojautumiskeinoista samoin kuin siitä, onko toinen osapuoli tietoinen hänen terveydentilastaan. Ratkaisussa korkein oikeus katsoo, että henkilön ollessa tietoinen omasta HIV-positiivisuudestaan, hänen vastuunsa huolehtia seksuaalisen kanssakäymisen edellyttämistä varotoimenpiteistä on korostunut.

Korkeimman oikeuden antamassa prejudikaatissa on kyse tilanteesta, jossa teko kohdistuu toisen henkilön perusoikeuden loukkaukseen. Samanlaista argumentaatiotapaa voidaan vastaavasti soveltaa vahingonkorvausoikeudelliseen törkeysarvosteluun, ainakin niissä tapauksissa, joissa moitittava teko tai laiminlyönti kohdistuu välittömästi perusoikeuksella suojatun oikeushyvän loukkaamiseen. Näin ollen riskialttiin toiminnan harjoittajan edellytetään olevan tietoinen siitä, että toimintaan liittyy korostunut vahinkoriski, mikä toimii perusteena huolellisuusvelvollisuuden korostamiselle.

Toisaalta korkein oikeus ei ole perusteluissaan jättänyt huomiotta uhrin oman tietämyksen merkitystä tekijään kohdistetussa moitearvostelussa. Korkein oikeus näyttää linjanneen, että uhrilta edellytettävä tietämystaso ei ulotu tavanomaista tietämystasoa laajemmalle. Näin ollen uhrin on edellytetty olevan tietoinen siitä, että seksuaalisen suhteen osapuoli tietää tautien esiintyvyydestä yleensä, mutta ei sitä, onko toinen osapuoli sairastunut millä tavalla. Puheena olevassa ratkaisussa uhrin oma myötävaikutus on rajattu koskemaan omaa suojautumistaan sukupuolitaudeilta, josta jokainen on vastuussa itselleen.

Sanotusta seuraa, että törkeysarvostelussa on huomioitava myös uhrin oma menettely. Uhrin oma myötävaikutus on kuitenkin rajattu koskemaan vain niitä seikkoja, jotka voidaan tunnistaa yleisesti tunnetuiksi seikoiksi. Törkeysarvostelussa on siten aina verrattava vahingonkärsineen asemaa, kokemusta ja tietämystasoa suhteessa vahingonaiheuttajaan ja vahinkotilanteen olosuhteisiin. Vasta tämän vertailun jälkeen voidaan löytää riittävät perusteet ja argumentit oikean huolellisuustason määrittämiseen.

Uhrin omaan menettelyyn moitearvosteluun vaikuttavana seikkana on otettu kantaa korkeimman oikeuden antamassa rikosoikeudellisessa ratkaisussa KKO 2015:95. Tapauksessa A oli kaupungin vesijohto- ja viemäriverkoston saneeraustyön tehneen maanrakennusurakoitsijan toimitusjohtajana ja työnjohtajana jättänyt asianmukaisesti merkitsemättä hengen tai terveyden vaaran laiminlyömällä huolehtia kadulle ja siihen rajoittuville ton-

teille tehtyjen kaivantojen suojaamisesta. B oli lähtiessään pimeään aikaan kiertämään kadulla ollutta kaivantoa viereisen omakotitontin kautta pudonnut tontin puolella sijainneeseen kaivantoon. B:lle oli kaivantoon putoamisesta aiheutunut ruumiinvammoja.

Korkein oikeus on ratkaisussa katsonut, että B:n menettely hänen yritettyään kiertää kaatalueella havaitsemansa kaivanto viereisen talon piha-alueen kautta ei ole näissä olosuhteissa ollut sillä tavoin poikkeuksellista tai ennalta arvaamatonta, että sillä olisi vaikutusta A:n menettelyn syyksi lukemiseen.

Tekijään kohdistetussa törkeysarvioinnissaan huomioon otettavia seikkoja ovat ratkaisun perustelujen mukaan olleet huolellisuusvelvollisuuden rikkomisen olennaisuus sekä mahdollisen vahinkoseurauksen vakavuus. Arvioinnissa on lisäksi huomioitu tekijän tosiasialliset mahdollisuudet suurempiin varotoimenpiteisiin. Mikäli tekijällä olisi ollut mahdollisuus toimia huolellisemmin, mutta hän ei ole vaivautunut minimoimaan riskejä, voidaan tuottamuksen törkeys todeta helpommin.

Korkeimman oikeuden antamia ratkaisuja voidaan moitearvioinnin tulkintaohjeiden osalta nähdäkseni soveltaa myös vahingonkorvausoikeudelliseen törkeysarvosteluun. Ratkaisujen perusteella vaikuttaa siltä, että tekijän huolellisuusvaatimusta pidetään korostuneena ainakin silloin, kun kyse on perusoikeukseen kohdistuvan oikeushyvä loukkauksesta. Ratkaisuista on lisäksi pääteltävissä, että moitearvioinnin on oltava objektiivista ja vertailukohtana on käytettävä saman tieto- ja taitotason omaavaa huolellista henkilöä, joten arvioinnin on tältä osin oltava subjektiivista. Lisäksi moitearviointi on tehtävä erikseen tekijän ja uhrin oman menettelyn osalta.

Prejudikaatista KKO 2015:83 voidaan havaita, että tuottamusarvio on ratkaisussa tehty vertailulla huolellisen henkilön toimintaan, joten arviointitilanne olisi siten lähellä vahingonkorvausoikeuden *bonus pater familias* –mallia. Lisäksi teko on kohdistunut arvokkaaseen oikeushyvään, joten tuottamuskynnys on ollut matala ja se on otettu törkeysarvostelussa huomioon korottavana seikkana.⁹³

⁹³ Ks. edellä jakso 2.3.1 sekä Ståhlberg – Karhu 2013, s. 84.

2.4 Tuottamuksesta riippumaton vastuu

Vaikka vahingonkorvausoikeudellisen korvausvastuun lähtökohtana on tuottamusvastuu, tuntee lainsäädäntömme ja oikeuskäytäntömme myös useita vahinkotilanteita, joissa vastuu syntyy ilman vahingonaiheuttajan tahallisuutta tai tuottamusta. Näissä tilanteissa vahinkoa kärsineen ei tarvitse osoittaa vahingonaiheuttajan toimineen moitittavasti. Sen sijaan korvausvastuun syntymiseksi riittää, että vahinkoa kärsinyt näyttää vahingon olevan seurausta korvausvelvollisen toiminnasta.⁹⁴ Näin erottuvaa vahingonkorvausvastuuta voidaan nimittää tuottamuksesta riippumattomaksi vastuuksi. Vastuumuoto tunnetaan vahingonkorvausoikeudessa myös termeillä ankara vastuu, tuottamukseton vastuu ja objektiivinen vastuu.⁹⁵

Tuottamusvastuun ja ankan vastuun välinen suhde on yksi vahingonkorvausoikeuden tärkeimpiä kysymyksiä.⁹⁶ Riskinjakonäkökulmasta tarkasteltuna tuottamusvastuu ja ankara vastuu voidaan nähdä yhteneväisesti. Tuottamusvastuussa vahinkoriski perustuu vahingonaiheuttajan huolimattomuuteen ja se ilmentää vastuuta yksittäisestä teosta. Ankarassa vastuussa vahinkoriski kytkeytyy toiminnan vaarallisuuteen, vahinkoalttiuteen tai muuhun sellaiseen.⁹⁷

Kysymyksenasettelut eroavat lisäksi toisistaan vastuumuotojen välillä. Tuottamusvastuussa pohdittava kysymys on, olisiko vahingonaiheuttajan pitänyt toimia toisin. Ankarassa vastuussa puolestaan kysytään, johtuuko vahinko korvausvelvollisen riskialttiista toiminnasta, esimerkiksi ydinaineen käyttämisestä. Tämän lisäksi vahingon tulee kuulua ankan vastuun piiriin määriteltyjen vahinkojen joukkoon. On huomattava, että tuottamusvastuun ja ankan vastuun välinen raja on liukuva, mitä korostuneen huolellisuusvelvollisuuden aluekin ilmentää. Tuottamuksettoman vastuun alue ei myöskään ole yhtenäinen, vaan korvausjärjestelmä muuttuu oikeuskäytännön ja vahinkotilanteiden mukaan.⁹⁸

Ankara vastuu on tuottamusmallin kannalta ehkä vahingonkorvausoikeuden vaarallisin ilmiö. Vastuumuodollehan on tunnusomaista, että vahingonkorvausvastuu syntyy vahingonaiheuttajalle siitä riippumatta, onko aiheuttajalla tuottamusta vai ei. Korvausmalli-

⁹⁴ Haapasaari 2001, s. 63.

⁹⁵ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 139.

⁹⁶ Hemmo ym. 2012, s. 553.

⁹⁷ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 140.

⁹⁸ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 140 - 143.

luokittelussa tämä vastuumuoto tunnetaan aiheuttamismallina, jolloin korvausvastuu syntyy toiminnan harjoittajalle yksinomaan toiminnan harjoittamisen perusteella. Näin ollen aiheuttamisperiaate on mallin johtava periaate ja tuottamusperiaate väistyy poikkeusperiaatteeksi.⁹⁹

Aiheuttaminen on tämän korvausvastuumuodon juridinen selitys, koska riskin aiheuttaja vähentää muiden turvallisuutta. Toiminnanharjoittaja nauttii lisäksi siitä taloudellisesta hyödystä, joka syntyy riskiä aiheuttavasta toiminnasta. Aiheuttamisperiaatteeseen voidaan siten sisällyttää ajatus pulveroinnista: Toiminnan organisoivat ja siitä hyödyn keräävät voivat kustannuslaskelmissaan ottaa huomioon mahdollisesti aiheutuvien vahinkojen korvaamisen, minkä vuoksi on oikein, että näille tahoille asetetaan myös korvausvastuu.¹⁰⁰

Tuottamuksesta riippumaton vastuu perustuu joko erityislainsäädäntöön tai oikeuskäytännön kehitykseen, joka on muovannut tietyt toimintamuodot ankaran vastuun piiriin. Siltä osin kun tuottamukseton vastuu on toteutettu lainsäädännön kautta, vastuuperusteen laatu ei juuri saa aikaan epäselvyyttä. Säädetyn lain ulkopuolisissa tilanteissa ongelmaksi on muodostunut riittävän selvien rajanvetokriteerien määrittäminen.¹⁰¹

Nimestään huolimatta ankara vastuu ei ole siinä mielessä ehdotonta, että vahingon ja syy yhteyden olemassaolo johtaisivat aina korvausvastuuseen, mutta on käytännössä kuitenkin korvausvastuun syntymisen vahva lähtökohta. Ankaraan vastuuseen on liitetty joitakin defenssiperusteita, jotka saattavat poistaa vahingonaiheuttajan korvausvastuun. Mahdollisia korvausvastuusta vapauttavia perusteita ovat vahingonaiheuttajan vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella olevat ylivoimaiset tapahtumat, vahingonkärsijän oma myötävaikutus vahingon syntyyn sekä vahingon kohteen erityinen vahinkoalttius.¹⁰²

Ylivoimaisten tapahtumien tarkka sisältö voi vaihdella riippuen harjoitettavan toiminnan luonteesta. Vahingonkärsijän oman myötävaikutuksen osalta on huomattava, että vain erityisen moitittava toiminta voi tulla huomioiduksi vapautumisperusteena, mutta sellaisenkaan tuskin johtaa täydelliseen korvauksen epäämiseen. Vahingon kohteen erityinen vahinkoalttius on vahingonkärsijän myötävaikutuksen sukulaisilmiö. Tilanne eroaa myötävaikutuksesta siten, että vahinkoalttiuden ei tarvitse johtua vahingonkärsijän vastuulle luettavasta tuottamuksesta, mutta kysymys on kuitenkin seikasta, joka jollakin tavalla

⁹⁹ Pöyhönen 1999, s. 329 - 337.

¹⁰⁰ Pöyhönen 1999, s. 337 - 338.

¹⁰¹ Hemmo ym. 2012, s. 553.

¹⁰² Hemmo ym. 2012, s. 562.

kuuluu vahingonkärsijän vastuupiiriin. Tällainen tilanne voi joissain tapauksissa poistaa vahingonaiheuttajan korvausvelvollisuuden, mutta mikään kaikissa tilanteissa vaikuttava seikka se ei ole.¹⁰³

2.4.1 Tuottamukseton vastuu säädetyn lain nojalla

Vahingonkorvauslaissa ei säädetä tuottamuksettomasta vastuusta, vaan sen kehittyminen on tarkoituksellisesti jätetty tulevan lainsäädännön ja oikeuskäytännön varaan.¹⁰⁴ Lainsäätäjän tarkoituksesta huolimatta, Suomen oikeuskäytännössä on yleensä suhtauduttu melko pidättyvästi tuottamuksettoman vastuun soveltamisesta uudenlaisiin vahinkotilanteisiin. Tuottamuksettoman vastuun laajentuminen on tämän vuoksi tapahtunut pikemminkin lainsäädännön kuin oikeuskäytännön kautta.¹⁰⁵

Lakiin perustuvan ankaran vastuun osalta on syytä huomata, että moderni korvausoikeudellinen lainsäädäntö sisältää kahdentyyppisiä lainsäädäntöratkaisuja. Ensimmäiseen lainsäädäntöratkaisuluokkaan kuuluvat normit, joilla vahingonaiheuttajalle itselleen on asetettu tuottamuksesta riippumaton vastuu. Toiseen luokkaan kuuluvat vakuutus pohjalle rakentuvat korvausjärjestelmät, joiden perusteella vahingonkärsijä saa hyvityksen ilman, että tuottamukseen tai muihin vahingonkorvausvastuun edellytyksiin tarvitsee ottaa kantaa. Varsinaisesta ankarasta vastuusta on kysymys esimerkiksi ympäristövahinkojen korvaamisesta annetussa laissa, tuotevastuulaissa sekä ydinvastuulaissa (8.6.1972/484). Vakuutus pohjaisiin korvausjärjestelmiin perustuvia lakeja taas ovat esimerkiksi liikennevakuutuslaki (26.6.1959/279) sekä potilasvahinkolaki (25.7.1986/585).¹⁰⁶ Seuraavassa huomio kuitenkin keskittyy vahingonkorvausmuotoiseen ja vahingonaiheuttajaan kohdistuvaan ankaraan vastuuseen.

Lakiin perustuvissa ankaran vastuun tilanteissa vastuuperusteen käyttöalaa määritetään lakien soveltamisalasäännösten lisäksi usein myös erityisillä lain korvauspiiriin kuuluvien vahinkojen määritelmillä. Lisäksi merkityksellistä on se, käsittääkö ankara vastuu kaikki toiminnan yhteydessä sattuneet vahingot vai koskeeko se ainoastaan toiminnalle luonteenomaisten riskien aiheuttamia vahinkoja.¹⁰⁷ Esimerkiksi ympäristövahinkolain 1 §:ään on kirjattu ympäristövahingon määritelmä sekä korvattavien vahinkojen piiri. Mi-

¹⁰³ Hemmo ym. 2012, s. 562 - 564.

¹⁰⁴ HE 187/1973 vp, s. 12.

¹⁰⁵ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 144.

¹⁰⁶ Hemmo ym. 2012, s. 553.

¹⁰⁷ Hemmo ym. 2012, s. 555.

käli ympäristövahingon kriteerit tulevat täytetyiksi, niin vahingonaiheuttajan korvausvastuuseen sovelletaan ympäristövahinkolakia ja korvattavat vahingot rajautuvat lain määrittämiin vahinkolajeihin.

Kaikkiaan lakiperusteisessa ankarassa vastuussa vahingonaiheuttajan toiminnan hyväksyttävyyttä tai hylättävyyttä koskevaan arviointiin ei ole tarvetta, koska vastuu syntyy joka tapauksessa lakiperusteisesti. Harkinta suuntautuu sen sijaan siihen, miten tuottamuksesta riippumattoman vastuun käyttöala on rajattu. Tämä saattaa johtaa soveltamisongelmiin silloin, kun siirrytään kauemmaksi vahinkotyyppien tavanomaisista ilmene mismuodoista.¹⁰⁸

2.4.2 Tuottamukseton vastuu säädetyn lain ulkopuolella

Tuottamuksesta riippumattoman vastuun on jo pitkään katsottu voivan tulla kysymykseen ilman vahinkotapahtumaan soveltuvaa erityissäännöstäkin. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä ankaraa vastuuta ryhdyttiin kehittämään viimeistään 1940-luvulta eteenpäin. Ankaraa vastuuta perusteltiin jo tuolloin samoilla perusargumenteilla kuin nykyisin. Vahinkotilanteet, joissa ankara vastuu on asetettu vastuun perustaksi, muistuttaa paljon niitä vaaratilanteita, joissa vastuu perustuu kirjoitettuun lakiin tai on muutoin oikeuskäytännössä jo vakiintunut.¹⁰⁹ Ratkaisut liittyvät yleensä poikkeuksellisen vaaralliseen toimintaan, jossa vahingonaiheuttajana on elinkeinonharjoittaja.¹¹⁰

Perinteisenä esimerkkinä erityisvaarallisesta toiminnasta on pidetty räjäytystyötä, joista aiheutuneisiin vahinkoihin on liitetty ankara vastuu jo ratkaisussa KKO 1957 II 10 sekä useissa myöhemmissä oikeustapauksissa. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaisena erityisvaarallisena toimintana on lisäksi pidettävä esimerkiksi palovaarallisen aineen säilyttämistä, jota koskee ratkaisu KKO 1969 II 42 sekä kovapanosammuntojen järjestäminen, johon liittyy ratkaisu KKO 1993:114. Ratkaisussa KKO 1972 II 97 moottoriurheilukilpailun järjestäjän on katsottu puolestaan olevan vastuussa erityisen vaaralliseksi katsottavan kilpailutoiminnan harjoittajana vahingosta, joka on aiheutunut katsojalle, vaikka katsomojärjestelyt oli viranomaisen toimesta tarkastettu ja hyväksytty.¹¹¹

¹⁰⁸ Hemmo ym. 2012, s. 555.

¹⁰⁹ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 176.

¹¹⁰ Hemmo ym. 2012, s. 556 - 558.

¹¹¹ Hemmo ym. 2012, s. 556.

Erityisvaarallisuuden asemaa ankaraan vastuuseen johtavana perusteena lain ulkopuolissa tilanteissa, voidaan kuvata sanomalla, että tämä vaarallisuusaste on sellaisenaan riittävä peruste objektiiviselle vastuulle, mutta ei kuitenkaan tuottamuksesta riippumattoman vastuun välttämätön edellytys. Mikäli jokin toiminta ei täytä erityisvaarallisuuden kriteerejä, ei siitä vielä voida yksioikoisesti päätellä, että vastuu syntyy vain tuottamusperusteella. Ankaruus saattaa näissä tilanteissa tulla kysymykseen etenkin niissä tilanteissa, joissa toimintaan liittyy etukäteen tunnettuja ja vakiintuneita vahinkoriskejä, mutta tällöin tuottamuksesta riippumattoman vastuun asettaminen edellyttää kuitenkin lisäperusteita.¹¹² Vastuuarvioinnissa on lisäksi syytä huomata korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä ilmenevä periaate, jonka mukaan toiminnan erityisvaarallisuus arvioidaan vahinkoon johtaneen toiminnan aikana vallinneen tietotason perusteella.¹¹³

Erityisvaarallisuuden ulkopuolisissa tilanteissa tuottamusvastuun ja ankaruuden vastuun välinen rajanveto on jossain määrin jäänyt tulkinnallisten perusteiden varaan. Tukea yksiselitteiden rajanvetokriteerin määrittämiselle ei voida hakea myöskään korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä, koska voidaan olettaa, että eri aikoina ja eri kokoonpanoissa tehdyt ratkaisut sisältävät jossain määrin vaihtelevia painotuksia. Tuottamusvastuun ja säädetyn lain ulkopuolisissa ankaruuden vastuun rajanvetotilanteissa joudutaankin tyytymään merkityksellisten argumenttien erittelyyn, joiden kokonaisharkinnasta ratkaisutoiminnassa on kysymys. Täysin kattavien erottelukriteerien muotoilu tuskin on siten mahdollista.¹¹⁴

Määritettäessä merkityksellisiä rajanvetokriteereitä tuottamusvastuun ja säädetyn lain ulkopuolissa ankaruuden vastuun tilanteissa vaikutuksellisia näkökohtia ovat ainakin vahingon liittyminen vastuuvollisen elinkeinotoimintaan ja siihen liittyvä taloudellisen edun tavoittelu. Muita vaikutuksellisia seikkoja ovat vahingonvaaran tyypillisuus harjoitettavassa toimintamuodossa, vahingonkärsijän ja vastuuvollisen mahdollisuudet estää sekä rajoittaa vahinkoja ja kanavoida niiden seurauksia. Lisäksi harjoitettavan toiminnan samankaltaisuus sellaisten toimintamuotojen kanssa, jotka kuuluvat säädetyn lain perusteella ankaruuden vastuun piiriin, voi olla arvioinnissa merkitystä saava näkökohta.¹¹⁵

¹¹² Hemmo ym. 2012, s. 557.

¹¹³ Ks. KKO 1998:87.

¹¹⁴ Hemmo ym. 2012, s. 557.

¹¹⁵ Hemmo ym. 2012, s. 558.

Oikeuskäytäntöön perustuva ankara vastuu on muuttunut monin tavoin 1970-luvun lopulta lähtien. Ensinnäkin vastuu liittyi aiemmin melko konkreettisesti kuvailtuihin vaaratekijöihin, mutta on sittemmin ulottunut yleisemmin elinkeinotoiminnan vaaratilanteisiin, joten vastuun soveltamisalan voidaan sanoa laajentuneen. Samanaikaisesti vastuun soveltamisedellytykset ovat muuttuneet hieman epätäsmällisemmiksi ja suhtautuminen ankaran vastuun laajentamiseen on muuttunut aiempaa suopeammaksi.¹¹⁶

Oikeuskäytännössä tuottamuksesta riippumaton vastuu vaikuttaa kuitenkin kehittyneen varovaisesti. Tästä huolimatta ankaran vastuun tilanteet näyttävät lisääntyneen tuomioistuimissa, eikä ole odotettavissa, että kehitys kääntyisi päinvastaiseksi. Tulevaisuudessa on mahdollista, että tuottamukseton vastuu syntyy vähitellen myös sellaisissa tilanteissa, joista ei vielä ole olemassa ankaraan vastuuseen luettavaa oikeuskäytäntöä. Erityisesti sellaiset tilanteet, joita jo koskee ankara vastuu tai joissa tämä vastuumuoto on vakiintunut, voivat olla ankaran vastuun seuraava kehityksen kohde. Esimerkkinä tällaisesta vielä kehittymättömästä ankaran vastuun alueesta voidaan mainita uudenlaisten energiamuotojen käytöstä aiheutuneet vahingot.¹¹⁷

2.5 Tahallisuus vahingonkorvausoikeudessa

Tahallisuuden sisältö on vahingonkorvausoikeudessa saanut vain vähän huomiota. Tämä johtunee siitä, että vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 1 momentissa tahallisuus ja tuottamus rinnastetaan toisiinsa. Näin ollen korvausvastuun syntymisen kannalta ei liioin ole merkitystä sillä, onko vahinko aiheutettu tahallisesti vai tuottamuksellisesti. Rikosoikeudessa tahallisuudella on sen sijaan keskeinen merkitys, koska rikoslain 3 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan vain tahallisesti tehdyt teot ovat rikoslain mukaan rangaistavia, jollei toisin ole säädetty. Tahallisuuden käsitteen keskeisyydestä johtuen, on sen sisältöä luonnollisesti tutkittu rikosoikeudessa paljon laajemmin kuin vahingonkorvausoikeudessa. Tämän vuoksi vahingonkorvausoikeudessa voidaan hyödyntää rikosoikeudellista tahallisuusarviointia silloin, kun tahallisten tekojen erottaminen on tarpeen.¹¹⁸

Tuottamuskäsitteen tavoin, tahallisuuden sisältöä ei ole määritelty vahingonkorvauslaissa tai sen esitöissä, vaan tehtävä jätetty oikeustieteen ja oikeuskäytännön varaan.¹¹⁹ Rikosoikeudessa tahallisuuden käsite on sen sijaan saanut lakitasoisen määrittelyn. Rikoslain 3

¹¹⁶ Mielityinen 2006, s. 381.

¹¹⁷ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 176 - 177.

¹¹⁸ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 81 - 82.

¹¹⁹ HE 187/1973 vp, s. 12 - 13.

luvun 6 §:n mukaan tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä.

Rikosoikeudessa tahallisuutta kuvataan yleensä kolmijaottelulla tarkoitustahallisuus, varmuustahallisuus sekä todennäköisyystahallisuus.¹²⁰ Tarkoitustahallisuudessa (*dolus determinatus*) tekijä on nimenomaisesti tavoitellut tunnusmerkistön mukaista seurausta. Varmuustahallisuudessa (*dolus directus*) tekijä tietää tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tekonsa varmaksi seuraukseksi, vaikka ei siihen suoraan pyrikään. Todennäköisyystahallisuus (*dolus eventualis*) on tahallisuuden alin aste. Siinä tekijä ei pyri tunnusmerkistön mukaiseen seuraukseen eikä pidä sitä varmana, mutta on mieltänyt seurauksen mahdolliseksi ja suhtautunut siihen joko hyväksyen tai välinpitämättömästi.¹²¹

Tahallisuuden tilanteet ovat vahingonkorvausoikeudessa yleensä ongelmattomia, koska vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan tahallisuuden puuttuminen ei johda korvausvastuusta vapautumiseen. Tästä johtuen ratkaisija joutuu aina erikseen har-kitsemaan, johtaako teko, jota ei voida osoittaa tahalliseksi, silti tuottamuksellisena korvattavaksi. Korvausoikeudessa tahallisuus saakin yleensä itsenäistä merkitystä lähinnä arvioitaessa vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 2 momentin ja 4 luvun 1 §:n 2 momentin säännöksiä, joiden mukaan tahallisesti aiheutettu vahinko lähtökohtaisesti estää korvauksen sovittelun.¹²²

¹²⁰ Frände 2012, s. 112.

¹²¹ Hemmo 1996, s. 113 -114.

¹²² Ståhlberg – Karhu 2013, s. 83.

3 Korostunut huolellisuusvelvollisuus

Oikeuskehityksen ja –käytännön tarkastelu osoittaa, että korvausvastuu on eräillä elämän osa-alueilla vähitellen ankaroitunut siitä, mihin normaalin tuottamuvastuun mukainen arviointi johtaisi. Osaksi kehitys on johtanut siihen, että lainsäädännön ja oikeuskäytännön nojalla on syntynyt tuottamuksesta kokonaan riippumattoman vastuumuoto, jota on selvitetty edellä. Osaksi kehitys näyttää kuitenkin johtaneen ainoastaan siihen, että voidaan puhua korostuneesta huolellisuusvelvollisuudesta, mutta vastuun ei voida sanoa kuitenkaan olevan kokonaan tuottamuksesta riippumatonta.¹²³

Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden mukainen vastuualue ei ole yhtenäinen, mistä johtuen se on vaikeasti kuvattavissa ja jäsennettävissä vahingonkorvausoikeudellisessa vastuuperusteiden kentässä.¹²⁴ Osin tästä syystä tyhjentävästi ei voida luetella niitä tilanteita, jotka kuuluisivat alueen piiriin. Tavallisimmin se tulee kyseeseen tilanteissa, joissa vahinko on sattunut yleiseen käyttöön, yleiseen liikenteeseen tai muuhun sellaiseen tarkoitetussa paikassa tai yleisölle tarjottavien palvelujen yhteydessä.¹²⁵

Korostetun huolellisuusvelvollisuuden alueen tilanteille on tyypillistä, että niissä vaatimustaso on mitoitettu tavanomaista tuottamuvastuuta korkeammaksi, koska vahingonkäräjien suoja on haluttu vahventaa.¹²⁶ Vahingonkäräjien suojan tarpeeseen nojautuen, korostettu huolellisuusvelvollisuus on ainakin pohdintatasolla liitetty myös koulutusauksella aiheutettuihin vahinkoihin. Näkökantaa on perusteltu sillä, että oikeus perusopetukseen on jokaiselle kansalaiselle kuuluva subjektiivinen oikeus. Toisaalta oppivelvollisuudesta on säädetty lailla, joten oppivelvollisuus on ilmaus valtion käyttämästä pakosta. Tämä oikeussuhteen elementti voi puoltaa opetuksen järjestäjän eli kunnan varsin kattavaa korvausvastuuta tilanteissa, joissa vahinkoa aiheutuu oppivelvollisuuden suorittamisesta. Lisäksi on huomioitava opetustoimelle perusopetuslaissa (21.8.1998/628) asetettu selkeä velvollisuus huolehtia koulunkäynnin turvallisuudesta.¹²⁷

Vastuun ankaroitumista voidaan havaita tapahtuneen sekä sopimussuhteissa että sopimussuhteen ulkopuolisissa vastuutilanteissa. Sopimussuhteissa huolellisuusvastuun ankaroituminen ilmenee etenkin lailla säänneltyjen vahinkotilanteiden yhteydessä ja oletet-

¹²³ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 118.

¹²⁴ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 119.

¹²⁵ Haapasaari 2001, s. 65.

¹²⁶ Hemmo 2005, s. 36.

¹²⁷ Hakalehto-Wainio 2003, s. 113 - 114.

tavaa on, että vastuu laajentuu tästä lailla säänneltyjen tilanteiden kanssa analogisiin tapauksiin. Huolellisuusvaatimuksen korostuminen ilmenee ainakin kontrollivastuuta ilmentävissä säännöksissä, kuten kauppalain 27 §:n 1 momentissa ja 40 §:n 1 momentissa. Erityisesti vastuun ankaroituminen ilmenee silloin, kun korvausvelvollinen on oikeushenkilö.¹²⁸ Jäljempänä korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueen tarkastelu keskittyy kuitenkin pääasiassa sopimussuhteiden ulkopuolisiin vahinkotilanteisiin.

3.1 Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden tunnusmerkkejä

Korostuneeseen huolellisuusvelvollisuuteen perustuva vastuu on periaatteessa vahingonkorvauslain tuntemaa tuottamusvastuuta, mutta ankarampaa kuin yksityishenkilöiden välisissä suhteissa sovellettava tavanomainen tuottamusvastuu. Korvausvastuu voi syntyä vaikka vahingon aiheuttaja olisikin noudattanut yleistä huolellisuusvelvoitetta. Vastuussa oleva taho voi vapautua korvausvastuusta lähinnä vain silloin, mikäli hän kykenee osoittamaan vahingon aiheutuneen poikkeuksellisesta ja ennalta arvaamattomasta tai ylivoimaisesta tapahtumasta.¹²⁹

Korvausvastuun syntyminen edellyttää näin ollen ainakin sitä, että potentiaalisen vahingon mahdollisuus tulee olla vahingonaiheuttajan ennakoitavissa. Ellei hän ryhdy kaikkiin mahdollisiin toimiin tämän ennakoitavissa olevan vahinkoriskin toteutumisen estämiseksi, on hän vastuussa vahingosta. Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella jo pelkkä vahingon syntyminen luo tuottamusolettaman. Huolenpitovelvollinen voi vapautua korvausvastuusta vain näyttämällä toimineensa niin huolellisesti kuin mahdollista tai osoittamalla vahingon johtuneen omasta toiminnastaan riippumattomasta seikasta.¹³⁰

Ståhlberg ja Karhu esittävät, että vastuun ankaroitumista näyttää tapahtuneen ainakin viidellä eri perusteella. Ensimmäinen, ja ehkä kaikkein merkityksellisin peruste on se, että sopimussuhteiden ulkopuolella on noudatettu sopimusvastuulle ominaista käännettyä todistustaakan jakoa. Vahingonkorvausvastuu on määrätty sillä perusteella, että korvausvelvollinen ei ole näyttänyt toteen omaa huolellisuuttaan, vaikka normaalin tuottamusvastuun piirissä näyttövelvollisuus vahingonaiheuttajan tuottamuksesta on korvausta vaativalla kantajalla. Mikäli vahingon syy on näissä tilanteissa jäänyt epäselväksi, eikä korvausvelvollinen ole pystynyt näyttämään vahingon johtuneen sellaisesta seikasta, josta

¹²⁸ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 119.

¹²⁹ Haapasaari 2001, s. 64.

¹³⁰ Haapasaari 2001 s. 64 - 65

hän ei ole ollut velvollinen huolehtimaan, on hän vastuussa vahingosta.¹³¹ Sopimusoikeudessa tämä käännettyyn todistustaakkaan perustuva vastuu tunnetaan ekskulpaatiovastuuna ja se on perinteinen pääsääntö sopimukseen perustuvassa vahingonkorvausvastuussa.¹³²

Ankaroituminen voi ilmetä myös siten, että vastuu vahingosta on syntynyt, vaikka vahinkoa aiheuttanut laite, rakennelma tai muu vastaava on ollut viranomaisen hyväksymä ja määräysten mukainen. Vahingonkorvausvastuu on näissä tilanteissa syntynyt, vaikka korvausvelvollisen toiminnassa ei ole yleisen huolellisuusstandardin mukaan ollut mitään moitittavaa. Edelleen vastuun ankaruuteen viittaa joskus se, että edes vastuusta vapauttava lauseke tai muu väite vahingoittuneen omasta suostumuksesta tai antautumisesta vaaraan ole riittänyt vapautumisperusteeksi.¹³³

Kääntäen tarkasteltuna vastuun ankaruuteen voi viitata se, että vastuusta vapauttavan päätöksen perusteluista ilmenee, ettei yksinomaan normaalin tuottamuksen puuttuminen ole riittänyt korvausvastuun hylkäämiseen, vaan vapauttavaa päätöstä on perusteltu ylivoimaisilla tapahtumilla. Viimeisenä vastuun ankaroitumisen ilmentymänä on, että korvausvastuu on syntynyt, vaikka vahingon estäminen olisi käytännössä ollut erittäin vaikeaa, mutta ei mahdotonta. Tällainen vastuutilanne on perusteeltaan hyvin lähellä sopimusvastuussa käytettyä kontrollivastuuta.¹³⁴

Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden aluetta voidaan tarkastella myös riskin näkökulmasta, jolloin voidaan erottaa vahinkoriskin aiheuttaminen ja näyttöriski. Vahinkoriskin kannalta tarkasteltuna riskin aiheuttamisen moitittavuus on pieni, mutta tästä huolimatta se voi aiheuttaa korvausvastuun. Vastuu voi myös syntyä sen vuoksi, että riski näyttövaikeuksista on asetettu vahingonaiheuttajalle.¹³⁵

3.2 Ekskulpaatiosäännön perustelut

Sopimuksenulkoisessa vastuumuodossa tuottamussääntö ilmaistaan vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 1 momentissa. Säännöksessä tai lain esitöissä ei kuitenkaan oteta kantaa tuottamusta koskevan todistustaakan jakautumiseen. Todistustaakkaa koskeva säännös sisältyy oikeudenkäymiskaaren (1.1.1734/4) 17 luvun 2 §:n 1 momenttiin, joka sisältää

¹³¹ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 119.

¹³² Hemmo 1998, s. 41.

¹³³ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 119 - 120.

¹³⁴ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 120.

¹³⁵ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 120.

lähtökohdan todistustaakkaa koskeville säännöille riita-asiassa. Lainkohdan mukaan asianosaisen on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu. Tosin tässä yhteydessä on huomattava, että joissakin lainsäännöksissä todistustaakan jakautumisesta on nimenomaisesti säädetty erikseen, jolloin prosessissa on luonnollisesti noudatettava erityissäännöstä. Esimerkki tällaisesta säännöksestä on asunto-osakeyhtiön vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva asunto-osakeyhtiölain (22.12.2009/1599) 24 luvun 6 §:n 2 momentti.

Oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevan 17 luvun uudistus astui voimaan 1.1.2016 lailla 12.6.2015/732. Samalla korvattiin aiempi todistustaakkaa koskeva säännös, joka sisältyi lain 17 luvun 1 §:n 1 momenttiin. Tämän mukaan kantajan on näytettävä toteen ne seikat, jotka tukevat kannetta. Vastaajan on puolestaan vahvistettava todistelulla seikat, jotka hän tuo esiin edukseen. Vaikka todistustaakkaa koskevan säännöksen sanamuotoa on muutettu aiemmasta, lainsäätäjän tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut muuttaa oikeus-tilaa aiemmasta.¹³⁶

Yleensä on katsottu, että oikeudenkäymiskaaren säännös todistustaakan jakautumisesta, ei suoranaisesti ratkaise kysymystä siitä, miten todistustaakka jakautuu asianosaisten välillä riita-asiassa. Sen sijaan säännös ilmaisee sen lähtökohdan, että todistustaakka voi kuulua kantajalle tai vastaajalle. Näin ollen yleispätevää sääntöä todistustaakan jakautumisesta riita-asiassa ei ole.¹³⁷ Vallitseva kanta tavallisen vahingonkorvausriidan yhteydessä on kuitenkin se, että tuottamusvastuun yhteydessä vahingonkärsijän on näytettävä vastuuperuste, vahinko, vastuuperusteen ja vahingon välinen syy-yhteys sekä vahingon määrä.¹³⁸

Sopimusoikeudessa korvausvastuun erityispiirteenä pidetään sitä, että siinä on omaksuttu käännetty todistustaakka. Käännetyllä todistustaakalla tarkoitetaan kysymystä siitä, kenen asianosaisen on näytettävä tuottamus. Sopimussuhteissa korvausta vaaditaan sopimusrikkomuksen perusteella, joka merkitsee olettamusta rikkojan tuottamuksesta. Vastuun välttääkseen sopimusrikkokojan on näytettävä noudattaneensa asianmukaista huolellisuutta eli niin sanottua ekskulpaatiota. Ekskulpaatio tarkoittaa tuottamusolettaman kumoutumista, jonka vallitessa velallisen asiana on osoittaa, ettei sopimuksen täyttämättä jääminen ole johtunut hänen syystään. Tämän todistustaakkasäännön taustalla vaikuttaa

¹³⁶ HE 46/2014 vp, s. 46.

¹³⁷ HE 46/2014 vp, s. 46.

¹³⁸ Saarnilehto 2010, s. 57 - 58.

ennen muuta *pacta sunt servanda* –sääntö, joka luo perustan sopimusoikeudellisen järjestelmän yleiselle toimivuudelle.¹³⁹

Ekskulpaatiosääntö ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kantajan ei tarvitsisi esittää lainkaan näyttöä asiassa. Ekskulpaatiosäännön vallitessa kantajan tehtävänä on aina esittää perusnäyttöä vaatimuksensa tueksi vetoamistaan seikoista, jos niistä on riitaa, eivätkä ne ole notorisia. Ekskulpaatiovastuussa todistustaakka sopimuksesta ja vahingosta on vahingonkäräjällä, kun taas vastaaja joutuu sopimusrikkomuksen ja vahingon tultua näytetyiksi osoittamaan, että hän on toiminut huolellisesti. Jollei vastaaja onnistu ekskulpaatiodistutuksessaan, tuottamus presumoidaan ja hänet tuomitaan korvausvelvolliseksi.¹⁴⁰

Sopimussuhteen ulkopuolella tuottamus on vastuun peruste ja pääsäännön mukaan vahinkoa kärsineen on näytettävä vahingonaiheuttajan tuottamus. Milloin kyse on korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueesta, tuottamuksesta ei tarvitse esittää näyttöä, vaan se oletetaan. Korvausvastuusta vapautuakseen korvausvelvollisen on sen sijaan näytettävä, että vahinkoa aiheuttanut teko ei ole johtunut hänen tuottamuksestaan. Näyttövelvollisuus asetetaan siten korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella samoin kuin ekskulpaatiovastuussa.¹⁴¹

On huomattava, että todistustaakka kääntyy ainoastaan vastuuperusteen, eli tuottamuksen osalta korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella. Näin ollen vahingonkäräjän on edelleen näytettävä, että hänelle on syntynyt korvattavaa lajia oleva vahinko, vahingonkorvauksen perusteen ja vahingon välinen syy-yhteys sekä vahingon määrä eli tappio. Tosin syy-yhteyden näyttäminen saattaa joissakin tilanteissa olla erittäin hankalaa, minkä vuoksi todistustaakka on saattanut siirtyä vahingonkäräjältä vahingonaiheuttajalle.¹⁴² Näissä tilanteissa kyse ei kuitenkaan välttämättä ole korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueesta, vaan syy-yhteyden näyttövaikeuksista johtuva todistustaakan kääntäminen voi tulla kyseeseen minkä tahansa vastuuperusteen yhteydessä.

Esitetyn perusteella voidaan todeta, että todistustaakkaa vahingonkorvausoikeudessa – kuten dispositiivisissa riita-asioissa yleensä – ei ole säännelty siten, että sitä koskevat säännöt olisivat ehdottomia, vaan todistustaakan jakoon asianosaisten välillä vaikuttavat useat eri seikat. Oikeuskirjallisuudessa onkin löydetty neljä eri tekijää, jotka saavat mer-

¹³⁹ Lappalainen 2001, s. 338.

¹⁴⁰ Saranpää 2011, s. 599.

¹⁴¹ Saarnilehto 2010, s. 58, 64.

¹⁴² Saarnilehto 2010, s. 58 - 61.

kitystä todistustaakkaa asetettaessa, mikäli kyse ei ole erityissääntelyyn kuuluvasta tilanteesta. Nämä tekijät ovat materiaalsen oikeuden tarpeet, kokemusperäinen todennäköisyys, asianosaisten näyttömahdollisuudet sekä asiassa esitetty muu näyttö.¹⁴³

Materiaalsen oikeuden tarpeilla tarkoitetaan näkemystä, jonka mukaan todistustaakka on järjestettävä siten, että se on sopusoinnussa aineellisessa oikeudessa asetettujen tavoitteiden toteutumisen kanssa.¹⁴⁴ Todistustaakan jako on pyrittävä tekemään niin, että se ei ainakaan vaarantaisi materiaalsen oikeuden tarpeita, vaan mahdollisuuksien mukaan edistäisi sitä. Materiaalsen oikeuden tarpeilla voidaan perustella montaa vakiintunutta todistustaakkasääntöä, joita noudatetaan korkeimman oikeuden luoman käytännön perusteella tai muulla tavoin. Esimerkiksi korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella prosessuaalinen todistustaakkasääntö näyttää siirtyneen materiaalsen oikeuden puolelle asettamalla vahingonaiheuttajalle määrätynlainen vastuu jostakin asiasta. Tuottamuksen puuttumisen näyttäminen vaikuttaa silloin lähinnä perusteelta vapautua korvausvastuusta.¹⁴⁵

Kokemusperäiselle todennäköisyydelle on annettu todistustaakan jakosääntöjä muodostettaessa varsin huomattava merkitys. Todistustaakka on tämän mukaan sillä asianosaisella, jonka väite merkitsee poikkeamista elämän säännönmukaisuuksista eli siitä, miten asiat yleensä ovat.¹⁴⁶ Tällä pyritään siihen, että tuomion sisältö vastaisi todellista, vaikkakin selvittämättä jäänyttä asiantilaa. Todennäköisyys huomioidaan abstrakteina kokemussääntöinä, ei konkreettisen oikeudenkäyntiaineiston valossa. Säännönmukaisuuden tulee olla selvä ja vakiintunut, jotta siitä olisi apua todistustaakan jaolle.¹⁴⁷

Näyttömahdollisuus todistustaakan jakokriteerinä merkitsee näyttövelvollisuuden asettamista sille osapuolelle, jolla katsotaan olevan helpompi esittää todistelu omaksi edukseen kuin vastapuolella omalta kannaltaan. Kyse ei ole näytön saatavuuden arvioinnista yksittäisessä oikeudenkäynnissä, vaan siitä, mitä kokemusperäisesti voidaan sanoa asianosaisten mahdollisuuksista hankkia todisteita. Hyvin usein näyttömahdollisuus riippuu siitä, missä vahingon aiheuttanut tapahtuma on sattunut. Osapuolten mahdollisuuksilla esittää näyttöä perustellaan asianosaisten oikeudenmukaisella ja tasapuolisella kohtelulla sekä yleisillä näytön hankintaa koskevilla prosessiekonomisilla syillä. Sopimussuhteen ulko-

¹⁴³ Saarnilehto 2010, s. 102.

¹⁴⁴ Lappalainen 2001, s. 326.

¹⁴⁵ Saarnilehto 2010, s. 68, 76 - 77.

¹⁴⁶ Lappalainen 2001, s. 326.

¹⁴⁷ Saarnilehto 2010, s. 68 - 69.

puolisissa vahinkotilanteissa on katsottu, että todistustaakka voidaan siirtää vahingonkarsijältä vahingonaiheuttajalle, mikäli kyse on osapuolten mahdollisuuksista esittää näyttöä.¹⁴⁸

Oikeuskäytännön luomia vakiintuneita todistustaakkasääntöjä korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueelle voidaan selittää ainakin sillä, että niillä on haluttu edistää materiaalisen oikeuden tarpeita, kuten turvallisuusnormien noudattamista. Monesti näyttäisi kysymys olevan myös kokemuseräisen todennäköisyyden ja todistelun helppouden huomioon ottamisesta.¹⁴⁹ Kaikkinensa esitetyn perusteella voidaan todeta, että siviiliprosessuaalisilla todistustaakkasäännöillä on huomattava merkitys korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella. Todistustaakan tavanomaisesta poikkeava jakautuminen on keskeinen syy siihen, miksi korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alue on ylipäättään olemassa Suomen vahingonkorvausoikeudessa.

3.3 Alueen epäyhtenäisyys

Kuten edellä on todettu, korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alue ei ole yhtenäinen. Tästä huolimatta sen on katsottu kuuluvan osaksi Suomen vahingonkorvausoikeutta jo melko pitkän ajan. Vastuumuodosta on kirjoitettu jo vuoden 1977 vahingonkorvausta koskevassa yleisteoksessa, jossa vastuumuodon käyttöä on perusteltu pääosin samoin argumentein kuin nykyäänkin. Vuoden 1977 yleisteoksessa katsottiin, että korostuneen huolellisuusvelvollisuuden piiri ulottuu ainakin tilanteisiin, joissa on kyse yleisten teiden ynnä muiden sellaisten kunnossapidosta, palvelusten tarjoamisesta yleisölle sekä muihin yleisötilaisuuksiin kuten näytöksiin ja kilpailuihin.¹⁵⁰ Tilanteet, joissa korostunut huolellisuusvelvollisuus on katsottu soveltuvan, ovat syntyneet oikeustapausten luoman käytännön kautta. Varhaisin tunnettu korkeimman oikeuden antama ratkaisu aihealueen saralta lienee KKO 1930 I 12, jossa kaupunki oli vastuussa siitä, että sen satamassa oli satamaviranomaisten ilmoittama lastaussyvyys.

Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alue ei kuitenkaan ole saanut oikeustieteissä varauksetonta hyväksyntää, vaikka alueen on katsottu kuuluvan osaksi Suomen vahingonkorvausoikeutta jo melko pitkän ajan. Vahingonkorvausoikeudellista tuottamusta tutkinut Vilja Hahto näkee käsitteen ”ongelmallisena ja tarpeettomana”. Hänen mielestään kyse

¹⁴⁸ Lappalainen 2001, s. 327, 339.

¹⁴⁹ Saarnilehto 2010, s. 74.

¹⁵⁰ Routamo – Hoppu 1977, s. 65 - 74.

on keinotekoisesta huolellisuusstandardin luomisesta, joka on omiaan sekoittamaan korvaussysteemin ymmärrettävyyttä.¹⁵¹

Hahdon mukaan korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alue perustuu ensinnäkin ajatukselle, että on olemassa jokin ”normaali tuottamuvastuun mukainen arviointi”, johon tiettyjä tapauksia verrataan. Ilman vertailukohtaa ei voitaisi sanoa, että vastuu on tavalista tiukempaa. Hahdon mukaan tämä käsitys viittaa kuitenkin vanhaan ja jo hylättyyn bonus pater familias -arviointitapaan. Hahdon näkemyksen mukaan mitään yhtenäiseen standardiin perustuvaa normaalituottamuserviointia ei ole olemassa, vaan ennemminkin on löydettävissä lukemattomia erilaisia huolellisuusstandardeja, jotka kukin soveltuvat tiettyyn tilanteeseen. Esimerkiksi aikuisia jalankulkijoita arvioidaan eri kriteereillä kuin lapsijalankulkijoita. Huolellisuusvelvoitteen sisältö räätälöidään siten tyyppitapauskohteisesti, eikä voida löytää mitään normaalitasoa, jota vasten verrattuna tietyt tilanteet arvioitaisiin tiukemmin.¹⁵²

Toisekseen Hahdon mukaan todistustaakan jakoa koskeva väite perustuu väärinymmärrykseen. Hänen näkemyksen mukaan korostuneen huolellisuusvelvoitteen alueeseen sijoitetuissa tilanteissa todistustaakkaa ei ole käännetty, vaikka siltä saattaakin korkeimman oikeuden perusteluja pintapuolisesti tulkittaessa vaikuttaa. Hahdon mukaan kyse on vain siitä, mikä riittää tuottamuksen näyttämiseen. Kun huolellisuusstandardi on vaativa, niin tuottamuserviointi ei edellytä kovin paljoa.¹⁵³

Sen sijaan Hahdon mukaan korostuneen huolellisuusvelvoitteen alle sijoitetut tilanteet ovat sellaisia, joissa huolellisuusvelvoite edellyttää tietyn turvallisuustason saavuttamista. Vaatimustason alittaminen tarkoittaa, että vastuullinen on laiminlyönyt velvoitteensa, jota on pidettävä tuottamuksellisenä. Erityiset syyt saattavat kuitenkin osoittaa, ettei tuottamusta yksittäistapauksessa ole. Tämän vuoksi Hahdon mukaan on riittävää, että vahingonaiheuttaja näyttää vahingon aiheutuneen turvallisuuspuutteesta, niissä olosuhteissa, joiden turvallisuudesta tietyn tahon olisi pitänyt huolehtia. Vastaavasti vaatimustason vastainen olotila synnyttää Hahdon mukaan oletuksen laiminlyönnistä, ellei vastuussa oleva taho kykene poikkeuksellisesti osoittamaan olleensa riittävän huolellinen tai vahingon johtuneen sellaisesta seikasta, josta hän ei ole ollut vastuussa.¹⁵⁴

¹⁵¹ Hahto 2008, s. 86 - 87.

¹⁵² Hahto 2008, s. 86.

¹⁵³ Hahto 2008, s. 87.

¹⁵⁴ Hahto 2008, s. 87.

Hahto kuitenkin myöntää, että eräillä elämänalueilla toimijoilta vaaditaan huomattavan paljon huolellisuusvaatimuksen täyttämiseksi, jolloin vastuun voidaan toisinaan nähdä olevan lähellä ankaraa vastuuta. Tästä huolimatta korostunut huolellisuusvelvoite ei kuitenkaan Hahdon mukaan eroa selkeästi muista tuottamusvastuun tilanteista, koska tuottamusarvointi sisältää lukemattomia eriasteisia arviointitapoja.¹⁵⁵ Oikeuskirjallisuudessa vallitseva kanta vaikuttaisi olevan, että käytännössä vastuu korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella on lähempänä ankaraa vastuuta, kuin tavanomaista tuottamusvastuuta.¹⁵⁶

Luokitteluongelman on aiheuttanut ainakin kysymys siitä, onko liikehuoneistojen turvallisuuteen liittyvä korvausvastuu korostunutta huolellisuusvelvollisuutta ilmentävää tuottamusvastuuta vai tilojen turvallisuutta koskevaa ankaraa vastuuta. Esimerkiksi Mielityinen on väitöskirjassaan Vahingonkorvausoikeuden periaatteet arvioinut soveliaimmaksi tarkastella liikekiinteistön rakenteiden rikkoutumisesta ankaran vastuun yhteydessä. Mielityisen luokitteluratkaisu liittyy korkeimman oikeuden antamien päätösten KKO 2001:1 ja 2004:50 tulkintaan. Valintaansa Mielityinen perustelee sillä, että vahinkotilanne ja vastuuharkintaan vaikuttavat seikat muistuttavat pitkälti puutteellisuusvastuupäätöksiä.¹⁵⁷ Hemmon mukaan ratkaisu KKO 2001:1 sen sijaan ”korostaa yleisötilojen pitäjällä olevan vastuun laatua tiukaksi mitoitettuna tuottamusvastuuna.”¹⁵⁸

Vaikka korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella vastuu on tavanomaista ankarampi, on alueen vahinkotilanteista silti Karhun mukaan lopulta löydettävissä sellainen vastuuseen johtava teko tai laiminlyönti, joka voidaan nimetä tuottamukselliseksi. Huolellisuusvaatimus on kuitenkin muuttunut niin vaativaksi, ettei korvausvelvollisen voi enää sanoa syyllistyneen mihinkään moitittavaan, jos vertailukohtana käytetään tavanomaista huolellisuusstandardia. Kun vastuun aikaansaavaan tekoon ei voida kohdistaa moitearvostelua, on vastuun asettaminen tällaisissa tilanteissa uhka vahingonkorvausoikeutta hallitsevalle tuottamusperiaatteelle, jonka soveltumisen yhtenä edellytyksenä on, että vastuun aiheuttavan teon on oltava moraalisesti moitittava. Karhun mukaan korostuneessa huolellisuusvelvoitteessa onkin lopulta kyse siitä, että tuottamusmallin tukemiseksi ja vastuun laajentumisen hillitsemiseksi on tarve eristää tuottamusvastuun ja ankaran vastuun välimaastossa olevat tilanteet selkeästi ankarasta vastuusta erottuviksi.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Hahto 2008, s. 86.

¹⁵⁶ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 177 sekä Haapasaari 2001, s. 65, 67.

¹⁵⁷ Mielityinen 2006, s. 406.

¹⁵⁸ Hemmo, Oikeustapauskommentti KKO 2001:1.

¹⁵⁹ Pöyhönen 1999, s. 325 - 328.

Huolimatta korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueen epäyhtenäisyydestä, oikeuskäytännöstä on kuitenkin Ståhlbergin ja Karhun mukaan osoitettavissa selkeitä tyypillisiä vastuutilanteita, joissa vastuuarviointi on pitkälle samanlaista ja johtaa käytännössä tavanomaista tuottamusvastuuta ankarampaan vastuuseen. Lisäksi korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueelle sijoittuvat tilanteet kuvastavat heidän mukaansa sitä yleisempää ja jatkuvaa kehityspiirrettä, että perusoikeuksina välittömästi suojattuihin oikeushyviin kohdistuvat loukkaukset johtavat tavanomaista ankarampaan vastuuseen.¹⁶⁰

Kuten edellä on todettu, korostuneen huolellisuusvelvollisuuden mukainen vastuualue ei ole yhtenäinen. Tästä johtuen ei ole mahdollista tyhjentävästi luetella niitä tilanteita, jotka kuuluisivat alueen piiriin. Tavallisimmin se tulee kyseeseen tilanteissa, joissa vahinko on sattunut yleiseen käyttöön, yleiseen liikenteeseen tai muuhun sellaiseen tarkoitettuun paikassa tai yleisölle tarjottavien palvelujen yhteydessä.¹⁶¹ Seuraavassa korostunutta huolellisuusvelvollisuutta tarkastellaan lähemmin käytännön vahinkotilanteiden kannalta, jotka liittyvät kiinteistöjen käyttöön katujen kunnossapitoon sekä yleisten ja yksityisten teiden käyttöön.

¹⁶⁰ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 120.

¹⁶¹ Haapasaari 2001, s. 65.

4 Kiinteistön ja rakennuksen omistajan vastuu

Kiinteistönomistajan vastuu sellaisten vahinkojen osalta, jotka ovat aiheutuneet kiinteistön tiloissa tai alueilla ja joihin yleisöllä on pääsy, on vakiintuneesti katsottu kuuluvan korostuneen huolellisuusvelvollisuuden piiriin. Kiinteistönomistajan vastuun ei ole voida sanoa olevan täysin tuottamuksesta riippumatonta, koska hänellä on mahdollisuus vapautua korvausvastuusta, mikäli hän kykenee osoittamaan toimineensa vallitsevissa olosuhteissa riittävän huolellisesti vahingon välttämiseksi.¹⁶²

Kiinteistön ja rakennuksen omistajalla on vastuu siitä, että hänen tässä omaisuudessaan ei ole turvallisuutta vaarantavaa vikaa tai puutteellisuutta ja että siitä ei muuten aiheudu vahinkoriskiä. Kyse on tällöin vaaranlähdeksi koskevista velvoitteista. Tyypillinen vastuutilanne on rakennuksessa tai piha-alueella oleva puutteellisuus, joka johtaa vahingon syntymiseen. Rakennuksen tai kiinteistön puutteellisuudesta johtuvista vahinkotilanteissa on kyse usein siitä, että henkilö liukastuu kiinteistön piha-alueella, rakennuksen katolta putoaa lunta tai jäätä henkilön tai esineen päälle taikka rakennuksessa oleva vika tai puute johtaa sitä käyttävän henkilön loukkaantumiseen.¹⁶³

Omistaja-asema luo velvollisuuden huolehtia kiinteistön tai rakennuksen turvallisuudesta. Omistaja voi olla lähes mikä tahansa taho, joten vastuuseen voivat joutua niin yksityiset tontinomistajat kuin julkisyhteisötkin, kuten asunto-osakeyhtiöt ja kunnat. Omistajaan voidaan rinnastaa myös kiinteistön tai rakennuksen pysyvä haltija, kuten kiinteistöeläkkeen eli syytingin haltijataho. Vastuutahoksi voi joutua myös kiinteistön tai rakennuksen vuokraaja. Vuokralaista ei kuitenkaan rinnasteta pysyvään haltijaan, joten vastuu ei ole yhtä laaja kuin omistajan. Vuokralainen vastaa lähinnä kiinteistön tavanomaisesta kunnossapidosta ja sellaisista muutostöistä, jotka ovat vuokralaisen itsensä tekemiä.¹⁶⁴

Kiinteistön tai rakennuksen omistaminen voi olla luonteeltaan myös kahden tai useamman tahon yhteisomistusta. Tällöin kiinteistön tai rakennuksen omistajat vastaavat yhdessä pääluvun mukaisesti kiinteistöllä sattuneesta vahingosta. Tämä solidaarisen vastuun pääsääntö vahvistetaan vahingonkorvauslain 6 luvun 2 §:ssä. Poikkeus solidaarisen vastuun pääsäännöstä on vahingonkorvauslain 6 luvun 3 §:n 1 momentti, jonka mukaan

¹⁶² Kuhanen – Kanerva – Furuhielm – Kinnunen 2010, s. 986 sekä Saarnilehto 2010, s. 77.

¹⁶³ Hahto 2008, s. 190.

¹⁶⁴ Hahto 2008, s. 189.

korvausmäärä on jaettava sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi ottaen kunkin korvausvelvollisen viaksi jäävä syyllisyyden määrä, vahinkotapahtumasta ehkä saatu etu ja muut seikat.

Poikkeussäännös voisi esimerkiksi tulla kyseeseen tilanteessa, jossa puoliset omistavat yhdessä omakotikiinteistön ja vierailulle tuleva sukulainen liukastuu ja loukkaantuu kiinteistön piha-alueella riittämättömän talvikunnossapidon vuoksi. Toinen puolisoista on ollut matkoilla ja toisen puolison tehtäväksi on jäänyt omakotikiinteistön kunnossapito. Tällöin matkoilla olleen puolison viaksi jäävä tuottamuksen määrä on kiistatta pienempi kuin kotona olleen puolison, jolloin vahingonkorvauslaissa oleva poikkeussäännös tulisi mahdollisesti sovellettavaksi.

4.1 Kiinteistön ja rakennuksen omistajan tuottamusarviointi

Kuten edellä on ilmennyt, tuottamusarvioinnille on ensisijaisesti pyrittävä löytämään normiperuste soveltamalla normaaleja oikeuslähdeopin keinoja.¹⁶⁵ Kiinteistön ja rakennuksen omistajaa koskevat säännökset ovat luonteeltaan yleisiä. Yleisluontoisille normeille on ominaista se, että ne sisältävät monesti paljon harkintaa. Tästä johtuen mitään suoria ja välittömiä päätelmiä normin rikkomisesta ei voida tehdä, eikä vastuuta voida perustaa ainoastaan tähän seikkaan. Kiinteistönomistajan vastuuta pohdittaessa normiperusteista tuottamusarviointia onkin sovellettava rinnakkain yhdessä riskiperusteisen tuottamusarvioinnin kanssa.¹⁶⁶

Kiinteistön ja rakennuksen omistajan vastuuta sääntelevät usean eri lain normit sekä näiden nojalla annetut asetukset. Lain taseisia säännöksiä on ainakin terveydensuojelulaissa (19.8.1994/763), maankäyttö- ja rakennuslaissa (5.2.1999/132), järjestyslaissa (27.6.2003/612), eräistä naapurussuhteista annetussa laissa (13.2.1920/26, jatkossa naapurussuhdelaki) sekä laissa kadun ja eräiden yleisten alueiden kunnossa- ja puhtaanapidosta (31.8.1978/669, jatkossa kunnossapitolaki). Vastuun arvioinnissa merkittävä on myös maankäyttö ja rakennuslain 13 §:n nojalla annettu Suomen rakentamismääräyskokoelman rakennusmääräykset, joka sisältää ohjeita ja velvoittavia säännöksiä muun muassa kiinteistön käyttöturvallisuuteen liittyen. On huomattava, että rakentamismääräyskokoelman määräykset ovat sitovia ja ohjeet vain suosituksia.

¹⁶⁵ Ks. edellä jakso 2.3.2.

¹⁶⁶ Hahto 2008, s. 190.

Terveysuojelulaissa on yleisiä säännöksiä, jotka koskevat muun muassa jätteitä, asuntoja, oleskelutiloja, yleisiä alueita rakennuksia sekä käymälöitä. Säännöksistä ei kuitenkaan käy ilmi, miten nämä on toteutettava tai mitkä ovat terveellisuuden raja-arvot. Maankäyttö- ja rakennuslaki sisältää niin ikään yleisellä tasolla kirjoitettuja säännöksiä, jotka liittyvät vaatimuksiin koskien rakentamista ja rakennuksen kunnossapitoa. Maankäyttö- ja rakennusasetuksessa (10.9.1999/895) luetellaan yleisellä tasolla rakennusta koskevia olennaisia teknisiä vaatimuksia sekä säädetään liikkumisesteettömästä rakentamisesta ja rakennusten etäisyyksistä. Teknisiä määräyksiä tai raja-arvoja ei asetuksessa juuri ole. Täsmällisiä rakentamista koskevia määräyksiä ja ohjeita sisältyy rakentamismääräyskoelmaan.

Järjestyslain tarkoituksena on puolestaan edistää yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Lain 5 §:ssä säädetään rakennuksen omistajan tai haltijan kunnossapitovelvollisuudesta rakennuksessa mahdollisesti aiheutuvan vaaran estämiseksi. Naapureiden ja muiden lähellä asuvien välisiä suhteita sääntelee naapuruussuhdelaki. Laissa on säännöksiä muun muassa naapurin tontille haittaa aiheuttavista toimista. Esimerkiksi naapuruussuhdelain 5 §:n mukaan katon räystäältä ei saa tippua vetää toisen maalle, ellei toisin ole sovittu.

Kadun kunnossapitolaki sääntelee kadun ja eräiden yleisten alueiden kunnossapidon tasoa, kunnossapitotoimia sekä sitä kuka on vastuussa kunnossapidosta. Vastuu katujen kunnossapidosta on lain mukaan osaksi kunnilla sekä osaksi tontin tai muun alueen omistajalla. Näin ollen lain säännökset koskevat muun muassa asunto-osakeyhtiöitä ja yksityisiä tontinomistajia.

Milloin korvausvastuun syntymistä ei voida perustaa mihinkään normiin, on vaadittavan huolellisuuden taso tällöin määriteltävä riskiperusteisella harkinnalla. Kiinteistön ja rakennuksen omistajan huolellisuusarviointia pohdittaessa keskeistä on ennakoitavuus, joka ratkaisee sen, millaisiin vahinkotapahtumiin omistajan edellytetään varautuvan. Ennakoitavuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa kiinteistön tai rakennuksen käyttötarkoitus, yleinen tieto ihmisten käyttäytymisestä, sääolosuhteet sekä aiemmat vahinkotapaukset.¹⁶⁷ Kääntäen tarkasteltuna ennakoimattomaan vahinkoon varautumista ei edellytetä. Toisaalta kaikkiin ennakoitavissa oleviinkin vahinkoihin ei ole tarpeen varautua, vaan lisäksi on otettava huomioon esimerkiksi vahinkoon varautumisesta aiheutuvat kustannukset sekä riskejä aiheuttavasta toiminnasta saatu taloudellinen hyöty.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Hahto 2008, s. 192 - 193.

¹⁶⁸ Hahto 2005, s. 4.

Käyttötarkoitus ohjaa sitä, millaiset kävijät käyttävät rakennusta ja miten omistajan on tähän varauduttava. Yksityisellä omakotitontilla voidaan olettaa kulkevan suhteellisen vähän ihmisiä rajatuilla kulkureiteillä. Mikäli kyseessä on puolestaan liikerakennus, päivä- tai vanhainkoti, niin vaadittava varautumistaso on asetettava oletetun käyttäjäryhmän mukaisesti. Esimerkiksi päiväkodin rakennuksen ja pihan turvallisuustasoa on arvioitava lasten näkökulmasta.¹⁶⁹

Lisäksi yleisesti tiedossa olevat ihmisten käyttäytymistapojen säännönmukaisuudet ovat ennakoitavissa. Helposti ennakoitavaa on ensinnäkin se, että kiinteistön alueella liikkuu enemmän ihmisiä päivä- kuin yöaikaan. Säännönmukaista on myös se, että kesällä kiinteistön alueella liikutaan eri kulkuvälineillä kuin talvella. Sen sijaan kiinteistön tai rakennuksen normaalista poikkeava käyttö ei yleensä ole sellaista, mikä omistajan olisi otettava huomioon. Kiinteistön tai rakennuksen käyttäminen luvattomasti ei kuitenkaan vaikuta omistajan vahingonkorvausvastuuseen, koska kiinteistöllä olevat riskit kohdistuvat yhtä lailla luvattomasti kuin luvatta liikkuviinkin.¹⁷⁰ Vahingonkorvauksen suuruutta määritettäessä, kiinteistön alueen käyttäminen tavanomaisesta poikkeavasti, voidaan ottaa lukuun korvausta alentavana tekijänä, kuten korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1980 II 89 on tehty. Tapauksessa vahingonkorvauksen määrää soviteltiin vahingonkärsineiden oman tuottamuksen johdosta, koska he olivat pimeän aikana vieraan talon piha-alueen kautta yrittäneet oikaista mennäkseen kaupungin torille, eivätkä olleet käyttäneet yleisön kulkemiseen tarkoitettuja katuja.

Myös tilannekohtaiset riskitekijät on otettava huomioon ennakoitavuutta määritettäessä. Tilannekohtaisiin riskitekijöihin kuuluvat vallitsevat sääolosuhteet sekä sääolosuhteiden muutokset, joihin omistajan on riittävässä määrin varauduttava. Omistajalla saattaa myös olla käytettävissään tietoa, jonka vuoksi hänen pitäisi käsittää potentiaalisen vaaran olemassaolo. Esimerkiksi kiinteistöllä oleva selvästi mätä puu on sellainen, joka voi aiheuttaa vahinkoriskin, koska yleisen elämäkokemuksen mukaan mätä puu voi kaatua voimakkaan tuulen seurauksena. Ennakoitavuuteen vaikuttaa lisäksi kiinteistöllä jo aiemmin sattunut vahinko tai läheltä piti –tilanne.¹⁷¹

¹⁶⁹ Hahto 2008, s. 193.

¹⁷⁰ Hahto 2008 s. 193.

¹⁷¹ Hahto 2008, s. 193.

4.2 Vastuu kiinteistön rakennuksista ja laitteista

Tavanomaisen riskiperusteisen arvioinnin ohella rakennuksen omistajaan on oikeuskäytännössä sovellettu puutteellisuusvastuuta rakennuksen kunnosta. Vaikka rakennuksen omistajan vastuuta on tältä osin pidetty tuottamusvastuuna, puutteellisuusvastuu on tosiasiassa hyvin lähellä tuottamuksesta riippumatonta vastuuta. Sitä sovellettaessa rakennuksen omistaja vastaa kaikista vahingoista, jotka ovat aiheutuneet rakennuksessa olevasta viasta tai puutteellisuudesta siitä riippumatta, onko hän ollut tai olisiko hänen edes pitänyt olla tietoinen riskitekijästä.¹⁷² Estettä ei liene sille, että vastuu kiinteistön rakennuksista ja laitteista voidaan puutteellisuusvastuun ohella katsoa kuuluvaksi myös korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueen piiriin. Tätä puoltaa etenkin oikeuskäytännössä varsin usein sovellettu käännetty todistustaakka sekä vastuumuodon läheisyys ankaran vastuun kanssa.

Keskeisiä säännöksiä omistajan velvollisuudesta pitää rakennus ja sen laitteet käyttäjälle turvallisessa kunnossa on ainakin maankäyttö- ja rakennuslaissa. Lain 166 §:n 1 momentin mukaan rakennus ympäristöineen on pidettävä sellaisessa kunnossa, että se jatkuvasti täyttää terveellisuuden, turvallisuuden ja käyttökelpoisuuden vaatimukset eikä aiheuta ympäristöhaittaa tai rumenna ympäristöä.

Lisäksi maankäyttö- ja rakennuslain 117 §:n 2 momentin mukaan rakennuksen tulee sen käyttötarkoituksen edellyttämällä tavalla täyttää rakenteiden lujuuden ja vakauden, paloturvallisuuden, hygienian, terveyden ja ympäristön, käyttöturvallisuuden, meluntorjunnan sekä energiatalouden ja lämmöneristyksen olennaiset tekniset vaatimukset. Lainkohdan 3 momentin mukaan rakennuksen tulee olla tarkoitustaan vastaava sekä soveltua myös sellaisten henkilöiden käyttöön, joiden kyky liikkua tai toimia on rajoittunut. Tästä voidaan päätellä, että rakennuksen omistajan vastuun voidaan katsoa korostuvan tilanteissa, joissa rakennus on tarkoitettu lasten, vanhusten tai muiden sellaisten henkilöiden käyttöön, joiden havainnointi- tai liikuntakyky tiedetään ennakolta heikommaksi. Sanotua tukee myös korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö.

¹⁷² Hahto 2008, s. 194. Puutteellisuusvastuuta on myös sovellettu tilanteissa, joissa vahinko johtuu koneen tai laitteen virheellisyydestä tai puutteellisuudesta. Ks. tästä Mielityinen 2006, s. 399 - 402.

Ratkaisussa KKO 1989:114 lentoaseman ylläpitäjä vastasi siitä, että lentoasema oli suunniteltu ja rakennettu turvallisesti yleisölle ja että tilat hoidettiin siten, ettei turvallisuus vaarantunut. Tällöin oli otettava huomioon, että on ihmisiä, jotka sairauden, vamman, mielenlaatunsa tai muun syyn johdosta liikkuvat eri tavoin. Kun lentoaseman lattia liukkaudesta johtuen ei täyttänyt sanottuja vaatimuksia, lentoaseman ylläpitäjä veloitettiin suorittamaan vahingonkorvausta matkustajalle, joka liukastuessaan oli vammautunut.

Maankäyttö ja rakennuslain 117 d §:n 1 momentin säännös koskee uudisrakentamiseen liittyvää rakennuksen käyttöturvallisuutta. Säännöksen mukaan rakennushankkeeseen ryhtyvän on huolehdittava siitä, että rakennus suunnitellaan ja rakennetaan siten, että sen käyttö ja huolto on turvallista. Rakennuksesta eikä sen ulkotiloista ja kulkuväylistä saa aiheutua sellaista tapaturman, onnettomuuden tai vahingon uhkaa, jota ei voida pitää hyväksyttävänä.

Jo pelkkä vahingon aiheutuminen, joka johtuu rakennuksen viasta tai puutteesta luo oletaman rakennuksessa olevasta turvallisuuspuutteesta. Vikaa tai puutteellisuutta voidaan useissa tapauksissa arvioida sen perusteella, rikkooko vahingon aiheuttanut rakennuksen osa tai rakennustekninen seikka rakentamismääräyskokoelman velvoittavia määräyksiä.¹⁷³ Oikeuskäytännössä rakennuksenomistaja on ollut vastuussa vahingosta, mikäli hän ei ole kyennyt näyttämään, että rakennuksessa ei ole käyttöturvallisuutta vaarantavaa vikaa tai puutetta tai että vahinko ei ole ollut hänen vastuullaan. Merkitystä ei ole annettu sille tiesikö rakennuksen omistaja tai olisiko hänen pitänyt olla tietoinen mahdollisesta rakennuksessa olevasta viasta tai puutteesta.

Ratkaisussa KKO 1967 II 85 Talossa käymässä ollut 16-vuotias poika oli porrasikäytävässä syöksynyt portaiden päättymiskohtaa vastapäätä seinässä olleen, kadun tasossa sijainneen suuren suojaamattoman ikkunan läpi ja loukkaantunut. Kun as.oy rakennuksen omistajana oli laiminlyönyt sanotun jo aikaisemmin vastaavanlaisen tapauksen johdosta turvallisuudelle vaaralliseksi osoittautuneen ikkunan varustamisen tarpeellisin suojalaittein, yhtiö veloitettiin suorittamaan vahingonkorvausta, jonka määrää pojan oman tuottamuksen johdosta soviteltiin.

Tapauksessa KKO 2001:1 A:n ollessa asiakkaana B Oy:n omistamassa liikekeskuksessa siellä sijainneen ravintolan seinärakenteeseen kuulunut karkaistusta lasista valmistettu lasiruutu oli rikkoutunut ja pudonnut palasina A:n päälle aiheuttaen hänelle vammoja. Rikkoutumisen syy oli jäänyt epäselväksi. Kun rakenteen turvallisuudesta vastannut B Oy ei siten ollut näyttänyt, että lasin rikkoutuminen olisi johtunut sellaisesta seikasta, josta se ei ollut velvollinen huolehtimaan, B Oy oli velvollinen korvaamaan A:lle lasin putoamisesta mahdollisesti aiheutuneet vahingot.

¹⁷³ Hahto 2008, s. 194, 203.

Edellisen kanssa samankaltainen ratkaisu on KKO 2004:50. A piti kahvilaa yhtiön omistamasta liikelastosta vuokraamassaan huoneistossa. A:n mennessä liiketalon ovesta ulos oven lasi rikkoutui ja A vammautui. Lasin rikkoutumisen syy jäi epäselväksi. Kun yhtiö ei näyttänyt, että lasin rikkoutuminen olisi johtunut sellaisesta seikasta, josta se ei ollut velvollinen huolehtimaan, yhtiö oli velvollinen korvaamaan A:lle aiheutuneet vahingot.

Päätöksille on yhteistä se, että rakennuksen omistaja on tuomittu vahingonkorvausvelvolliseksi, koska hän ei ole kyennyt näyttämään toteen omaa huolellisuuttaan. Hahdon mukaan todistustaakka kääntyy näissä tilanteissa usein rakennuksen omistajalle, koska vahinkoa kärsineen ei voida edellyttää esittää näyttöä toisen omistamassa rakennuksessa olevista vioista ja puutteista.¹⁷⁴ Tilanteessa on siten kyse todistustaakan jakokriteeristä, jonka mukaan näyttövelvollisuus asetetaan sille osapuolelle, jolla katsotaan olevan helpompi esittää todistelu omaksi edukseen kuin vastapuolella omalta kannaltaan.¹⁷⁵

Ratkaisu KKO 2004:50 merkitsee lisäystä aikaisempaan oikeuskäytäntöön vain siltä osin, että liikekiinteistössä yritystoimintaa vuokrasopimuksen perusteella harjoittavan yrittäjän korvaussuojan on lähtökohtaisesti vahvistettu olevan samanlainen kuin tiloissa liikkuvan asiakkaan. Hemmon mukaan tilanne saattaisi luonnollisesti olla toinen siinä tapauksessa, että kunnossapitovastuuta esimerkiksi liukkauden poiston osalta olisi vuokrasopimuksessa siirretty vuokralaiselle ja vahinko olisi yhteydessä tarkoitettuun riskitekijään.¹⁷⁶

Ratkaisussa KKO 1992:123 sairaalassa hoidettavana ollut henkilö oli käynyt sairaalan parvekkeella. Sieltä poistuessaan hän oli tukea saadakseen tarttunut kädellään oven karmiin. Tällöin tuulenpuuska oli paiskannut parvekkeen oven kiinni, jolloin sormet olivat jääneet oven ja karmin väliin ja vammautuneet. Ovessa tai sen avautumismekanismeissa ei ollut ilmennyt vikaa. Sairaalan ylläpitäjällä ei katsottu olevan velvollisuutta varustaa ovea erityisillä turvalaitteilla tämän kaltaisen ennalta arvaamattoman vahingon varalta. Sairaalan ylläpitäjään kohdistettu korvauskanne hylättiin.

Tapauksessa sairaalarakennuksen ylläpitäjä vapautettiin vahingonkorvausvastuusta, koska kyseessä ole ennalta-arvaamaton vahinko, johon hänen ei katsottu voivan varautua, eikä kyse siten ollut rakennuksessa olevasta turvallisuuspuutteesta.¹⁷⁷

Yhteenvedon voidaan todeta, että rakennuksen omistajalle vastuun perustavia seikkoja ovat ainakin rakennuksen puutteellinen kunto, johon voidaan katsoa kuuluvan muun mu-

¹⁷⁴ Hahto 2008, s. 194.

¹⁷⁵ Ks. edellä jakso 3.2.

¹⁷⁶ Hemmo, Oikeustapauskommentti KKO 2004:50.

¹⁷⁷ Ks. myös ratkaisusuositus VKL 635/14, jossa kiinteistönomistajan on katsottu toimineen riittävän huolellisesti kiinteistön ovien turvallisuuden valvonnassa.

assa rakennuksen portaat, kaiteet ja ritalät. Lisäksi kyseeseen tulevat rakennuksen puutteellinen valaistus ja vaarasta varoittamisen laiminlyönti, esimerkiksi poikkeuksellisten korkeiden ovikynnysten kohdalla. Rakennuksen omistajan on myös huolehdittava siitä, että sivullisten kulku estetään riittävän huolellisesti vaaralliseksi tiedettyyn tai ennakoituun paikkaan.

4.3 Kiinteistön piha-alue

Maankäyttö- ja rakennuslain 166 §:n 1 momentti on tontinomistajaa velvoittava yleissäännös, joka muiden ohella velvoittaa pitämään rakennuksen ympärillä olevat alueet turvallisissa ja käyttökelpoisissa kunnossa. Lainkohdan mukaan rakennus ympäristöineen on pidettävä sellaisessa kunnossa, että se jatkuvasti täyttää terveellisyyden, turvallisuuden ja käyttökelpoisuuden vaatimukset eikä aiheuta ympäristöhaittaa tai rumenna ympäristöä. Tämän lisäksi tontinomistajalla on yleinen velvoite huolehtia kiinteistön turvallisuudesta, joka kattaa myös kiinteistön piha-alueen ja sellaisen pihatien, joka ei ole yleisellä alueella tai joka ei ole tontille johtava kulkutie. Kiinteistön piha-alueen kulkureittien kunnossapidossa olennaisia asioita ovat *liukkaudentorjunta ja lumen poistaminen*.¹⁷⁸ Nämä velvoitteet eivät juurikaan eroa jäljempänä tarkasteltavasta kadun kunnossapitovastuusta.

Tyypillinen vahinkotilanne kiinteistön piha-alueella on liukastumisvahinko, joka johtuu tontinomistajan puutteellisesta liukkaudentorjunnasta. Tontinomistajan velvollisuudesta huolehtia hänelle kuuluvasta liukkaudentorjunnasta ja muusta piha-alueen käyttöturvallisuudesta on vahva oikeudellinen linja. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä kunnossapitotasovaatimus on asetettu varsin korkealle. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 1997:151 kiinteistönomistaja on tuomittu korvausvelvolliseksi, vahingoista, joka oli aiheutunut hiekoittamatta jättämisestä ja siitä johtuneesta liukastumisista.¹⁷⁹

KKO 1997:151 asunto-osakeyhtiön omistaman talon katolta oli auringon lämmön vaikutuksesta valunut syöksytorvea pitkin jalkakäytävälle vettä, joka oli pakkasään johdosta jäänyt. A oli yöllä noin kello 1 liukastunut jäätyneessä kohdassa ja loukkaantunut. Syöksytorvesta valuvan sulaveden jäätyminen pakkasyönä jalkakäytävälle ei ollut ennalta arvaamatonta. Asunto-osakeyhtiö ei ollut näyttänyt, että liukastumista estävän hiekan pysyminen jalkakäytävällä olisi vallinneissa olosuhteissa ollut mahdotonta. Aluetta, joka oli jäänyt, ei ollut rajattu puomein tai osoitettu muulla varoitusmerkillä. Tämän vuoksi asunto-osakeyhtiö oli vastuussa A:lle aiheutuneesta vahingosta.

¹⁷⁸ Hahto 2008, s. 194 - 195.

¹⁷⁹ Ks. myös jaksossa 4.3.1 esitelty ratkaisu KKO 1998:28.

Ratkaisusta voidaan havaita, että vastuu liukkauden torjumisesta on lähes tuottamuksesta riippumatonta. Omalle myötävaikutukselle ei näyttäisi annetun paljoa merkitystä silloinkin, kun se olisi saattanut olla perusteltua. Ratkaisun perusteluissa esiintyy viittauksia seikkoihin, jotka mahdollisesti voisivat olla vastuusta vapauttavia seikkoja, kuten säätilan poikkeuksellisuus ja ennalta-arvaamattomuus. Vastuusta vapauttava seikka voi myös olla sellainen säätila, joka tekisi hiekoittamisen hyödyttämäksi tai muutoin ylivoimaiseksi.¹⁸⁰ Sanottua tukee myös kadun kunnossapitolaista annettu hallituksen esitys, jonka mukaan säätilan vaihtelut on otettava huomioon olosuhteiden sallimalla kohtuullisella tavalla.¹⁸¹

Tapauksessa KKO 2010:28 vanhempiensa seurassa kulkenut lapsi oli pudonnut Suomenlinnassa Kuninkaanportin yläpuolelta rintamuurilla olevalta, käytössä muodostuneelta polulta noin 15 metriä alas ja kuollut. Korkeimman oikeuden tuomiosta ilmenevillä perusteilla katsottiin, että Suomenlinnan hoitokunta, joka vastasi valtion puolesta Suomenlinnan alueen hoidosta ja kunnossapidosta, oli laiminlyönyt huolehtia siitä, että alueella nähtävyyksiin tutustuminen tavanomaisella tavalla kulkien oli voinut tapahtua ilman kävijöiden turvallisuudelle aiheutuvaa vaaraa. Valtio oli korvausvelvollinen aiheutuneesta henkilövahingosta.

Rikosoikeudellisessa ratkaisussa Vaasan HO 8.5.2014 nro 369 oli kysymys kiinteistön ja koripallotelineen omistaneen säätiön toimijoiden vastuusta. Kerrostalo-alueella ollut rikkinäinen koripalloteline oli nostettu pystyyn ja se oli kaatunut ohikulkijan päälle tämän hypättyä korirenkaaseen. Mies kuoli saamiinsa vammoihin. Hovioikeus katsoi, että E säätiön toimitusjohtajana, A säätiön kiinteistöpäällikkönä ja D, jonka tehtäviin oli kuulunut säätiön kiinteistökohteiden ylläpito, eivät olleet noudattaneet sitä huolellisuutta kiinteistön huollon ja ylläpidon turvallisuuden suhteen, jota heiltä oli voitu edellyttää.

Perusteluissaan hovioikeus toteaa, että painavan koripallotelineen kaatumisen mahdollisuus ja siihen liittyvä vakavan vammautumisen ja kuoleman riski ovat omiaan korostamaan kiinteistön omistajan velvollisuutta huolehtia siitä, etteivät kiinteistöllä liikkuvat joudu alttiiksi tämän kaltaisille vaaroille. Korostunut turvallisuusvelvoite ja tapahtuman aikana vallinneet olosuhteet on otettava huomioon harkittaessa, ovatko vastaajat toiminnassaan menettelleet tuottamuksellisesti. Ottaen huomioon vastaajien asemat ja tehtävät säätiössä heidän on tapahtuman aikaan tehtävissään toimiessaan täytynyt olla selvillä koripallotelineiden rakenteesta ja täytynyt käsittää, että telineiden ollessa käytössä niissä on oltava asianmukaiset vastapainot. Telineen rakenteeseen nähden on ollut ennalta arvattavaa, että ilman vastapainoja pystytetty koripalloteline voi kaatua, jos joku hyppää ja tarttuu korirenkaaseen.

Esitellyissä ratkaisuissa sekä muissa vastaavissa tilanteissa on kyse turvallisuusvelvoitteen laiminlyönnistä, johon sovelletaan sopimusvastuun sääntöjä, vaikka kyseessä olisi-kin sopimussuhteen ulkopuolinen vahinkotilanne. Sopimusvastuun säännöistä johtuen,

¹⁸⁰ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 125.

¹⁸¹ HE 281/2004 vp, s.17.

todistustaakka on näissä tilanteissa käännetty korvausvelvolliselle. Tällöin turvallisuudesta vastaavan on korvausvastuusta vapautuakseen näytettävä toteen oma huolellisuutensa sekä tapauksen ylivoimaisuus.¹⁸²

Huolellisuusvaatimuksen täyttämisen arvioinnissa merkitystä annetaan erityisesti kiinteistön käyttötarkoitukselle ja kulkureitin luonteelle. Asiakkaille tai muuten vierailijoiden käyttöön tarkoitettuja kulkureittejä arvioidaan samoin kuin katuja, koska ne ovat yleisessä käytössä ja tällaisen reitin käyttäjällä on oikeus olettaa reitin olevan turvallinen.¹⁸³ Esi-merkiksi mikäli kulkureitin alueella on ravitsemisliike, niin kunnossapitovelvollisen on huomioitava, että alueella on lähes varmasti kulkijoita myös öiseen aikaan, joiden turvallisuudesta kunnossapidosta vastaavan on huolehdittava.

4.3.1 Katu osana kiinteistöä

Yleiset tiet jakaantuvat maantielaissa (23.6.2005/503) säänneltyihin maanteihin sekä kadun ja eräiden yleisten alueiden kunnossa- ja puhtaanapidosta annetussa laissa säädeltyihin katuihin. Jälkimmäisen 1 §:stä ilmenee, että laissa tarkoitettut kadut sijaitsevat asema-kaava-alueella. Maantielain 4 §:ssä todetaan puolestaan, että maantie on tie, joka on luovutettu yleiseen liikenteeseen ja jonka ylläpitämisestä valtio huolehtii.

Yleisen tien ja kadun kunnossapitovastuu on asemaan perustuvaa tuottamusvastuuta. Kunnossapitäjä ei siten vastaa vahingosta, jota ei ole virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttanut. Kunnossapitäjä on useimmiten julkisyhteisö, mutta vastuu ei määräydy julkisen vallan käytössä aiheutunutta vahinkoa koskevan vahingonkorvauslain 3 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan, koska tien tai kadun kunnossapitoa ei pidetä julkisen vallan käytönä. Näin ollen vastuu määräytyy vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla.¹⁸⁴ Vastuu ei liioin perustu sopimukseen tienpitäjän ja tienkäyttäjän välillä.

Kadun ja eräiden yleisten alueiden kunnossa- ja puhtaanapidosta annetun lain 3 §:n 1 momentissa säädetään kunnossapidon tasosta ja vaadittavista toimenpiteistä. Säännöksen mukaan kadun kunnossapito käsittää ne toimenpiteet, joiden tarkoituksena on pitää katu liikenteen tarpeiden edellyttämässä *tyydyttävässä* kunnossa. Kunnossapidon tason määrittämisessä otetaan huomioon kadun liikenteellinen merkitys, liikenteen määrä, säätila

¹⁸² Ståhlberg – Karhu 2013, s. 125.

¹⁸³ Hahto 2008, s. 195.

¹⁸⁴ Hahto 2008, s. 217, ks. myös ratkaisun KKO 1998:146 perustelut.

ja sen ennakoitavissa olevat muutokset, vuorokaudenaika sekä eri liikennemuotojen, kuten moottoriajoneuvoliikenteen, jalankulun ja polkupyöräilyn, tarpeet sekä terveellisyys, liikenneturvallisuus ja liikenteen esteettömyys.

Kadun ja eräiden yleisten alueiden kunnossa- ja puhtaanapidosta annetun lain 4 §:n 1 momentissa säädetään puolestaan kunnossapitotehtävien jakautumisesta kunnan ja tontinomistajan välillä. Lainkohdan mukaan kadun kunnossapito kuuluu kunnalle. Tontinomistajan velvollisuutena on kuitenkin pitää tontin kohdalla oleva *jalkakäytävä* käyttökelpoisena poistamalla jalankulkua haittaava lumi ja jää sekä huolehtia liukkauden torjumisesta jalkakäytävällä ja liukkauden torjumiseen käytetyn kiviaineksen eli hiekotushiekan poistamisesta jalkakäytävältä. Lisäksi tontinomistajan velvollisuutena on tarvittaessa poistaa jalkakäytävälle tai sen vierelle kertyneet lumivallit sekä pitää jalkakäytävän viereinen katuojja ja sadevesikouru lumettomana ja jäättömänä. Säännöksen 2 momentin mukaan tontinomistaja vastaa myös tontille johtavan kulkutien kunnossapidosta.

Ratkaisussa KKO 1998:28 oli kysymys siitä, että oliko liukastumisvahingon tapahtumispaikkaa pidettävä kadun ja eräiden yleisten alueiden kunnossa- ja puhtaanapidosta annetun lain 4 §:n 1 momentissa tarkoitettuna jalkakäytävänä ja siten asunto-osakeyhtiön kunnossapitovastuuseen kuuluvana alueena. Korkein oikeus totesi ensinnäkin, että vahinko oli sattunut asunto-osakeyhtiön kunnossapitovastuulle kuuluvalla jalkakäytävällä. Toisekseen KKO linjasi, että A oli liukastunut asunto-osakeyhtiön hallitseman tontin kohdalla alueella, jota jalankulkijat yleisesti käyttävät. Kadun pinta oli ollut liukas ja hiekoittamaton. Asunto-osakeyhtiö oli siten laiminlyönyt kadun ja eräiden yleisten alueiden kunnossa- ja puhtaanapidosta annetussa laissa tarkoitetun jalkakäytävän liukkauden torjumisen.

On huomattava, että kunnossapitolain 1 §:n 3 momentissa tontin vuokramies rinnastetaan kiinteistönomistajaan. Näin ollen kunnossapitolain mukaiset kiinteistönomistajalle kuuluvat kunnossapitovelvoitteet siirtyvät vuokrasopimuksen tekemisen myötä kiinteistönomistajalta vuokraoikeuden haltijalle. Myös vahingonkorvausvelvollisuus siirtyy pykälän myötä. Mikäli tontin kohdalla olevalla jalkakäytävällä sattuu esimerkiksi liukastumisvahinko vuokramiehen hallinta-aikana, niin oikea vastuutaho on tällöin vuokramies, koska vahinko sattui hänen kunnossapitoaikanaan.

Kadun ja eräiden yleisten alueiden kunnossa- ja puhtaanapidosta annetun lain 8 §:n mukaan kunta voi päätöksellään ottaa kokonaan tai osittain huolehtiakseen tontinomistajalle muutoin kuuluvat kunnossapitotehtävät. Edellytyksenä on, että kunnossapito voidaan järjestää tarkoituksenmukaisena kokonaisuutena ja että alue soveltuu koneelliseen kunnossapitoon. Kunnan on lisäksi huolehdittava alueella olevien tontinomistajien tasapuolisesta

kohtelusta. Milloin kunta ottaa hoidettavakseen tontinomistajalle muutoin kuuluvat kunnossapitotehtävät, niin vastuu niistä siirtyy kunnalle. Vahingon sattuessa kunnossapidon siirron johdosta, oikea korvausvelvollinen on silloin kunta eikä tontinomistaja. Edellytyksenä on, että vahinko sattui kunnan kunnossapitoalueella.

4.3.2 Kiinteistöllä olevan yleisen tien kunnossapito

Kiinteistönomistajalla on vastuu myös kiinteistöllä olevan tien turvallisuudesta. Siltä osin kuin tietä koskee laki yksityisistä teistä (15.6.1962/358, jatkossa yksityistielaki), vastuu on yksityisten teiden pitäjän vastuuta, jota tarkastellaan jäljempänä. Kun tie on kokonaan tienpitäjän omalla kiinteistöllä, vastuu arvioidaan yleisten kiinteistönomistajan vastuuta koskevien periaatteiden nojalla. Toisin sanoen kiinteistönomistajan velvollisuus huolehtia siitä, että kiinteistöstä ei aiheudu vaaraa siellä liikkuville koskee myös tietä, vaikka siitä ei ole erityistä säännöstä. Velvollisuuden ulottuvuus arvioidaan sillä perusteella, milaista liikkumista tiellä voidaan ennakoida olevan sekä mikä on tien käyttötarkoitus.¹⁸⁵

Suuntaviivoja kiinteistöllä olevan tien riittävästä turvallisuustasosta voidaan hakea yleistä tienpitäjää koskevista normeista ja aihealueen oikeuskäytännöstä. Oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä on yleisesti katsottu, että tienpitäjän vastuu kuuluu korostuneen huolellisuusvelvollisuuden piiriin.¹⁸⁶ Esimerkiksi ratkaisujen KKO 1998:146 ja KKO 1998:147 perusteluissa ja eriävissä mielipiteissä on viitattu korostuneeseen huolellisuusvelvollisuuteen.

KKO 1998:146: Yleinen tie oli tiemestaripiirien kunnossapitorajalla hiekoituksen päättyessä muuttunut äkillisesti autoilijoille ennalta-arvaamattomasti erittäin liukkaaksi. Tielaitokselle olisi ollut mahdollista toimenpiteillään estää tien käyttäjien kannalta yllättävän vaaratilanteen syntyminen. Tielaitoksen katsottiin sen vuoksi laiminlyöneen pitää tie yleisistä teistä annetun lain 11 §:n mukaisessa ajoneuvoliikennettä tyydyttävässä kunnossa. Valtio velvoitettiin korvaamaan ajoneuvojen tieltä suistumisesta aiheutuneet vahingot. Ään.

KKO 1998:147: Valtion kunnossapidettävä yleinen tie oli ollut useiden kilometrien matkalla paikoitellen liukas. Raskas ajoneuvoyhdistelmä oli noustuaan osan pitkästä mäestä alkanut luisua taaksepäin ja perävaunu oli vaurioitunut vetoauton luisuttua sen päälle. Vahingon ei katsottu aiheutuneen siitä, että tielaitos olisi laiminlyönyt yleisistä teistä annetun lain 11 §:n mukaan sille kuuluvan kunnossapitovelvollisuuden. Ään.

¹⁸⁵ Hahto 2008, s. 198.

¹⁸⁶ Ks. esimerkiksi Ståhlberg – Karhu 2013, s. 121 - 127 ja Rikkilä 2013, s. 10.

Ratkaisun KKO 1998:146 perusteluissa korkein oikeus toteaa, että ”vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tienpitäjä on velvollinen korvaamaan tien kunnossapidossa olevasta puutteesta aiheutuneen vahingon, ellei ole selvitetty, ettei vahinko ole aiheutunut tienpitäjän laiminlyönnistä.”¹⁸⁷ Ratkaisua koskevassa eriävässä mielipiteessään oikeusneuvos Tulokas lausuu, että ”valtion vastuu tienpitäjänä määräytyy vahingonkorvauslain ja oikeuskäytännössä kehittyneiden erityisten periaatteiden pohjalta. Lähtökohtina ovat toisaalta tienpitäjän korostettu huolellisuusvelvollisuus ja toisaalta vastuuvapaus tilanteissa, joissa vahinko on ollut ennalta-arvaamaton tai joissa se ei ole ollut kohtuullisin toimenpitein torjuttavissa.”

Ratkaisujen antamisen jälkeen Petri Rikkilä on tarkastellut kuutta tienpitäjän vastuuta koskevaa lainvoimaista hovioikeusratkaisua.¹⁸⁸ Hovioikeuksien antamien ratkaisujen perusteella näyttää siltä, että kantajan on näytettävä tien epätydyttävä kunto ja se, että hänen vahinkonsa johtuvat tästä puutteesta tien kunnossa. Tämä tapahtuu siten, että kantajan on kyettävä sulkemaan pois oma tuottamuksensa syynä vahinkoon tai ainakin määräävän syyn olevan tien epätydyttävä kunto. Kun tien epätydyttävä kunto ja sen syy vahinkoon on näytetty, on tienpitäjän asia selvittää, että se on toiminut tienpidossa sille asetetun huolellisuusvaatimuksen mukaisesti. Tiivistäen voidaan siis todeta, että tuottamus presumoidaan tienpitäjälle. Tämä tuottamusolettama on kumottavissa osoittamalla, että tuottamus puuttuu. Tuottamuksen puute voi vapauttaa korvausvastuusta, vaikka tie osoittautuisikin kunnoltaan epätäydelliseksi.¹⁸⁹

Korkeimman oikeuden antamat ratkaisut KKO 1998:146 ja KKO 1998:147 perustuvat yleisistä teistä annetun lain (21.5.1954/243) 11 §:ään, joka on kumottu ja korvattu 1.1.2006 voimaan tulleella maantielailla. Maantielain 33 §:n 1 momentissa tienpitäjälle on asetettu velvollisuus pitää maantie yleistä liikennettä tyydyttävässä kunnossa. Säännöksen perusnormi on kuitenkin asiallisesti sama kuin yleisistä teistä annetun lain 11 §. Mainituissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa vallinnut oikeustila näyttäisi kuitenkin jatkuvan maantielain mukaan ratkaistuissa tapauksissa.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Hahto pitää tätä korkeimman oikeuden muotoilua epäonnistuneena, koska siitä ei voi päätellä, mitä sillä on tarkoitettu. Ks. Hahto 2008, s. 236 - 237.

¹⁸⁸ Rikkilä on tarkastellut ratkaisuja Itä-Suomen HO 9.12.2010 nro 1183, Vaasan HO 31.3.2011 nro 391, Turun HO 13.6.2011 nro 1311, Turun HO 11.10.2011 nro 2182, Turun HO 16.11.2011 nro 2610 sekä Vaasan HO 18.11.2011 nro 1323.

¹⁸⁹ Rikkilä 2013, s. 10.

¹⁹⁰ Rikkilä 2013, s. 11.

Kunnossapidon tason määräytymisessä otetaan huomioon liikenteen määrä ja laatu, tien liikenteellinen merkitys sekä säätila ja sen ennakoitavissa olevat muutokset, vuorokaudenaika ja muut olosuhteet. Hallituksen esityksen mukaan kunnossapidon taso ja siten myös tienpitäjän vahingonkorvausvastuu tulisi voida suhteuttaa olosuhteisiin. Vahingonkorvausvastuu ratkaistaisiin näiden olosuhteiden kokonaisarvioinnin perusteella. Toisaalta hieman ristiriitaisesti hallituksen esityksessä todetaan samanaikaisesti, että maantiellä liikkujan on voitava luottaa siihen, että kulkeminen ja kuljettaminen voivat tapahtua turvallisesti ja että maantie täyttää sille asetetun palvelutehtävän.¹⁹¹

Hallituksen esityksessä todetusta tavoitteesta huolimatta hyväksyttävää on, että tiestön kunnossa on joitain puutteita. Esimerkiksi liukkauden torjuntaa ei ole mahdollista toteuttaa siten, että tiet eivät olisi koskaan liukkaat, kuten korkein oikeus on todennut ratkaisussa KKO 1998:147. Samoin on arvioitava ainakin lumen poistoa, koska ei voida olettaa, että yleiset tiet olisivat jatkuvasti täysin lumettomia.

Vastuuarvioinnissa on lisäksi huomattava ajoneuvon kuljettajaa koskeva tieliikennelain (3.4.1981/267) 23 §:n 1 momentin säännös tilannenopeudesta. Lainkohdan mukaan ajoneuvon nopeus on sovitettava sellaiseksi kuin liikenneturvallisuus edellyttää huomioon ottaen muun ohella tien kunto, sää, keli, näkyvyys, ajoneuvon kuormitus ja kuorman laatu sekä liikenneolosuhteet. Edelleen ajoneuvon nopeus on pidettävä sellaisena, että kuljettaja säilyttää ajoneuvon hallinnan. Ajoneuvo on voitava pysäyttää edessä olevan ajoradan näkyvällä osalla ja kaikissa ennalta arvattavissa tilanteissa.

4.3.3 Kiinteistöön kuuluvan yksityisen tien kunnossapito

Yksityistie on liikenneväylä, joka on tarkoitettu hyödyntämään pääasiassa ainoastaan tien piirissä olevia tieosakkaita, kun taas yleinen tie palvelee yleisesti kaikkia yhteiskunnan jäseniä. Oikeudellinen ero yleisen ja yksityisen tien välillä voidaan kuvata niinkin, että yksityinen tie on yleisen tien vastakohta, kuten hallituksen esityksessä on todettu.¹⁹² Yksityisten teiden pitäjien tien tekemiseen ja kunnossapitoon liittyviä velvoitteita säätelee laki yksityisistä teistä.

Yksityistielakia sovelletaan ainoastaan yhteisluontoisiin yksityisteihin, joilla tarkoitetaan yksityistielain 1 §:n mukaan teitä, joihin muullakin kuin kyseessä olevalla maanomistajalla on kulkuoikeus. Säännöksen mukaan yksityistielaki ei koske niitä yksityisiä teitä,

¹⁹¹ HE 17/2004 vp, s. 47 - 48.

¹⁹² HE 36/1961 vp, s. 2.

joiden käyttämiseen on oikeus ainoastaan kiinteistön omistajalla tai haltijalla tai joihin muulla taholla on ainoastaan tilapäinen käyttöoikeus. Laki soveltuu siis vain silloin, kun pysyvä oikeus tien käyttämiseen on jollakin muullakin kuin sen kiinteistön omistajalla tai haltijalla, jonka alueella tie sijaitsee. Lain piirissä ovat siten esimerkiksi mökkitiet, jotka voivat kulkea usean kiinteistön alueella ja joita ylläpitävät mökkikunnista muodostuvat tieosakkaat.¹⁹³

Yksityistielain 6 §:n 1 momentin mukaan tienpito käsittää tien tekemisen ja kunnossapidon. Säännöksen 3 momentin mukaan tien kunnossapidolla tarkoitetaan toimenpiteitä, jotka ovat tarpeen tien pysyttämiseksi sen tarkoitusta vastaavassa kunnossa, niihin luetuina tien aukipitäminen talvella ja puhtaanapito. Lain 22 §:n 1 momentin mukaan tienpitovelvollisuus on tieosakkailla yhteisesti. Tieosakkaita ovat ne, jotka ovat saaneet oikeuden yksityiseen tiehen sekä ne, joiden omistama kiinteistö on kokonaan tai osaksi tien vaikutuspiiriksi katsottavalla alueella.

Tienpitovelvollisuudet jakaantuvat yksityistielain 23 §:n 1 momentin mukaan siinä suhteessa kuin osakkailla on tiestä hyötyä. Hyötyarvioinnissa otetaan huomioon muun muassa osakkaan tieoikeutta koskevan alueen suuruus, se kuinka paljon osakas käyttää tietä sekä tieosakkaan harjoittamasta elinkeinosta aiheutuva asiakkaiden tien käyttö. Näiden perusteella tieosakkaalle vahvistetaan säännöksen 2 momentin mukaiset tieyksiköt, joiden avulla voidaan laskea osakkaan suhteellinen osuus tienpidon kustannuksista.

Tieosakkaat voivat sopia tienpidosta keskenään tai heistä voidaan muodostaa tietoitumissa *tiekunta*, joka vastaa kunnossapidon järjestämisestä. Tiekuntaa ei siten ole lain mukaan pakko muodostaa. Tiekunta on oikeushenkilö, joten se tekee sitoumukset sekä kantaa ja vastaa omissa nimissään. Tiekunnassa kunnossapitotehtävästä huolehtii käytännössä toimitsijamies tai hoitokunta, joka on valittu hoitamaan tiekunnan asioita.¹⁹⁴

Kunnossapitovastuun laiminlyönnestä aiheutuneesta vahingosta vastaa pääasiassa tiekunta. Ellei tiekuntaa ole perustettu, tieosakkaat ovat yhdessä vastuussa mahdollisesta vahingonkorvauksesta. Korvausvelvollisuus kohdistuu niihin tahoihin, jotka ovat olleet tieosakkaita vahinkotapahtuman sattuessa. Mikäli osakas on vaihtunut kiinteistön omistajanvaihdoksen vuoksi, myös uusi omistaja on yksityistielain 74 §:n mukaan vastuussa velvoitteista, jotka ovat syntyneet edellisen omistajan aikana. Ulkopuolisille tieosakkaat

¹⁹³ Hahto 2008, s. 249 sekä HE 36/1961 vp, s. 2.

¹⁹⁴ Hahto 2008, s. 250.

maksavat yhteisvastuullisesti, mutta keskenään he vastaavat siinä suhteessa kuin he ovat velvollisia osallistumaan kyseessä olevan tien tienpitoon.¹⁹⁵

Tiekunnaksi järjestäytymättömien tieosakkaiden keskinäisissä suhteissa on vielä huomattava yksityistielain 71 §. Säännöksen mukaan tienpitoa koskeva toimenpide on tieosakasta sitova vain, mikäli siitä on sovittu. Useimmiten kunnossapidon puutteet kuitenkin johtuvat laiminlyönneistä, jolloin kaikki tieosakkaat ovat yhteisvastuussa vahingosta.¹⁹⁶ Näin ollen mainittu lainkohta tulee vain harvoin sovellettavaksi.

Yksityisen tienpitäjän vahingonkorvausvastuu on katujen ja yleisten teiden tapaan sidoksissa siihen, mitä kunnossapitovelvollisuuden sisällöksi on määritelty. Yksityisten teiden kuntoa ei kuitenkaan arvioida yhtä tiukasti kuin yleisten teiden, joiden tulee olla yleistä liikennettä tyydyttävässä kunnossa. Yksityistielain 7 §:n mukaan tie on pidettävä sellaisessa kunnossa kuin sen tarkoitus ja siitä tuleva hyöty edellyttävät ottamalla kuitenkin huomioon, ettei kunnossapidosta aiheudu tieosakkaalle kohtuuttomia kustannuksia. Korvausvelvollisuuden syntymiseksi vahingonaiheuttajan toiminnan tulee olla tuottamuksellista, minkä lisäksi muiden korvausvastuun edellytysten tulee täyttyä.¹⁹⁷

Vahingonkärsineen oikeus saada vahingonkorvausta voi perustua vahingonkorvauslakiin tai sopimusperusteiselle vahingonkorvausvastuulle. Vastuuperusteen valinta on sidoksissa vahingonkärsineen asemaan sekä siihen, miten tienpito on järjestetty. Mikäli tienpito on sopimuksella toteutettu niin, että kukin tieosakas on vastuussa tietyn tienosan kunnossapidosta, voi vahinkoa kärsinyt toinen tieosakas vaatia korvausta siltä tieosakkaalta, jonka alueella vahinko on sattunut tien riittämättömän kunnan vuoksi. Vastuu on tällaisessa tilanteessa sopimusperusteista vahingonkorvausvastuuta. Mikäli tienpito on järjestetty siten, että tieosakkaat ovat vapaamuotoisesti sopineet tien kunnossapidosta perustamatta tiekuntaa esimerkiksi kuka ehtii –periaatteella tai talkootyönä, niin pääsääntöisesti toinen tieosakas ei voi vaatia vahingonkorvausta toisilta tieosakkailta. Tämä johtuu siitä, että vahinko on yhtälailla seurausta hänen omasta kuin muiden osakkaiden laiminlyönnistä tai virheellisestä kunnossapitotoimenpiteestä.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Hahto 2008, s. 250 - 251.

¹⁹⁶ Hahto 2008, s. 251.

¹⁹⁷ Hahto 2008, s. 251 - 252.

¹⁹⁸ Hahto 2008, s. 257 - 258. Ks. myös jäljempänä jakso 4.6.2 sekä KKO 1995:169, joissa vastuuasetelmat ovat samansuuntaisia kuin tässä kappaleessa esitetyt.

Tiekunnan ulkopuolisen tienkäyttäjän vahingonkorvausvaatimus tien kunnossapidon puutteiden perusteella kohdistuu aina tiekuntaan. Mikäli tiekuntaa ei ole perustettu vaatimus on kohdistettava kaikkiin tieosakkaisiin yhteisesti. Sanottu pätee myös silloin, kun tieosakkaat tai tiekunta ovat päättäneet jakaa tienpidon osaksi tai kokonaan tieosakkaiden vastuulle. Kyse on osakkaiden välisestä keskinäisestä sopimuksesta, jolla ei voida heikentää kolmannen asemaa. Tieosakkaan ulkopuoliselle aiheutunut vahinko on pääsääntöisesti vahingonkorvauslain mukaista vastuuta.¹⁹⁹ Sopimusperusteinen vastuu ulkopuoliselle aiheutuneesta vahingosta voi kuitenkin tulla kyseeseen tilanteessa, jossa kaikki tieosakkaat tai tiekunta ovat tehneet sivullisen kanssa sellaisen tienkäytösopimuksen, jolla on sitouduttu lakimääräistä velvoitteita ankarampaan kunnossapitovastuuseen.²⁰⁰

4.4 Putoava lumi, jää ja muut esineet

Putoava lumi, jää ja muut esineet voivat aiheuttaa vakavia vaaratilanteita pihalla tai kulkureitillä liikkujille. Järjestyslain 5 §:ssä on asetettu rakennuksen tai rakennelman omistajalle tai haltijalle taikka hänen edustajalleen velvollisuus huolehtia siitä, ettei putoava lumi, jää tai muu esine aiheuta vaaraa ihmisille tai omaisuudelle. Vastuutahojen piiri on tältä osin laajempi kuin muutoin, koska se ei rajoitu omistajaan tai pysyvään haltijaan. Rakennuksen haltijalla tarkoitetaan esimerkiksi asunto-osakeyhtiön hallitusta.²⁰¹

Hallituksen esityksen perusteella pykälän tarkoituksena on turvata erityisesti turvallinen kulku, eikä pykälän velvollisuuksia ole rajoitettu ainoastaan yleiseen paikkaan. Näin olleen esimerkiksi mittarinlukijan, postinkantajan tai muun henkilön ennalta määräämätön, laillinen kulku pihalla tulee turvata. Velvollisuus saattaa edellyttää esimerkiksi rakennuksen läheisyydessä sijaitsevan kulku- tai oleskelupaikan eristämistä puomeilla silloin, kun on vaarana, että lunta tai jäätä putoaa. Velvollisuuden täyttäminen saattaa edellyttää myös katolla olevan lumen tai jään hallittua poistamista. Säännös koskee myös muita katolta mahdollisesti tippuvia esineitä ja aineita kuten tiilenkappaleita.²⁰²

Etenkin sulamisvaiheessa lumi ja jää saattavat lähteä liikkeelle rakennuksen katolta ja pudota alas. Tästä aiheutuneet vahingot ovat yleensä ennakoitavia, koska sulamisvaikutus

¹⁹⁹ Tuori kuitenkin esittää, että tieosakkaalta tienkäyttöoikeutensa johtava ulkopuolinen voi vaatia korvausta hänen ja tieosakkaan välisen sopimusvastuun perusteella tai vaihtoehtoisesti vahingonkorvauslain nojalla. Esimerkkinä hän mainitsee postinjakajan tai tieosakkaan asiakkaat. Ks. tästä Tuori 2000, s. 279 - 280.

²⁰⁰ Hahto 2008, s. 258 - 260. Ks. myös jaksossa 4.6 esitetty.

²⁰¹ HE 20/2002 vp, s. 35.

²⁰² HE 20/2002 vp, s. 35 - 36.

on yleisesti tunnettu ja talonomistajien on varauduttava lumen ja jään poistamiseen katolta.²⁰³ Tälle kannalle päädyttiin myös rikosoikeudellisessa ratkaisussa KKO 2007:62.

KKO 2007:62: Asunto-osakeyhtiön omistamassa rakennuksessa asioinut henkilö oli saanut surmansa jäälohkareen pudottua katolta hänen päähänsä. Kiinteistön hoito oli sopimuksella uskottu huoltoyhtiölle. Lumen ja jään poistamista katolta ei kuitenkaan ollut sisällytetty sopimuksessa lueteltuihin huoltoyhtiön tehtäviin. Kun vastuuta ei tältä osin ollut selvästi siirretty huoltoyhtiölle, asunto-osakeyhtiön tuli huolehtia tarvittaessa katon puhdistamisesta. Asunto-osakeyhtiön hallituksen puheenjohtaja tuomittiin kuolemantuottamuksesta, kun turvallisuusvelvoite oli laiminlyöty.

Ratkaisun perustelujen mukaan harkittaessa sitä, olisiko P:n pitänyt havaita vaaratilanne ja ryhtyä toimenpiteisiin vahinkojen torjumiseksi, lähtökohdaksi on otettava sääolosuhteet, joiden vallitessa jään muodostuminen katolle ja räystäälle ei ole ollut yllättävää. Kysymys on ollut runsaan viikon kestäneestä sääjaksosta. Katon lumi- ja jäätilanteen tarkkailua olisi tässä tilanteessa tullut tehostaa tai ainakin ryhtyä varoittamaan rakennuksen käyttäjiä ja sen läheisyydessä liikkuvia.

Päinvastaiseen lopputulokseen on päädytty ratkaisussa KKO 1958 II 38, jossa kadulle jalkakäytävän viereen pysäytettynä ollut auto oli vaurioitunut talon katolta pudonneesta lumesta. Kiinteistön omistajaa ja sen isännöitsijää vastaan ajettu vahingonkorvauskanne hylättiin, kun isännöitsijän katsottiin riittävällä joutuisuudella ryhtyneen vahinkojen estämistä tarkoittaviin toimiin asetuttamalla, kun lumenluojia ei heti ollut saatavissa, talon katuosuuksien kohdalle jalkakäytävälle suojapuomit, joita oli pidettävä myös ajoradalla liikkuville osoitettuna riittävänä varoituksena siitä, että lunta saattoi pudota katolta.

Niin ikään vastuusta vapauttavaan lopputulokseen on päädytty rikosoikeudellisessa ratkaisussa Turun HO 11.4.2014 nro 116434, jossa A oli menehtynyt As Oy P:n katolta pudonneen jäälohkareen vuoksi. A oli kävellyt jalkakäytävällä, kun As Oy P:n katolta oli tippunut jäätä hänen päälleen. Hovioikeus hylkäsi As Oy P:n hallituksen puheenjohtajaa sekä isännöitsijää vastaan nostetut syytteet kuolemantuottamuksesta, koska he eivät olleet huolimattomuudellaan aiheuttaneet A:n kuolemaa. Aiheutunut seuraus on hovioikeuden mukaan vallinneissa olosuhteissa ja varoituksen järjestäminen huomioon ottaen ollut sillä tavalla yllätyksellinen, että kysymys on ollut tapaturmasta.

Perusteluissaan hovioikeus toteaa, että jalkakäytävän eristäminen oli tapauksessa huolellisesti järjestetty. Vaara-alue oli myös merkitty niin laajaksi kuin ilman viranomaisen lupaa oli mahdollista tehdä. Myöskään jäänpoistoa ei ole katsottu suoritettuna riittämättömällä tavalla, eikä jään putoamisen ole katsottu olleen aikaisemman lumenpudotustyön ajankohtaan tai sääolosuhteisiin nähden ennalta arvattavissa. Lisäksi hovioikeus toteaa, että vallinneet sääolosuhteet eivät ole antaneet aihetta välittömään lumenpudotukseen ryhtymiseen eikä valokuvien perusteella todettu lumen vähäisyys katolla ole välttämättä edellyttänyt lumenpudotustöihin ryhtymistä. Hovioikeus on myös arvioinut, että A olisi kävellyt varoitusnauhan

²⁰³ Hahto 2008, s. 199.

myötäisesti siten, että hänen kulkureittinsä olisi mahdollisesti ollut osittain vaara-alueella.

Vastuusta vapauttavista päätöksistä voidaan havaita, että mikäli lunta tai jäätä ei voida välittömästi poistaa rakennuksen omistajasta riippumattomasta syystä, on vaaranpaikka silloin viipymättä merkittävä. Rakennuksen omistajasta riippumaton syy voi olla esimerkiksi se, että ammattitaitoista lumen tai jään pudottajaa ei ole välittömästi saatavilla. Riittäviä väliaikaisia varoitusmerkkejä ovat ainakin kieltokyltit, puomit sekä vaara-alueen rajaaminen nauhalla. Näin toimittaessa rakennuksen omistajan, haltijan tai edustajan voidaan katsoa täyttäneen huolellisuusvelvollisuutensa. Tämä toimenpide vapauttaa hänet vastuusta, koska hänen viaksi ei voida lukea huolimattomuutta tai laiminlyöntiä.

Selvää on, että mitä enemmän varoitusmerkkejä asennetaan vaara-alueelle, sitä suurempi on talonomistajan oma huolellisuus, jolloin vahingon sattuessa riski korvausvelvollisuudesta vähenee. Vallitsevaa oikeustilaa vahvistaa seuraava Vakuutuslautakunnan antama ratkaisusuositus, jossa on kyse samasta asiasta kuin yllä esitellyssä Turun hovioikeuden antamassa tuomiossa nro 116434. Vakuutuslautakunta on arvioinut asiaa siviilioikeudellisesta näkökulmasta ja päätenyt siihen, että kiinteistönomistaja ei ole laiminlyönyt huolellisuusvelvollisuuttaan.

VKL 643/14: Vahingonkorvauslain tarkoittamaa korvausvastuuta ei ole asetettu rakennuksen omistajalle, jossa vahingonkärsijä A oli menehtynyt 3.3.2012 As Oy P:n katolta 2.3.2012 pudonneen jäälohkareen vuoksi. Hän oli kävellyt jalkakäytävällä, kun As Oy P:n katolta oli tippunut jäätä A:n päälle. Jäälohkareet olivat noin 5-10 senttimetriä halkaisijaltaan. Taloyhtiön toimesta jalkakäytävällä oli noin 50 metrin matkalla kaksi noin kahden metrin mittaista puomia ja muovinauhaa.

Perusteluissaan vakuutuslautakunta toteaa, että vahingonkorvausoikeuden vakiintuneiden periaatteiden mukaan kiinteistön ylläpitäjällä on tavanomaista tuottamustavastuuta ankarampi vastuu. Vahingonkärsijän suojaa on vahvennettu, mutta vastuu ei kuitenkaan ole tuottamuksesta riippumattomasta ankarasta vastuusta. Kiinteistön ylläpitäjän katsotaan toimivan korostetun huolellisuusvelvoitteen alaisena. Kiinteistön ylläpitäjän tulee hoitaa kiinteistöä siten, ettei kiinteistön käyttäjän turvallisuus vaarannu. Näyttövelvollisuus tilojen turvallisesta kunnosta on ylläpidosta vastuussa olevalla.

Edelleen lautakunta toteaa, että kiinteistönomistajan ensisijainen velvollisuus on poistaa putoavan lumen tai jään aiheuttama vaaratekijä. Kyseessä olevassa tapauksessa lunta ja jäätä on pudotettu edellisen kerran katolta vain reilu viikko ennen vahinkoa, eikä myöskään sääolosuhteissa ollut tapahtunut mitään sellaista, mikä olisi antanut aihetta epäillä katolle kertyneen lisää lunta ja jäätä siinä määrin, että pudotukseen olisi ollut aihetta ryhtyä uudelleen. Niin ikään kiinteistönomistaja on ryhtynyt välittömästi toimiin vaaran poistamiseksi, havaitessaan tapahtumapäivän aamulla jään aiheuttamia ääniä. Edellä mainituin perustein Vakuutuslautakunta

katsoo, ettei kiinteistönomistajan voida katsoa laiminlyöneen huolellisuusvelvoitettaan tässä tapauksessa.

4.5 Kiinteistöllä olevat puut

Kiinteistöllä olevat puut voivat aiheuttaa vaaratilanteita, kun ne kaatuvat tai niistä putoaa oksia. Koska kiinteistönomistajalla ei ole tuottamuksesta riippumatonta vastuuta, ei hän vastaa terveen puun tai oksan aiheuttamasta vahingosta. Mikäli näin käy, on kyseessä ennalta-arvaamaton tapahtuma, johon kiinteistönomistajan ei tarvitse varautua. Tapahtuma luokitellaan tällöin tapaturmaksi, joka ei perusta vahingonkorvauslain tarkoittamaa korvausvastuuta kiinteistönomistajalle.

Vastuuta puiden kunnosta arvioidaan sen perusteella, onko riski etukäteisarvioinnin valossa ollut niin suuri vahingon sattumisesta, että tietty puu olisi pitänyt kaataa. Tällaisen riskin on oltava suurempi kuin tavanomainen riski siitä, että myös terve puu voi kaatua rajussa myrskyssä. Jotta kiinteistönomistajalle syntyisi korvausvastuu, niin hänen puolelleen on oltava jokin tuottamuksen perustava seikka.²⁰⁴

Ratkaisussa KKO 1982 II 162 kaupungin oppikoulutarkoituksiin vuokraamalla tontilla ollut lahonnut puu oli kaatunut ja sen alle jäänyt koululainen loukkaantunut. Kun ei ollut näytetty kaupungin taholta ilmenneen tuottamusta, kaupunkia vastaan ajettu vahingonkorvauskanne hylättiin.

Korkein oikeus perusteli tuottamuksen puuttumista sillä, että se katsoi jääneen näyttämättä, että kaupungille olisi yhtiön toimesta ilmoitettu puheena olevasta lahonneesta puusta tai tontilla olevista muistakaan puista niin, että kaupungin olisi pitänyt ymmärtää lahonneen puun kaatumisvaara. Jutussa ei ollut ilmennyt muitakaan seikkoja, joiden johdosta kaupungin olisi pitänyt havaita tontilla kasvavista puista aiheutuva vaara ja ryhtyä toimiin vaaran torjumiseksi tai joiden johdosta kaupunki muutoin olisi vastuussa kysymyksessä olevien vahinkojen korvaamisesta.

Kiinteistönomistaja on niin ikään vapautettu korvausvastuusta kaatuneen puun aiheuttamasta vahingosta Vakuutuslautakunnan antamassa ratkaisusuosituksessa VKL 126/14.

VKL 126/14: A Oy:n omistamalla kiinteistöllä sijainnut iso puu kaatui 28.11.2013 kiinteistöllä olleen rakennuksen ja kolmen pihalla pysäköitynä olleen auton päälle. Korvausta autojen vahingoista haettiin A Oy:n kiinteistönomistajan vastuuvakuutuksesta.

Lautakunta toteaa, että kiinteistönomistajalla on korostunut velvollisuus huolehtia kiinteistön turvallisuudesta. Kiinteistönomistajan vastuuta arvioitaessa ratkaisevaa on, onko puun kuntoon tai ominaisuuksiin liittyvä vaaratekijä ollut kiinteistön-

²⁰⁴ Hahto 2008, s. 202 - 203.

omistajan havaittavissa ennen vahinkoa. Lähtökohtana on se, että jos kiinteistönomistajalla ei puun ulkonäön tai iän perusteella ole ollut syytä epäillä puun kuntoa, ei kiinteistönomistaja ole vastuussa puun kaatumisesta aiheutuneesta vahingosta, vaikka puun sittemmin todettaisiinkin olleen vaurioitunut.

Kiinteistönomistajalla ei ole yleistä velvollisuutta ilman erityistä syytä (esimerkiksi puun ulkoisesti heikentynyt kunto) tarkastuttaa kiinteistöllä kasvavien puiden kuntoa ammattilaisilla. Vakuutuslautakunta katsoo, ettei kaatuneen puun vahinkoa edeltänyt ulkoinen kunto ole edellyttänyt puun kaatamista tai sen erityistä tarkastuttamista. Kiinteistönomistajalla ei myöskään ole ollut syytä ennakoida, että ulkoisesti hyväkuntoisen näköinen puu kaatuisi myrskyssä. Kiinteistönomistaja A Oy on lautakunnan käsityksen mukaan osoittanut toimineensa puun kunnon tarkailun osalta huolellisesti. Näin ollen A Oy ei ole B:n auton vahingosta korvausvastuussa.

Kiinteistönomistajan tuottamuksen todentamisessa on ainakin kahden edellytyksen täyttyvä. Ensinnäkin vahinkoa aiheuttaneen puun on pitänyt olla sillä tavoin viallinen, että riski sen kaatumisesta on ollut merkittävästi suurempi kuin terveen puun kohdalla. Toiseksi puun viallisuuden on joko pitänyt olla kiinteistönomistajan silmämääräisesti havaittavissa tai tällä on täytynyt olla velvollisuus tutkia tai tutkituttaa kiinteistöllä olevat puut ja poistaa epäterveet yksilöt. Huolellisuustason mittapuuna on tavanomainen huolellisuusstandardi, joten kiinteistönomistajalta ei vaadita esimerkiksi biologin koulutusta. Korvausvastuun edellytyksenä on lisäksi se, että puiden vikojen tulee olla päällepäin silmämääräisesti havaittavissa. Näin ollen puita ei tarvitse tarkistaa sisältäpäin piilevän vian varalta.²⁰⁵

4.6 Vastuutaho kunnossapitotehtävien siirron johdosta

Useissa tapauksissa kiinteistön tai rakennuksen omistaja ei hoida kunnossapitoon ja korjaamiseen liittyviä tehtäviä itse, vaan nämä tehtävät siirretään toisen tahon hoidettavaksi. Etenkin silloin, kun kiinteistönomistaja on asunto-osaakeyhtiö tai muu yhtiö, niin kunnossapito siirretään usein talonmiehelle, huoltoyhtiölle tai isännöintitoimistolle. Erityisosaamista vaativia korjaustehtäviä varten palkataan tavallisesti alan ammattilainen.

Tehtävien delegointi ei kuitenkaan tarkoita, että velvoitteiden laiminlyöntitapauksessa vastuu kolmannelle siirtyisi kiinteistönomistajalta tämän sopimuskumppanille. Omistaja on siten vastuussa kunnossapidon toteuttamisesta myös silloin, kun konkreettinen toteutus on annettu toisen tehtäväksi.²⁰⁶ Tämä johtuu klassisen sopimusoikeuden yhdestä pe-

²⁰⁵ Hahto 2008, s. 201 - 203.

²⁰⁶ Hahto 2008, s. 209.

ruslähtökohdasta, jonka mukaan sopimus ymmärretään oikeusjärjestelmässämme kahdenkeskisenä oikeustoimena, mikä merkitsee sitä, että sopimus perustaa oikeuksia ja velvollisuuksia ainoastaan sen välittömille sopijapuolille.²⁰⁷ Tästä seuraa, että kaikkien muiden relaatioiden välillä vallitsevat pelkät deliktuaaliset velvoitteet.²⁰⁸

Sopimuksella osapuolille perustetut velvoitteet ovat luonteeltaan sellaisia, joihin vain velvoittautuneen vastapuolella on oikeus vedota. Sivullisella ei muuten kuin erityistilanteissa voi olla oikeutta vaatia sopijapuolia toimimaan keskinäisen sopimuksensa mukaisesti. Tämä sääntö voidaan johtaa *sopimusvapauden* periaatteen keskeisestä elementistä, jonka mukaan osapuolet voivat keskenään päättää suoritusvirheen seurauksista. Sopimusvaikutusten rajoittuminen kaksiasiansuhteeseen on olennainen osa myös Common law –alueen sopimusoikeutta. *Common law* –maissa ilmiöstä käytetään termiä *privity of contract*.²⁰⁹

4.6.1 Toimeksisaajan vastuu

Tehtävän toimeksisaanut ja sen täyttämättä jättänyt voi joutua korvausvastuuseen kiinteistön tai rakennuksen omistajan ohella, jos hän on omistajaorganisaation työntekijä. Tällöin sovelletaan tavanomaisia vahingonkorvauslain 3 luvun säännöksiä korvausvastuun jakautumisesta työntekijän ja työnantajan välillä. Korvausta on siten haettava ensisijaisesti työnantajalta, joka on myös ensisijainen vastuutaho. Työntekijä voi joutua korvausvastuuseen mikäli hän työssään aiheuttaa vahingon virheellään tai laiminlyönnillään.²¹⁰

Rakennuksen tai kiinteistön omistajan ja toimeksiantosopimuksen saaneen tahon välisessä suhteessa sovelletaan sopimusperusteista vahingonkorvausvastuuta, johon vahingonkorvauslaki ei sovellu. Sopimuskumppaneiden välistä korvausvastuuta on siten arvioitava sopimusvastuun oppien mukaisesti. Korvausvastuu voi kuitenkin kanavoitua sopimuksenmukaiset tehtävät laiminlyöneelle, mutta sillä ei ole vaikutusta vahingonkärsijän ja omistajan väliseen oikeussuhteeseen.²¹¹

Toimeksiantosopimuksen sisältö ja sen rikkominen on perustana sopimusperusteiselle vahingonkorvausvastuulle. Edellä on todettu, sopijapuoli ei vastaa sopimusvelvoitteiden

²⁰⁷ Norros 2007, s. 1.

²⁰⁸ Hemmo 1998, s. 253.

²⁰⁹ Norros 2007, s. 1 - 2.

²¹⁰ Hahto 2008, s. 210.

²¹¹ Hahto 2008, s. 209.

täyttämisestä suhteessa kolmanteen, joten kunnossapidon puutteiden vuoksi vahinkoa kärsineet voivat vaatia korvausta normaaliin tapaan kiinteistön tai rakennuksen omistajalta vahingonkorvauslain mukaisesti.²¹² Näin ollen vahingonkärsijän on nostettava mahdollinen vahingonkorvauskanne kiinteistön omistajaa vastaan, vaikka kiinteistön kunnossapitotehtävät olisivatkin sopimuksella uskottu toisen tahon hoidettavaksi. Kun osapuolten välillä ei ole sopimussuhdetta eikä muutakaan erityissuhdetta, on selvää, että vahingonkärsijä voi vedota ainoastaan sopimuksenulkoisiin normeihin.²¹³

Esimerkkinä voidaan ajatella tilannetta, jossa asunto-osakeyhtiö B:n piha-alueella jalan liikkuva A liukastuu ja loukkaantuu puutteellisen talvikunnossapidon johdosta. Asunto-osakeyhtiöllä ja kiinteistöhuolto-yhtiö C:llä on voimassa oleva sopimus, jolla kiinteistön piha-alueen kunnossapito on uskottu huolto-yhtiön hoidettavaksi. Tilanteessa A:n on kohdistettava korvausvaatimuksensa asunto-osakeyhtiö B:hen vahingonkorvauslain mukaisesti.²¹⁴

Entä miten on arvioitava tilannetta, jossa yllä kerrotun vahinkotilanteen vahingonkärsijänä onkin asunto-osakeyhtiö B:n asukas, hallituksen jäsen ja osakkeenomistaja D. Onko oikea tulkinta tällöin, että D on osakasasemansa perusteella sitoutunut B:n ja C:n väliseen kunnossapitosopimukseen, koska hän on ollut myötävaikuttamassa huoltosopimuksen syntyyn. Näin ollen D ei voisi hakea korvausta asunto-osakeyhtiöltä vahingonkorvauslain mukaan, vaan hänen olisi vaadittava korvausta sopimusrikkomuksen perusteella kiinteistöhuolto-yhtiö C:ltä.

Osakeyhtiöiden keskeisenä periaatteena pidetään yleisesti sitä, että yhtiö vastaa itsenäisenä oikeussubjektina omista sitoumuksistaan yksin omalla erillisvarallisuudellaan, eivätkä sen osakkeenomistajat taikka sen orgaaneissa toimineet henkilöt ole vastuussa yhtiön velvoitteista.²¹⁵ Kääntäen tämä tarkoittanee sitä, että D ei ole asemansa perusteella tullut osaksi B:n ja C:n välistä sopimusta, jolloin sopimusvaikutukset rajoittuisivat ainoastaan B:n ja C:n väliseen kaksiasianosaissuhteeseen. Näin ollen D:n olisi haettava korvausta vahingosta A:n tapaan asunto-osakeyhtiöltä.

Vastuutahoarvioinnissa on myös huomattava katujen ja eräiden yleisten alueiden kunnossapidosta annetun lain säännökset. Lain 4 §:n mukaan tontinomistajan velvollisuutena on pitää tontin kohdalla oleva jalkakäytävä käyttökelpoisena sekä huolehtia tontille johtavan

²¹² Hahto 2008, s. 211.

²¹³ Hemmo 1998, s. 328.

²¹⁴ Ks. esimerkiksi VKL 422/13.

²¹⁵ Laine 2011, s. 164.

kulkutien kunnossapidosta. Hallituksen esityksessä on nimenomaisesti todettu, että kadunkunnossapitolain mukainen kunnossapitovastuu ja laiminlyönnistä seuraava vahingonkorvausvastuu säilyvät niistä lain mukaan vastaavalla, vaikka työ teetetäisiin sopimukseen perustuen muilla. Tähän voidaan varautua sopimukseen otettavilla ehdoilla.²¹⁶

4.6.2 Vastuutaho kun osakkaat tai asukkaat huolehtivat itse kunnossapidosta

Toisinaan varsinkin pienissä taloyhtiöissä asetelma on sellainen, että omistajalle kuuluvia kiinteistönhoito- ja huoltotehtäviä siirretään kustannusten säästämiseksi osakkeenomistajille tai vuokralaisille. Kiinteistön hoito- ja huoltotyöt voi esimerkiksi olla järjestetty siten, että taloyhtiön asukkaat hoitavat kunnossapitoon liittyvät tehtävät talkootyönä kuka ehtii -periaatteella tai asukkaiden kesken on nimenomaisesti sovittu erillisistä huoltovastuujaoista. Tämänkaltaiset järjestelyt muuttavat vastuusuhteita asukkaiden ja osakkaiden kohdalla.

Selvää on, että edellisessä kappaleessa kuvattu asukkaiden välinen sopimus ei poista kiinteistön tai rakennuksen omistajan vastuuta kolmatta kohtaan, joten sivulliseen nähden oikea vastuutaho on edelleen asunto-osakeyhtiö. Sen sijaan järjestely muuttaa osakkaiden asemaan siinä tapauksessa, että jollekulle heistä aiheutuu vahinko puutteellisen kunnossapidon johdosta. Mikäli tehtävät on siirretty kaikille osakkeenomistajille tai asukkaille yhteisesti, kukin on yhtä lailla itse vastuussa vaaratekijästä eikä siitä syystä ole oikeutettu korvaukseen vahingon sattuessa.²¹⁷ Sanottua tukee korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö.

KKO 1995:169. Asunto-osakeyhtiön osakkaat olivat sopimansa mukaisesti noudattaneet järjestelyä, että muun ohella pihan hiekoittamisesta kustannusten säästämiseksi huolehtivat osakkaat talkootyönä. Yhtiön ei katsottu olevan järjestelyyn suostuneelle osakkaalle vastuussa vahingosta, joka oli aiheutunut tämän liukastumisesta yhtiön hiekoittamattomalla pihatiellä.

Jos asunto-osakeyhtiön kunnossapitotehtävät on järjestetty asukkaiden kesken siten, että asukkaille on määrätty ennalta sovitut ja nimenomaiset kunnossapitovuorot muuttuu vastuutahoasetelma jälleen. Tilanteessa kiinteistönomistaja vastaa edelleen kolmannelle aiheutuneesta vahingosta. Sopimuspuolten välisissä suhteissa kukin sopimuskumppani on vastuussa hänelle uskottujen tehtävien täyttämisestä. Mikäli vahinko sattuu toisen sopija-

²¹⁶ HE 281/2004 vp, s. 17.

²¹⁷ Hahto 2008, s. 212.

puolen laiminlyönnin vuoksi ja vahingonkärsinyt on kunnossapitosopimukseen sitoutunut osakas, on vahingonkärsineellä oikeus vaatia tältä korvausta.²¹⁸ Korvauksen perustana on tällöin sopimusperusteinen vahingonkorvausvastuu.

Uudistunut asunto-osakeyhtiölaki astui voimaan 1.7.2010, ja sen 24 lukuun on kirjattu kattavat vahingonkorvausta koskevat säännökset. Asunto-osakeyhtiölain 24 luku soveltuu kuitenkin pääosin niihin tilanteisiin, joissa vahinko on aiheutettu yhtiölle tai muulle henkilölle rikkomalla asunto-osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen määräyksiä. Lainvalinnassa on lisäksi huomioitava jaksossa 2.2.1 käsitelty väistymisperiaate, jonka mukaan muussa laissa oleva säännös vahingonkorvausvelvollisuudesta syrjäyttää kaikki vahingonkorvauslain säännökset lukuun ottamatta vahingonkorvausoikeudessa voimassa olevia periaatteita.

Asunto-osakeyhtiölain vahingonkorvausta koskevan luvun tarkoituksena on, että vahingonkorvausvastuu asunto-osakeyhtiön osapuolten välisissä suhteissa eli lähinnä yhtiön, osakkeenomistajien ja johdon kesken määräytyisi asunto-osakeyhtiölain perusteella mahdollisimman kattavasti. Luvun säännösten ei kuitenkaan ole tarkoitettu sulkevan pois muuta vahingonkorvausvastuuta, kuten esimerkiksi sopimusperusteista vastuuta tai vahingonkorvauslakiin perustuvaa vastuuta.²¹⁹ Vahingonkorvausjärjestelmän lähtökohdasta poiketen, monet asunto-osakeyhtiölain vahingonkorvausta koskevat säännökset perustuvat tuottamusolettamaan.²²⁰ Esimerkiksi lain 24 luvun 6 §:n 2 momentin mukaan jos vahinko on aiheutettu rikkomalla yhtiöjärjestyksen määräystä, vahinko katsotaan aiheutetuksi huolimattomuudesta, jollei yhtiö osoita menettelleensä huolellisesti.

Asunto-osakeyhtiölain säännöksistä ja osakeyhtiöoikeudellisesta periaatteesta seuraa, että omistajan edustajat eivät voi joutua henkilökohtaiseen vahingonkorvausvastuuseen suhteessa vahingonkärsijään. Omistajan edustajat toimivat ainoastaan yhtiön nimissä, jolloin oikea vastuutaho on yhtiö. Järjestyslain 5 §:stä seuraa kuitenkin merkittävä poikkeus tästä säännöstä. Lainkohdan mukaan myös omistajan edustajalla on velvollisuus huolehtia siitä, että rakennuksesta ei pääse tippumaan lunta, jäätä tai vieraita esineitä. Säännöksellä on siten asetettu velvoite edustajalle henkilökohtaisesti, ja sen rikkominen voi perustaa vahingonkorvausvastuun omistajan lisäksi suoraan edustajalle.²²¹

²¹⁸ Hahto 2008, s. 213.

²¹⁹ HE 24/2009 vp, s. 269 - 270.

²²⁰ Ks. edellä jakso 2.3, jossa todetaan, että vahingonkorvausjärjestelmän lähtökohta on korvauksettomuusolettama.

²²¹ Hahto 2008, s. 210 - 211.

Kiinteistön tai rakennuksen vuokraaminen ei siirrä kaikkia omistajalle kuuluvia velvoitteita vuokralaiselle. Ensinnäkin rakennuksen tai piha-alueen puutteet jäävät vuokranantajan vastuulle. Vuokranantaja on siten vastuussa esimerkiksi rakennuksessa olevista vioista ja puutteista. Lisäksi vuokranantaja vastaa kiinteistön kulkureittien perustuksista ja vastaavista seikoista. Vuokralainen vastaa kuitenkin aina suorittamistaan muutostöistä, omasta toiminnastaan johtuvista turvallisuusriskeistä sekä kiinteistön säännölliseen kunnossapitoon liittyvistä tehtävistä.²²²

Vuokralaisen on vielä huomioitava, että järjestyslain 5 § koskettaa myös häntä. Näin ollen vuokralaisen on huolehdittava siitä, ettei rakennuksesta tai muusta vastaavasta paikasta putoava lumi, jää tai muu esine aiheuta vaaraa ihmisille tai omaisuudelle. Vuokralaisella on lisäksi velvollisuus poistaa muitakin ennakoitavissa olevia vaaratekijöitä. Vuokralaisella ei välttämättä ole oikeutta tehdä mitä tahansa muutoksia vuokraomaisuuteen, mutta hän täyttää huolellisuusvelvollisuutensa ilmoittamalla vuokranantajalle vaaratekijästä ja ehkäisemällä välitön vahinkoriski esimerkiksi vaarasta varoittamisella.²²³ Epäselvyyksien välttämiseksi, kiinteistön vuokrasopimukseen on syytä kirjata vuokralaisen vastuulle kuuluvat kunnossapitotehtävät.

²²² Hahto 2008, s. 213 - 214.

²²³ Hahto 2008, s. 214.

5 Loppupäätelmät

Sopimuksen ulkoisen vastuumuodon tärkeimpiä kysymyksiä on tuottamusvastuun ja tuottamuksesta riippumattoman vastuun välinen suhde.²²⁴ Näiden vastuumuotojen väliin jäävää vahingonkorvauksen aluetta nimitetään vakiintuneesti korostuneeksi huolellisuusvelvollisuudeksi. Koska korostuneella huolellisuusvelvollisuudella on läheisiä liittymäkohtia kumpaankin edellä mainittuun vakiintuneeseen vastuumuotoon, on lukijan syytä tuntea tavanomaisen tuottamusvastuun ja tuottamuksesta riippumattoman vastuun peruslähtökohdat. Kun lukija hahmottaa nämä vahingonkorvausoikeudessa jo vakiintuneet vastuumuodot, on hänen helpompi hahmottaa myös korostuneen huolellisuusvelvollisuuden aluetta. Tämän vuoksi tutkielmassa on perehdytty varsin perusteellisesti näihin vahingonkorvausoikeudessa asemansa jo vakiinnuttaneiden vastuumuotojen teoriaan.

Koska tuottamusvastuun ja tuottamuksesta riippumattoman vastuun välistä suhdetta pidetään yleisesti tärkeänä, on selvää, että vastuumuoto joka vahingonkorvausoikeudellisten vastuuperusteiden kentässä asettuu näiden kahden vastuumuodon väliin, on yhtälailla tärkeä. Voidaankin kysyä, onko korostunut huolellisuusvelvollisuus tuonut Suomen vahingonkorvausoikeuteen mukanaan uuden korvauslinjan jo vakiintuneiden ja yleisesti hyväksyttyjen tuottamusvastuulinjan ja tuottamuksesta riippumattoman vastuun linjan rinnalle.

Tavanomainen tuottamusvastuu on vahingonkorvausoikeudessa korvausvastuun perustava lähtökohta ja pääsääntö. Se kattaa lievän, tavallisen ja törkeän ja vahingon aiheuttamisen. Lisäksi tahallinen vahingonaiheuttaminen on usein luettu kuuluvaksi tuottamusvastuun piiriin laajassa mielessä. Sen sijaan tapaturmaisesti aiheutuneet vahingot eivät kuulu tuottamusvastuulinjan piiriin. Vahingonkorvauslain tarkoittaman korvausvastuun syntymisen kannalta ei ole merkitystä sillä, mikä on vahingonaiheuttajassa oleva tuottamuksen aste, koska jo lievä tuottamus täyttää vahingonkorvauslain tarkoittaman tuottamusedellytyksen. Tuottamusvastuussa vahingonkärsineelle asetetaan todistustaakka siitä, että vahingonaiheuttajan menettely on ollut huolimaton. Mikäli vahingonkärsinyt ei menesty tässä todistelussaan, ei vahingonkärsineen viaksi voi lukea tuottamusta, jolloin hän ei ole vastuussa vahingosta.

²²⁴ Hemmo ym. 2012, s. 553.

Tuottamuksesta riippumattomassa vastuussa vastuu syntyy vahingonaiheuttajalle vaikka hänen viaksi ei voitaisi lukea tuottamusta tai tahallisuutta. Näin ollen vastuu tuottamuksesta riippumattoman vastuun linjassa syntyy myös tapaturmaisesti aiheutuneista vahingoista. Näissä tilanteissa vahinkoa kärsineen ei tarvitse osoittaa vahingonaiheuttajan toimineen tuottamuksellisesti eli huolimattomasti tai muutoin moitittavasti. Sen sijaan korvausvastuun syntymiseksi riittää, että vahinkoa kärsinyt näyttää vahingon olevan seurausta korvausvelvollisen toiminnasta. Korvausvelvollinen voi vapautua vastuusta ainoastaan lähinnä *force majeure* -tyyppisten vahinko-olosuhteiden ollessa käsillä. Tuottamuksesta riippumaton korvausvastuulinja eroaa siten olennaisesti tuottamusvastuusta ja on selvästi ankarampaa vahingonaiheuttajan kannalta.

Korostunut huolellisuusvelvollisuus sijoittuu ankaruusarvioinnissa tuottamusvastuulinjan ja tuottamuksesta riippumattoman vastuun linjan väliin. Alueeseen lukeutuvissa vahinkotilanteissa on tyypillisesti kyse tilanteista, joissa vahinkoa kärsinyt on ollut asemassa, jossa hän on voinut perustellusti luottaa yleisön käyttöön tarkoitettujen tilojen ja erilaisten kulkuväylien riittävään turvallisuuteen. Vastuutahon katsotaan menettelleen tuottamuksellisesti, kun vahinko sattuu alueella, joka katsotaan kuuluvan korostuneen huolellisuusvelvollisuuden piiriin. Kyse on siten siitä, että tuottamus presumoidaan suoraan toiminnasta vastaavalle. Vahingonaiheuttaja voi vapautua korvausvastuusta, mikäli hän kykenee osoittamaan, että on toiminut riittävän huolellisesti, jotta vahingolta vältyttäisiin.

Tosin kuin tuottamuksesta riippumattomassa vastuussa, vahingonaiheuttajalla on korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella reaaliset mahdollisuudet vapautua korvausvastuusta osoittamalla, että menettely on ollut riittävän huolellista, jotta vahingoilta vältyttäisiin. Tämä erottaa sen tuottamuksesta riippumattomasta vastuusta, jossa tätä mahdollisuutta ei aina ole, vaan korvausvastuu voi aktualisoitua, vaikka vahingonaiheuttaja olisi toiminut niin huolellisesti kuin mahdollista.

Se mikä on vaadittava huolellisuuden taso, ratkaistaan tapauskohtaisen harkinnan perusteella. Selvää kuitenkin on, että aivan kaikkiin mahdollisiin toimiin ei toiminnan harjoittajan voida edellyttää ryhtyvän. Esimerkiksi kiinteistönomistajalta ei voida vaatia, että kiinteistön piha-alue on talviaikaan jatkuvasti hiekoitettuna ja lumet poistettuna. Sen sijaan huolellisuusarvioinnissa keskeistä on ennakoitavuus, jolla tarkoitetaan sitä, mihin tarvittaviin vahingon estämistoimiin kiinteistön omistajan voidaan edellyttää ryhtyvän.

Arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja ovat ainakin vuorokaudenaika, vallitseva säätila ja sen muutokset sekä muut vahingon olosuhteet.

Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alue voidaan toisinaan nähdä kohtuuttomana vahingonaiheuttajan kannalta. Tämä johtuu osaksi siitä, että korvauslinjaa sovelletaan usein sellaisilla elämänaluilla, jotka ovat välttämättömiä yhteiskunnan toimivuuden kannalta. Esimerkiksi elintarvikemyymälässä toiminnan harjoittajalla on vastuu siitä, että myymälässä asioiville ei aiheudu liukastumisvaaraa. Voidaan ajatella tilannetta, jossa myymälän asiakas pudottaa tyhjän muovipussin lattialle, johon toinen asiakas myöhemmin liukastuu ja sen seurauksena loukkaantuu. Toiminnan harjoittaja on vastuussa vahingosta, ellei hän kykene osoittamaan, että hän on ryhtynyt tarvittaviin toimiin vahingon välttämiseksi.

Sopimuksen ulkoisessa vahingonkorvausvastuussa on esitetyn perusteella löydettävissä tuottamusvastuulinja, korostuneen huolellisuusvelvollisuuden linja sekä tuottamuksesta riippumattoman vastuun linja. Olennaista on, että näillä linjoilla ei nähdäkseni ole liittynöjä toisiinsa, vaan niitä tulee korvausharkinnassa soveltaa erikseen. Tällöin vahingonkorvausprosessissa on huomioitava jokaiselle linjalle ominaiset vastuuperusteet sekä vastuusta vapautumisperusteet.

Vahingonkorvausoikeudellisessa harkinnassa on siten ensiksi selvitettävä, minkä korvauslinjan alle vahinkotilanne sijoittuu. Tämä ratkaistaan sillä perusteella, mihin korvauslinjaan vahinkoa aiheuttanut toiminta on vakiintuneesti katsottu kuuluvaksi. Esimerkiksi yleisötilaisuuden järjestäjän vastuuta on arvioitava korostuneen huolellisuusvelvollisuuden linjan mukaisesti, koska toiminta on oikeuskäytännössä ja –kirjallisuudessa vakiintuneesti katsottu kuuluvan korostuneen huolellisuusvelvollisuuden piiriin. Samasta syystä johtuen räjäytystyön suorittajan vastuuta on puolestaan arvioita tuottamuksesta riippumattoman vastuun linjan mukaisesti. Mikäli vahinkotilanne ei sovellu kumpaankaan edellä mainittuun korvauslinjaan, on sitä arvioitava tuottamusvastuun mukaisesti.

Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden osalta on huomattava, että tuottamusharkinnassa sovelletaan usein normiperusteista tuottamusarviointia rinnakkain yhdessä riskiperusteisen tuottamusarvioinnin kanssa.²²⁵ Normiperusteinen tuottamusharkinta on vahingonkorvausoikeuden sääntöjen mukaan ensisijainen suhteessa riskiperusteiseen, joten esimerkiksi kiinteistön omistajan vastuuta pohdittaessa on ensiksi pyrittävä löytämään jokin

²²⁵ Ks. edellä jakso 4.1

normi jota on rikottu. Normi voi olla lakitasoisesti velvoittava tai vaihtoehtoisesti esimerkiksi ammattikunnan sisällä yleisesti hyväksytty työohje tai muu viranomaisen antama määräys. Tämän jälkeen on pohdittava, mikä on toiminnasta vastaavan tai kunnossapitovelvollisen toiminnasta johtuva riskin määrä. Mitä pienemmäksi riskin määrä jää, sitä todennäköisempää on, että vastuuvollinen vapautuu korvausvastuusta.

Riskin määrää arvioitaessa voidaan perustelujen osalta saada arvokkaita tulkintaoppeja myös rikosoikeuden puolelta, milloin rikosasiassa on kysymys törkeän ja tavallisen tuottamuksen välisestä rajanvedosta. Vahingonkorvausoikeudellisessa ja rikosoikeudellisessa arvioinnissa on tosin huomattava, että kyse on kahdesta erilaisesta prosessista ja juridisesta jaottelusta, joten suoria tulkintaohjeita ei voi toisesta oikeudenalasta ottaa ratkaisun perustaksi, mutta arvioinnin lähtökohdaksi ne soveltuvat. Kun rikosoikeudessa ei tunneta tavallisen ja törkeän tuottamuksen välimuotoa, voidaan korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueen ankaroitetun tuottamusarvioinnin tulkintaan soveltaa rikosoikeuden törkeysarviointioppeja.

Vahingonkorvausoikeudellisessa törkeysarvioinnissa on huomattava, että vaikka teko katsottaisiin törkeäksi, noudatetaan korvausharkinnassa silti tuottamusvastuulinjan mukaista vastuuperustetta. Näin ollen sovellettavaksi tulisivat tavanomaiset vahingonkorvausoikeuden korvaussäännöt, eikä korostuneen huolellisuusvelvollisuuden linjan säännöt, vaikka tuottamuksen aste katsottaisiin törkeäksi. Siten vahingonkorvausprosessissa tulisi noudatettaviksi esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n 1 momentin mukainen kantajan todistustaakka.

Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella vastuussa olevalla taholla on realistiset mahdollisuudet vapautua korvausvastuusta, mikä erottaa alueen tuottamuksesta riippumattomasta vastuusta. Säännönmukaisesti vastuussa oleva taho voi vapautua korvausvastuusta, mikäli hän kykenee osoittamaan vahingon aiheutuneen poikkeuksellisesta ja ennalta-arvaamattomasta tai ylivoimaisesta tapahtumasta. Todistustaakkakysymyksillä on siten keskeinen merkitys korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella.

Vahingonkorvausoikeudessa pääsääntönä on, että vahingonkärsineen on näytettävä vahingonaiheuttajan tuottamus. Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella tilanne on kuitenkin päinvastainen. Vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 1 momentin korvausvastuun perustava tuottamus presumoidaan vahingonaiheuttajalle, jolloin vahingonaiheuttajan tulee kyetä näyttämään toimineensa huolellisesti, jotta hän välttäisi korvausvastuun. Tilan-

netta kutsutaan käännetyksi todistustaakaksi, jota sovelletaan vakiintuneesti sopimusperusteisessa vahingonkorvausvastuussa. Käännetty todistustaakka on nähdäkseni keskeisin korostuneen huolellisuusvelvollisuuden ominaispiirre.

Kuten jaksossa 3.2 on osoitettu, todistustaakkaa vahingonkorvausoikeudessa ei kuitenkaan ole säännelty siten, että sitä koskevat säännöt olisivat ehdottomia. Sen sijaan todistustaakan jakoon asianosaisten välillä vaikuttavat useat eri seikat. Oikeuskirjallisuudessa onkin löydetty neljä eri tekijää, jotka saavat merkitystä todistustaakkaa asetettaessa, mikäli kyse ei ole erityissääntelyyn kuuluvasta tilanteesta. Nämä tekijät ovat materiaalisen oikeuden tarpeet, kokemusperäinen todennäköisyys, asianosaisten näyttömahdollisuudet sekä asiassa esitetty muu näyttö.²²⁶

Todistustaakkasääntöjen väljyydestä johtuen on täysin mahdollista, että vahinkotilanne lukeutuu korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alle, vaikka siinä ei kaikilta osin sovellettaisi käännettyä todistustaakkaa. Kyse voi yksinkertaisesti olla esimerkiksi tilanteesta, jossa toisella asianosaisella on paremmat edellytykset esittää näyttöä yksittäisestä riidan kohteena olevasta asiasta. Näin ollen yksioikoisesti ei voida todeta, että korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella vallitsisi aina ehdoton käännetty todistustaakka.

Kunnossapito- ja turvallisuussäännösten laiminlyönneistä aiheutuneet vahingot on vakiintuneesti luettu kuuluvaksi korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alle. Kunnossapito- ja turvallisuussäännöksissä on puolestaan pohjimmiltaan kyse kansalaisten perusoikeudesta turvallisuuteen. Tästä johtuen kansalaisten korvaussuojaa on haluttu vahventaa siitä, mihin normaalin tuottamusvastuun mukainen vastuu johtaisi. Kääntäen tämä tarkoittaa sitä, että vastuussa olevan tahon vastuuarviointi on ankaroitunut siitä, mitä se muutoin olisi. Edellä kerrottu selittää sitä, miksi monet korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueelle sijoittuvat tilanteet kuvastavat sitä yleisempää ja jatkuvaa kehityspiirrettä, että perusoikeuksina välittömästi suojattuihin oikeushyviin kohdistuvat loukkaukset johtavat tavanomaista ankarampaan vastuuseen.²²⁷

5.1 Ongelma nimeltä korostunut huolellisuusvelvollisuus

Huolimatta tutkimuksen vähyydestä ja alueen epäyhtenäisyydestä, korostuneeseen huolellisuusvelvollisuuteen – tai ainakin sen ominaispiirteisiin – on oikeuskäytännössä vii-

²²⁶ Saarnilehto 2010, s. 102, ks. myös jakso 3.2.

²²⁷ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 120.

tattu toistuvasti. Toisaalta tuomioistuimet ovat antaneet sellaisia korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alle kuuluvia ratkaisuja, joissa ei ole lainkaan käytetty termiä korostunut huolellisuusvelvollisuus, mutta ratkaisujen perusteluista on ainakin välillisesti luettavissa, että ne pohjautuvat korostuneeseen huolellisuusvelvollisuuteen. Tästä voidaan päätellä, että tuomioistuimilla ei välttämättä ole yhtenäistä linjaa siitä, kuuluuko termi korostunut huolellisuusvelvollisuus osaksi Suomen vahingonkorvausoikeutta.

Tuomioistuinten käyttäytymistä voidaan perustella osittain sillä, että monet vahingonkorvausasioissa ilmenevät perusongelmat, kuten huolellisuusvaatimuksen sisältö sekä tuotamusvastuun ja ankaran vastuun rajanveto johtavat tulkinnanvaraisiin ratkaisutilanteisiin sääntelyn avoimen luonteen tai säädetyn lain vaikenemisen vuoksi. Tästä johtuen myös ennakkotapaukset ilmaisevat tällaisissa tilanteissa yleensä enemmänkin ratkaisumalleja ja argumenttien saamia painotuksia kuin yksiselitteisiä sääntöjä. Tästä seuraa, että ennakkotapauksista ei useinkaan saada suoraviivaisia vastauksia yksittäisiin tilanteisiin tapauskohtaisine erityispiirteineen.²²⁸

Edellä kerrottu Hemmon ilmaisema vahingonkorvausoikeuden perusongelma on väistämättä yksi selitys sille, miksi korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alue on niin epäyhtenäinen. Korostettua huolellisuusvelvollisuutta on näet tyypillisesti vaadittu tilanteissa, joissa on ollut kyse kantajan turvallisuudesta ja sitä on nimenomaisesti perusteltu vahingonkäräjän suojantarpeella. Vahinkotilanteille on myös tyypillistä, että vahingonkäräisneellä tai toiminnasta vastaavalla ei liioin ole omalla käyttäytymisellään ollut mahdollisuutta vaikuttaa vahinkotapahtumien syihin tai seurauksiin.

Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueen suurin ongelma on mielestäni se, että se on jäänyt ikään kuin harmaaksi alueeksi muiden vahingonkorvausoikeudellisten vastuuperusteiden joukossa. Tästä johtuen myös vallitseva oikeustila on alueen osalta jäänyt epäselväksi, vaikka vastuualueen käytännön merkitys on huomattava. Esimerkiksi vuonna 2015 Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINEn Vakuutuslautakunnalle tehdyissä vakuutusasioihin liittyvissä yhteydenotoissa vastuuvakuutukseen liittyviä tapauksia oli viidenneksi eniten. Valituksissa oli usein kyse siitä, ettei tapausta ollut korvattu vastuuvakuutuksen perusteella, koska vakuutuksenottajan ei katsottu menetelleen varomattomasti tai aiheuttaneen vahinkoa laiminlyönnillään.²²⁹ Vakuutuslautakunnalle osoitettujen vali-

²²⁸ Hemmo 2005, s. 18 - 19.

²²⁹ FINEn vuosikertomus 2015, s. 8 - 9.

tusten lukumäärä ilmentää sitä tosiasiaa, että vahingonkorvausvastuun perustava vahingonaiheuttajan menettely kussakin vahinkotilanteessa on jäänyt vakuutustapahtuman osapuolille epäselväksi.

Oikeustilan epäselvyyttä korostaa lisäksi se, että aihealueeseen liittyvät lukuisat korkeimman oikeuden ennakkopäätökset sekä muut tuomioistuinratkaisut ovat perusteluiltaan varsin suppeita. Niille on leimallista se, että niissä ei yleensä oteta kantaa siihen, millaisiin toimenpiteisiin vahingonaiheuttajan olisi tullut ryhtyä, jotta hän olisi välttynyt vahingonkorvausvelvollisuudelta. Tyypillisesti asian ratkaiseva tuomioistuin tyytyy vain mainitsemaan, että vahingonaiheuttaja ei ole osoittanut ryhtyneensä tarpeellisiin toimenpiteisiin vahingon välttämiseksi. Tämän seurauksena esimerkiksi kiinteistönomistajan on vaikea tietää, mikä on se vaadittava huolellisuuden taso, joka vapauttaa hänet vahingonkorvausvastuusta.

Tuomioistuinten ratkaisutoimintaa voidaan tosin puolustaa sillä, että vahingonkorvausoikeudellinen sääntely on tyypillisesti avointa tai sitä ei ole lainkaan. Tämän seurauksena oikeuskäytännön tehtäväksi jää määrittää korvausvastuun syntymisen raja-alueet. Kun vahingonkorvausoikeuteen mahtuu lukemattomia erilaisia vahinkotilanteita, ei yhtenäisten ratkaisulinjojen etsiminen ole varmasti helppo tehtävä. Toisaalta yksittäisten ratkaisijoiden näkemykset vahinkotilanteen arvioinnista väistämättä eroavat toisistaan. Tämä ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että tuomioistuinten velvollisuus perusteltujen päätösten antamiseen on kirjattu perustuslain (11.6.1999/731) 21 §:n 2 momenttiin. Samanaikaisesti oikeus saada perusteltu päätös tuomioistuimelta kuuluu jokaisen kansalaisen perusoikeuksiin.

Kun verrataan yleisten tuomioistuinten ja Vakuutuslautakunnan antamia ratkaisuja keskenään voidaan havaita, että Vakuutuslautakunta tunnustaa korostuneen huolellisuusvelvollisuuden olemassaolon hieman suopeammin kuin yleinen tuomioistuin. Säännönmukaisesti Vakuutuslautakunta on asettanut korostuneen huolellisuusvelvollisuuden ratkaisun lähtökohdaksi vahinkotapauksissa, jotka on vakiintuneesti katsottu kuuluvan osaksi aihealuetta. Esimerkiksi ratkaisun VKL 643/14 perusteluissa todetaan, että "kiinteistön ylläpitäjän katsotaan toimivan korostetun huolellisuusvelvoitteen alaisena."

Kiinteistönomistajan korvausvastuuta koskeva uusin korkeimman oikeuden antama prejudikaatti on KKO 2010:28. Ratkaisun perustelujen mukaan "kiinteistön tai rakennuksen hoidosta ja kunnossapidosta vastaavan on vastuusta vapautuakseen tullut näyttää menettelleensä huolenpidossaan huolellisesti tai osoittaa jokin vastuupiirinsä ulkopuolelle jäävä

syy vahinkotapahtumalle.” Näin ollen korkein oikeus viittaa ainoastaan käännettyyn todistustaakan periaatteeseen, mutta ei lainkaan käytä termiä korostunut huolellisuusvelvollisuus.

Toisaalta käännettyä todistustaakkaa on pidettävä korostuneen huolellisuusvelvollisuuden keskeisimpänä tunnusmerkkinä, joten asiallisesti kyse on ainakin osaksi samasta asiasta. Joka tapauksessa vaikuttaisi siltä, että Vakuutuslautakunta on hieman yleisiä tuomioistuimia edellä soveltamiskäytännössään, koska Vakuutuslautakunta olettaa yleisön tietävän, mitä korostuneella huolellisuusvelvollisuudella tarkoitetaan. Korkein oikeus puolestaan viittaa ainoastaan käännettyyn todistustaakkaan. Oikeusjärjestyksen kannalta tämä on ristiriitaista ainakin oikeuslähdeopin kannalta, koska korkeimman oikeuden antamat prejudikaatit ovat heikosti velvoittavia ja Vakuutuslautakunnan antamat ratkaisusuositukset korkeintaan sallittuja oikeuslähteitä.

5.2 Toimenpiteet vallitsevan oikeustilan selkeyttämiseksi

Tutkielman tekeminen osoitti minulle sen, että korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alue on varsin epäyhtenäinen ja vaikeasti hahmotettavissa. Oikeustilan selkeyden vuoksi lainsäätäjien olisi mielestäni tullut pohtia tarkemmin vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuskäsitteen sisältöä sekä tarvittaessa tulevaisuudessa säätää tuottamusolettamasta alueille, jotka vakiintuneesti katsotaan kuuluvan korostuneen huolellisuusvelvollisuuden piiriin. Tuottamusolettaman teoreettinen ideologia kun on käytännössä sama, kuin korostuneeseen huolellisuusvelvollisuuteen perustuvassa vastuussa.

Tuottamusolettamamallia on noudatettu esimerkiksi useissa uudistuneen asunto-osakeyhtiölain korvausvastuuta koskevista säännöksistä. Näiden säännösten etuna on se, että ne ovat selkeitä ja rajoittuvat koskemaan tiettyjä laissa määriteltyjä yksittäisiä vahinkotapahtumia. Tämän seurauksena vahingon osapuolten on huomattavasti helpompi tunnistaa ne vahinkotilanteet, joissa tuottamusolettamaa sovelletaan.

Vahingonkorvauslaki on korvausoikeuden yleislaki, jolle on ominaista, että se on sääntelyavaltaan varsin väljä. Sääntelyn ollessa avointa, nousee tuomioistuinten ratkaisukäytäntö keskeiseen asemaan. Kun yleisillä tuomioistuimilla on tällaisissa tilanteissa keskeinen rooli voimassa olevan oikeuden tulkitsijana, on selvää, että tuomioiden perusteluihin on kiinnitettävä erityishuomiota, jotta vallitseva oikeustila olisi riittävän selkeä ja ymmärrettävää. Tuomioistuinten ratkaisut puolestaan ohjaavat oikeustieteellistä tutkimusta,

mikä edelleen johtaa laadukkaan juridisen tiedon lisääntymiseen yhteiskunnassa. Selvää on, että vallitsevan oikeustilan selkeys on kaikkien lainkäyttäjien etu.